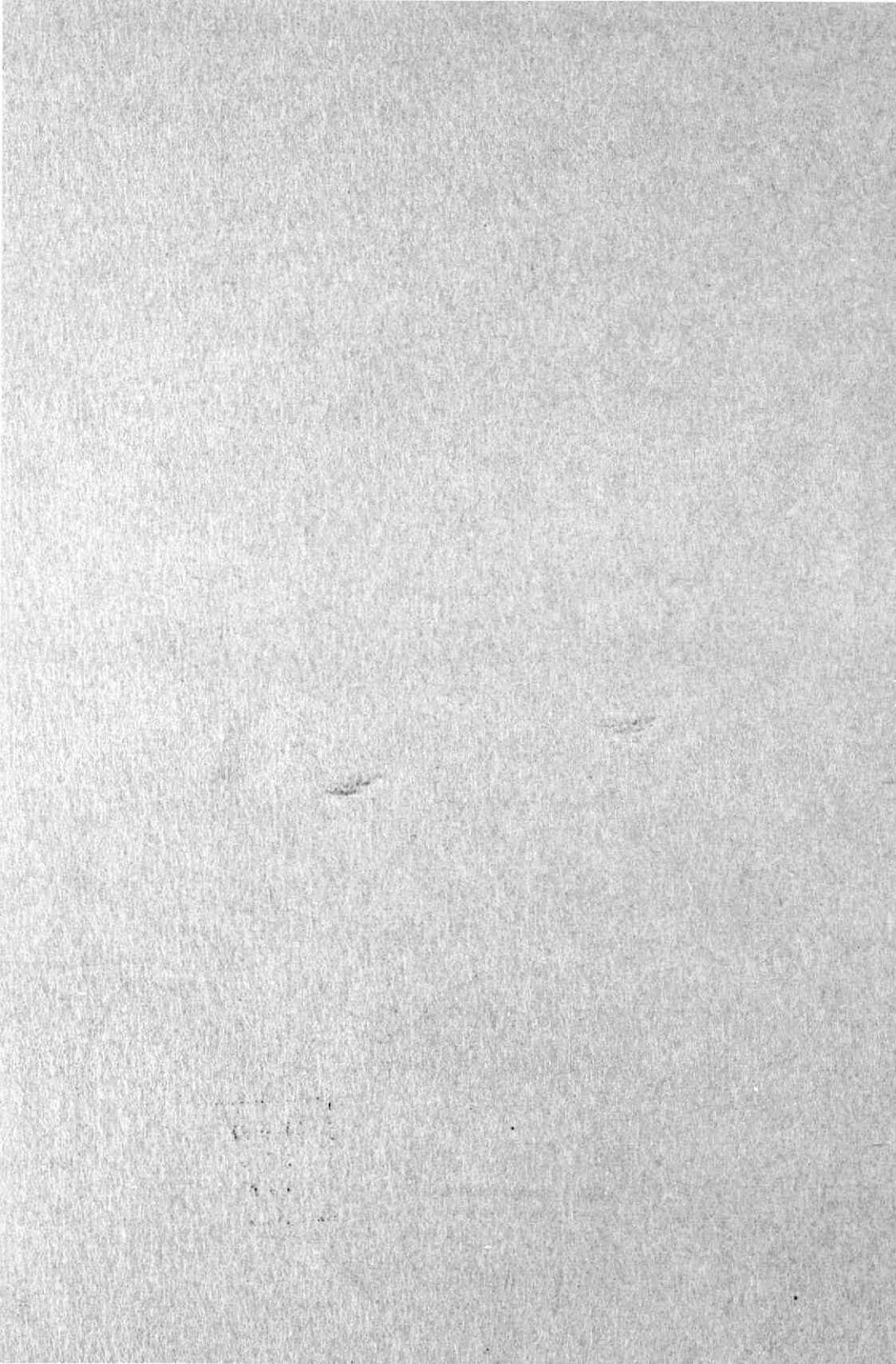

De drie merkwaardige schellingen: het schild, het lam en de gulden van gewicht of de munten van 3, 2,5 en 2 tremissen met de daarmede in verband staande pondenstelsels : uitvoerige beschrijving van het Middeleeuwsche pond- of geldwezen met tal van bereken

<https://hdl.handle.net/1874/234257>

Instituut
M. Pierson Ad
A024570
DE DRIE MERKWAARDIGE SCHELLINGEN:

Het SCHILD, het LAM

EN DE

GULDEN van GEWICHT

OF DE

MUNTEN van 3, 2 $\frac{1}{2}$ en 2 TREMISSEN

MET DE DAARMEDE IN VERBAND STAANDE

PONDENSTELSLS.

Uitvoerige beschrijving van het Middeleeuwsche

POND- of GELDWEZEN

MET TAL VAN BEREKENINGEN, ZOO VOOR HET

BEPALEN VAN HET GEWICHT,

ALS VOOR DE WAARDE VAN OUDE MUNTEN.

DOOR

A. HOLLESTELLE,

Lid van onderscheidene geleerde Genootschappen en van de Provinciale Staten van Zeeland

TE THOLEN.

EERSTE GEDEELTE

J. M. C. POT — THOLEN.

UNIVERSITEITS
BIBLIOTHEEK
UTRECHT

overgeplaatst uit
Vakgebiedsbibliotheek

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0405 1714

VOORWOORD.

Voor enkele jaren besloot ik tot de uitgave van: „Het Schild en de daarmede in verband staande Pondenstelsels”, een werk, dat in onderscheidene tijdschriften en nieuwsbladen, zelfs tot in het buitenland, gunstig werd beoordeeld.

Thans verschijnt een uitvoeriger stuk betreffende het oudste pondenwezen, samengesteld uit bouwstoffen, die ik sinds jaren heb bijeengebracht, en waarvoor in hoofdzaak slechts eene omwerking van „Het Schild” noodig was. Veel komt daarin echter ook voor, dat als een gevolg van eene nadere overdenking van het onderwerp moet worden aangemerkt.

Nimmer is een werkje als dit verschenen. Duidelijk uileengezet was het oude pondenwezen alzoo niet, en mij schoot niet anders over, dan ook ditmaal mijn eigen weg te banen. Ik geloof echter niet, dat met dit geschrift eene volledige beschrijving verschijnt, maar eene, die tot een meer uitgewerkte en afgeronde leerstellige behandeling zal kunnen leiden.

Ten opzichte van de reeds vroeger gevonden waarde van het Schild, wordt hier nog opgemerkt, dat het bepaalde bedrag voor die munt, zoowel heeft geleid tot de merkwaardige ontcijfering van het gewicht ook van het oudste pond, als tot de wetenschap, dat de zwaarte van de geldmark aanvankelijk volkomen heeft overeengestemd met die van de gewichtsmark, eene uitkomst, waarin als ware het, het geheele bewijs voor de juistheid der berekende waarde van dit Schild ligt opgesloten.

Gaarne had ik mij geheel aan deze zoo schoone Middeleeuwsche geldstudie gewijd, doch alsdan ware een gansche inbeslagneming van tijd noodzakelijk geweest. Ik geef daarom thans slechts een klein gedeelte van 't geen ik later op dat gebied alsnog wensch te verstreken. Alles zal evenwel afhangen, zoowel van tijd en gelegenheid, als van het onthaal, dat ook aan deze studie zal ten deel vallen.

Ik heb aan deze opstellen gewerkt in de stille binnenkamer, en de verkregen uitkomsten zijn de vruchten van rustige en stille uren, als de schrijver inkeerde tot zich zelven of zich onttrok aan de alledaagsche samenleving. In dezelfde kalme en vredige stemming, waarin zij geschreven zijn, wenschte ik ook dat zij gelezen, overdacht en beoordeeld werden.

Zij, die echter veel betrekkelijk het pondenwezen in een meer beknopt bestek bijeen verlangen, vinden allicht hun oogmerk bereikt in het hierboven aangehaalde werk.

THOLEN, 1896.

DE SCHRIJVER.

HOOFDSTUK I.

Algemeene Beschouwingen.

Niets is zoozeer in vergetelheid geraakt, als ons voormalig munt- of geldwezen. Noch onze tegenwoordige, noch onze vroegere geschiedschrijvers, hebben daaraan genoegzame aandacht gewijd, en het gevolg daarvan is, dat oude stukken, waarin geldswaarden zijn uitgedrukt, dan ook niet meer te verklaren zijn.

't Is waar, men rekende oudtijds met ponden, schellingen en grooten, doch daar nu juist dit geene ponden, schellingen en grooten waren, als die wij leerden kennen, en deze bovendien aan groote veranderingen onderworpen waren, zijn de rekeningen onzer vaderen zelfs nog veel ingewikkelder, dan deze zich in den eersten oogopslag voordoen.

Had men in de oude herkomsten met ponden, schellingen en grooten te doen, als uit onze dagen, de rekenwijze en het muntwezen onzer vaderen zou volstrekt niet ingewikkeld zijn. Alleen zouden wij dan nog slechts de onderscheidene soorten van ponden, ondergeschikt aan het hoofdpont, hebben te leeren kennen, doch deze kunnen bij de bepaalde verhoudingen, die deze tot elkander en tot het hoofdpont hebben, allicht uit de oude bescheiden worden bepaald. Dan, alles is anders geweest. De waarde der hoofdponten, en dus ook die van de daaraan ondergeschikte ponden, was door alle tijden heen, zeer verschillend.

Voor het bepalen der oude ponden komt het hoofdzakelijk aan op de kennis van hetgeen als standaardmunt voor de samenstelling van deze werd aangenomen. Dat dit evenwel niet als eene eenvoudige aangelegenheid kan worden aangemerkt, blijkt terstond uit de zoozeer uiteenloopende berekeningen, betreffende het oude Fransche Schild, een geld- of muntstuk, ook in deze gewesten in de Middeleeuwen schier overal als de eenheid voor de onderscheidene bestaan hebbende pondenstelsels aangenomen. Zoo onder anderen vindt men de 10'000 Schilden, die Graaf WILLEM V zijne Moeder jaarlijks

zou uitkeeren, door den een op f 26'000, door den ander op f 34'000 en door een derden op slechts f 7'500 bepaald. Een enkele heeft de waarde daarvan op f 70'000 berekend, doch daartegenover staat weder eene bepaling van het Schild op eene waarde van f 0'60, waardoor de door Graaf WILLEM te bepalen som zou hebben gelijk gestaan met een bedrag van slechts f 6'000.

De berekende waarde der 10'000 Schilden loopt alzoo zeer uiteen. Meende de een daarvoor een bedrag van slechts f 6'000 van onze munt in rekening te moeten brengen, een ander vond het raadzamer de waarde daarvan te bepalen op f 70'000. En volgens al deze verschillende opgaven, zou het Gouden Schild hebben gelijk gestaan met een uiteenlopend bedrag van f 0.60, f 0.75, f 2.60, f 3.40 of van f 7.—.

Men kan alzoo aannemen, dat de juiste waarde van het Schild, de waarde, waarop het geheele geldwezen was gegrond, niet wordt gekend, niettegenstaande zooveel over die munt is geschreven; en zonder de kennis ook van dit Schild en de daarop gebouwde pondenstelsels is het niet mogelijk, men moge doen, wat men wil, de geldswaarden in oude bescheiden uitgedrukt, ook maar bij benadering te bepalen.

Ik heb daarom getracht den aangenomen koers van dit Schild te ontcijferen, door al wat daarop betrekking heeft bijeen te voegen, en aan een uiterst nauwgezet onderzoek te onderwerpen. Op de daarbij verkregen uitkomst is alles, wat in deze bladen betrekkelijk het oude geldwezen wordt ontwikkeld, gegrond. Bij elke verandering van de bepaalde waarde van het Schild, veranderen ook de ponden, en omgekeerd, elke wijziging van de ponden, veroorzaakt ook verandering in het bepaalde voor het Schild.

Het Schild heet in oude rekeningen Scilt; in stukken met Latijnschen tekst wordt het Scutum en enkele malen ook Florenus cum scuto genoemd. In het Fransch is de munt bekend onder den naam van Ecu; in Duitsche bescheiden heet zij nu eens Fertho en dan weder eens Denarie aurei.

Het geldstuk, Schild genaamd, is zoo oud als het pond, waarmee wij onze beschrijving doen aanvangen. Het was daarvan de schelling, die reeds in 1190 wordt genoemd.

Is het nu mogelijk de standvastig aangenomen waarde van het Schild juist in onze munt uit te drukken, en kan bovendien die waarde zoowel aan voorafgegane, als aan later aangenomen grondmunten worden vastgelegd, dan is men waarlijk ver gevorderd, om den draad van ons geldwezen van het kluwen, waarom die zoo ingewikkeld geslagen schijnt, te ontwinden.

De kennis van ons oud geldwezen is van groot belang. Toegerust met de wetenschap daarvan, worden tal van bronnen ontsloten, want 't valt niet te ontkennen, onze oude oorkonden, en vooral onze oude rekeningen, bevatten op velerlei gebied, schatten van wetenswaardige zaken, die ons echter eerst dan duidelijk worden, als de geldswaarden, daarop betrekking hebbende, kunnen worden herleid.

Eene groote verandering zal, zoowel op het gebied der geldberekening uit oude stukken, als op dat van de beschrijving der munten, ook in de nieuwste werken, door het in deze bladen ontwikkelde worden teweeggebracht. In de berekening, omdat een bedrag van een pond groote, zonder acht te geven op den tijd, waarin dit aldus was neêrgeschreven, steeds werd herleid tot f 6.00 en dat desnietteenstaande daarmee een gansch ander bedrag kan zijn bedoeld geweest; in de beschrijving, omdat het pondenstelsel en het verband tusschen de ponden onderling, niet is begrepen, en veel, waarvoor men geene geschikte plaats op de basis van ons voormalig geldwezen wist aan te wijzen, eenvoudig heeft moeten beschouwen als daartoe ook nimmer te hebben behoord.

De oorzaak van deze dwaling in de geldberekening uit oude stukken is, dat men aan elk pond slechts die waarde heeft toegekend, waarmede het in onze dagen is geëindigd. Men heeft het pond Vlaamsch ook voor vroeger tijden, gesteld op f 6.00, het pond Hollandsch op f 0.75, het pond Tournooisch op f 0.375 en het pond Parisi, om van andere niet meer te gewagen, op f 0.50, zonder zich ooit te hebben afgevraagd, of te allen tijde die waarden daaraan waren toegekend. (1)

(1) Zie voor de laatste ponden Parisi de Fransche, zilveren geldstukken van Six Livres of zes Francs van het laatst der voorgaande eeuw. Voor de oude herleiding bringe men de Franc daarom in rekening met f 0.50 in plaats van met f 0.475.

Ongetwijfeld hebben dubbelzinnige bepalingen uit het laatst der XVIe of uit het begin der XVIIe eeuw, daartoe ook aanleiding gegeven. Vaak toch lezen wij: „een pond Hollandsch geld wordt geschat op 15 stuivers; een pond koopmans-payment bedraagt 20 stuivers.” (1) In den grond der zaak is het hier gestelde wel juist, maar de voor de hand liggende gevolgtrekking was verkeerd. Sinds eeuwen herwaarts golden dergelijke gezegden, want steeds was de stuiver gelijk twee grooten. Het pond Hollandsch bestond derhalve altijd uit 30, het payment, de Gulden of het Hofpond, uit 40 grooten. Maar welke waarde vertegenwoordigde die stuiver of die groote door alle tijden heen? Zie, hierop komt het aan.

De stuiver stond niet immer gelijk met acht van de ons alsnog bekende koperen duiten, of met vijf van onze daarmede gelijk gestelde centen. Zijne waarde was steeds aan groote verandering onderworpen, en immer afhankelijk van het pond, waarop ook die munt betrekking had. Van daar, dat in sommige evaluaties gezegd wordt, „ende die oude stuyver gelijk 1½ nieuwe stuyver”, waaruit duidelijk blijkt, dat de laatste in waarde merkelyk minder deed, dan de eerste, schoon beide toch gelijk stonden met zestien koperen penningen of acht dergelijke duiten van de ponden, waarop zij betrekking hadden. (2)

En dat ook de ponden zeer verschillend en tevens aan groote verandering onderworpen waren, kan uit een menigte van stukken worden aangetoond. In vele posten van de Grafelyke Rekeningen komen zelfs niet zelden tweeërlei ponden voor, eenvoudig omdat in de plaats, waarin de onkosten waren gemaakt, reeds een geheel ander pond in gebruik was, dan waarmede nog door den Rentmeester werd gerekend. Wij willen dit thans reeds met een enkele aantekening uit de Thesoriërs-rekening van JAN PHILIPSOON VAN LEYDEN, staven. In dat stuk dan lezen wij:

Anno 1340. Item per Henricum Hamer apud Middelburgh jussu domini Comitis deliberavi Willelmo ex camera ad solvendum Johanni de Bursa apud Brugae pro 16 pennis minuti varii ad liogrenam socie-

(1) Van Leeuwen. Roomsche-Hollandsche Recht bladz. 161 en 162.

(2) Zie het vervolg van dit werk, vooral op het jaar 1532 als wanneer zelfs geschil ontstond over de verschillende waarde van de onderscheidene gebruikte stuivers.

rum domini comitis ad natale elapsum 16 £ gr., scuto pro 20 d. gr. valent, scuto pro 18 d. gr... 14 £ 8 sc. (1)

De gemaakte onkosten bedroegen 16 pond groote, die door den Rentmeester slechts werden verantwoord met 14 £ 8 schellingen of met $14\frac{2}{5}$ pond. De laatst genoemde ponden waren niet beter van gehalte dan de eerste, maar eenvoudig grooter, en om dit duidelijk te maken heeft de klerk beide soorten van gebruikte ponden nauwkeurig bepaald in betrekking tot den alstoen reeds standvastigen koers van het Schild.

De onkosten waren gemaakt in een pond, waarbij het Schild verdeeld was in 20 grooten; bij de ponden der verantwoording was het Schild daarentegen verdeeld in 18 grooten. Beide bedragen zijn daarom volkomen aan elkander gelijk.

't Was een hoogst moeilijke aangelegenheid, om uit de weinige en zeer verspreid voorkomende gegevens, de in gebruik geweest zijnde pondenstelsels te ontwikkelen; en waren deze veelal moeilijk te vatten, de overgangen van de buiten gebruik geraakte tot de volgende ponden, kwamen inzonderheid ingewikkeld voor.

Zal het nu ~~niet~~ met behulp van dit werk mogelijk zijn, elke geldelijke bepaling in oude charters of giftbrieven uitgedrukt, te herleiden of in onze munt over te brengen? Ik heb gestreefd daartoe te komen, maar ik ben de eerste, om te bekenen, dat nog veel ter oplossing overblijft. Stellig vindt men hier veel in betrekking tot ons voormalig muntwezen opgehelderd, doch hoeveel ook is nagegaan, veel zal nog blijken te ontbreken. De weg tot verder onderzoek is evenwel afgebakend, en alsnu van het bekende uitgaande, zal veel, doch stellig op minder omslachtige en moeilijke wijze, alsnog te bepalen zijn.

Na tal van onderzoekingen en na tal van daarop gegronde berekeningen, is gebleken, dat aan het Schild eene doorgaande waarde is toegekend van f 3,15 of van 6,30 Francs, en hiermede rekening houdende vallen de ponden, schier alle in oude Schilden of grooten uitgedrukt, ook gemakkelijk in Guldens te bepalen.

(1) Rekeningen der Gratiegheid van Holland onder het Henegouwsche Huis door Dr. H. G. Hamaker. Deel III bladzijde 35 en 36.

Het pond met hetwelk wij onze berekeningen en beschouwingen doen aanvangen, stond gelijk met 20 Schilden. Het moet dus hebben gelijk gestaan met een bedrag in onze munt van $20 \times f3,15$ of van f 63,00.

Maar is de gevonden waarde van het Schild nu juist? Hierop komt het aan, en daar nu alles, wat in dit werk voorkomt, op die waarde is gegrond, zullen wij haar ook aan een nauwkeurig onderzoek onderwerpen, en nagaan, of zij tegelijk aan alle historische eischen, op het gebied van ons geldwezen betrekking hebbende, voldoet. Bovendien zullen wij nagaan, of in der* geheelen loop van ons geldwezen een geregelde samenhang te bespeuren valt, en dit zoo zijnde, zien, of men alsdan met het doorgaande verband eindelijk sluit aan het tegenwoordige geld.

't Is alzoo geenszins mijn oogmerk terstond overtegaan tot het bewijs van de juistheid van het daarvoor gestelde bedrag; het geheele werk moet als een doorgaande bewijsvoering worden aangemerkt. Nochtans zal het mijne bedoeling zijn, bij elke bijzondere gelegenheid, op het gevonden bedrag van f 3,15 voor het Schild, als op afdoende gronden voor het bewijs van het gestelde de aandacht te vestigen. Ook zij hier opgemerkt, dat het niet gemakkelijk zal vallen een ander bedrag voor het Schild in rekening te brengen, daar men alsdan spoedig, zoowel in strijd zal komen met het bedrag der oorspronkelijke ponden, als met de zwaarte of het gewicht, dat deze eenmaal moeten hebben vertegenwoordigd. Ook zal dan de noodzakelijke aansluiting aan ons geldwezen worden gemist.

Een gansch ander geval zal het zijn, om tot de wetenschap te komen, in hoeverre de oude Gulden, waarin het Schild is uitgedrukt, in den loop der eeuwen in gehalte verandering heeft ondergaan. En hiervoor zullen de juiste gewichtsbepalingen van de oude ponden ons ten bekwamentijde zeer te stade komen.

Wij hebben in deze gehandeld als elken persoonlijken bezitter van een Gulden, die volstrekt niet diens gehalte onderzoekt, zoolang deze als loopende munt geldig is, of niet van koers verandert, maar eerst dan zijne aandacht op diens innerlijke waarde vestigt, als deze weder tegen zuiver of fijn zilver moet worden verrekend.

Dat in deze echter werkelijk groote verandering heeft plaats gehad, zal duidelijk worden aangetoond. Zelfs in de twee laatste eeuwen onderging het gehalte van de munt nog wijziging, want bevatte de Gulden van 1694 en later nog 9.6153 Gram aan fijn zilver, die van 1839 en van onze dagen houdt daarentegen slechts 9.450 Gram in. Maar de Gulden van 1694 telt in de voorkomende rekeningen als loopende munt voor een Gulden van onzen tijd of van 1839, en zoo ook is het met de Guldens van vóór 1694 of met die, in welke het Schild en de nog oudere munten in deze beschrijving voorkomende, zijn uitgedrukt.

Het pond, hierboven bedoeld, en dat eene waarde had van 20 Schilden of van f 63.00, stond, zooals later duidelijk zal worden aangetoond, ook gelijk met het bedrag van 24 Gouden Lammen, zijnde eene alsnog veel oudere munt dan het Schild. Elk Lam, ook Mouton genaamd, stond alzoo gelijk met $\frac{5}{6}$ gedeelten van het Schild of met f 2.625 van onze munt. (1) De waarde van dit geldstuk, waarop de veel oudere ponden, die van f 63.00 voorafgaande, waren gegrond, is dus uit de bepaalde waarde van het Schild afgeleid, of wel het Lam is aan het Schild vastgelegd. Is alzoo het Schild of te hoog, of te laag bepaald, dan is dit ook het geval met het Lam.

Het bedrag van f 2.625 is evenwel slechts de waarde van het enkele Lam. Het dubbele Lam, ook Duplices aurei, Drachma goud of Aureolus genoemd, doet in de oude bescheiden $2 \times f 2.625$ of f 5.25. Het enkele Lam heet in de rekeningen ook wel Florenos regalis.

Behalve het Schild en het Lam bestond nog een andere, zeer belangrijke oude munt, namenlijk de Gulden van Gewicht, die gelijk stond met $\frac{2}{3}$ gedeelte van het Schild, en die alzoo overeen kwam met f 2.10 van onze munt.

Op elk dezer grondmunten zijn gelijktijdig pondenstelsel gegrond geweest. Op het Schild was het pond gebouwd van $20 \times f 3.15$ of van f 63.00; op het Gouden Lam was het stelsel van $20 \times f 2.625$ of van f 52.50 gevormd, en de Gulden van gewicht lag tot grondslag van het Brabantsche pond van $20 \times f 2.10$ of van f 42.00.

(1) Zie voor deze gewichtige bepaling het vervolg van dit werk.

Ten opzichte van deze hoeveelheden zij opgemerkt, dat elk dezer met $\frac{1}{20}$ gedeelte van zich zelve is verhoogd; de eigenlijke bedragen, teruggebracht tot hun grondvorm, zijn f 60, f 50 en f 40, waaruit duidelijk blijkt, dat, zij het dan ook onder andere benaming, de Gulden steeds de basis is geweest, ook zelfs van ons nog ouder geldwezen, hetgeen later nog meer in het oog zal vallen bij de bepaling van het eerste of oudste pond.

Bij narekening blijkt, dat de drie hoeveelheden van f 63.00, f 52.50 en f 42.00, als hoofdponden aangemerkt, achtereenvolgens overeenstemmen met 24, 20 en 16 der door ons genoemde gouden Lammen, terwijl de tot hun grondvorm teruggebrachte hoeveelheden van f 60, f 50 en f 40, respectievelijk overeenkomen met bedragen van 24, 20 en 16 van onze tegenwoordige Rijksdaalders.

Op die verhoogingen der ponden komen wij later terug; slechts als in het voorbijgaan kan daarop alnu de aandacht gevestigd worden.

Het pond was verdeeld in 20 schellingen en de schelling in 12 grooten. Elk pond stond mitsdien gelijk met 240 grooten. Bij het pond van f 63.00 was elke schelling ook verdeeld in 3 tremissen, zoodat een tremisse gelijk stond met 4 penningen of grooten. Alleen bij de oudere ponden, die van f 63.00 voorafgaande, en bij enkele Deutsche kleinere rekenponden was de indeeling anders, doch daarover eerst later.

Bij deze indeeling van het pond vormden vier schellingen van het hoofdpond een Groote, en twee schillingen eene Kleine Mark. De eerste of oudste Mark kwam in gewicht juist overeen met een Mark en twee van deze oude Marken vormden het oorspronkelijke Engelsche pond, of het eerste pond sterling.

't Is bijzonder opmerkelijk, het pond Trooisch gewicht voor het bepalen van de zwaarte van gouden en zilveren voorwerpen is sinds, door alle tijden en omstandigheden heen, op twee Mark bepaald gebleven, en het oorspronkelijke gewicht van het Engelsche pond, kwam daarmede volkomen overeen.

Eens was dus een pond Sterling gelijk een pond, een Mark gelijk een Mark. Dan, zooals wij zullen zien, er was slechts eene munt, Mark geheeten, die in zwaarte gelijk stond met een Mark

in gewicht, maar één Engelsch pond, dat overeenkwam met ons Trooisch of Markenpond. Later is alles veranderd; de Mark bleef niet gelijk een Mark; het pond niet gelijk een pond; elke benaming in betrekking tot het gewicht werd denkbeeldig. Thans vertegenwoordigt de zwaarte van de munt, Mark geheeten, slechts een zeer gering gedeelte van de Mark in gewicht, en niemand eindelijk kon zelfs meer verklaring vinden voor de woorden Mark en Pond in betrekking tot de Munt. (1)

En toch er is eenmaal een tijd geweest in welken zoowel het Pond Goud, als het Pond Zilver, nog werkelijkheid was. In een giftbrief van den jare 834 betreffende eene schenking aan de Utrechtsche Kerk, lezen wij het volgende: „Doch ingevalle dat er iemand van „onze vrienden hier niet tegenwoordig waar, die zijn best zou willen „doen, om de standvastigheid van deze onze gifte, tzij uyt zijnen „eigen name, tzij uyt den name van een ander, verkeerdelijk te doen „vernietigen: vooreerst moet zoo een weten, dat hij bij Godt, zoo „hij van voorneemen en gevoelen niet en verandert, een streng „oordeel op zijnen hals zal haalen. Daarenboven zal hij in de boete „van een pond goud en van drie pond zilver, en zoo hij met ge- „weld gedwongen moet worden, in de boete van vijf ponden, voor 's lands schatkamer vervallen.” (2)

Later zullen wij zien, welk bedrag aan het pond goud verbonden was, en dat de drie pond zilver slechts een omschrijving was van het pond groote van het reeds toen aangenomen stelsel.

Stond de waarde van het pond, dat wij staan te ontwikkelen, gelijk met f 63.00, dan had elke groote, zijnde het 240ste deel van het pond, eene waarde van f 0.2625. Het Schild kwam dan overeen met 12, het Lam met 10 en de Gulden van Gewicht met 8 van deze grooten.

De groote van het door ons nog gekende pond van f 6.00, had daarentegen slechts eene waarde van $\frac{1}{240} \times f 6.00 = f 0.025$, eertijds overeenkomende met de waarde van 4 duiten. (3)

(1) Van het laatste pond, van dat van f 6.00, gebruikt Pruisen nog altijd de Kleine, Oostenrijk de Groote Mark. De eene heeft alzoo eene waarde van 2 schellingen, de laatste van 4 schellingen.

(2) Kerkelijke Historie en outheden der Zeven vereenigde Provinciën. Deel 1 blad. 137.

(3) Een bedrag van $2\frac{1}{2}$ cent heet men in Zeeland nog vaak „vier duiten.”

Zoowel het Lam als het Schild, waren gouden muntstukken. Het Lam komt in de oude bescheiden dikwijls voor als gelijkstaande met 10 grooten; het Schild wordt daarentegen in de stukken vaak gezegd overeen te komen met 12 grooten.

Men zou, van de veronderstelling uitgaande, dat de grooten, de kleinste onderdeelen van het pond, door alle tijden heen dezelfde waarden hebben gehad, als die van het door ons gekende pond, voor het gouden Lam alzoo eene waarde verkrijgen van slechts $10 \times f 0.025 = f 0.25$ en voor het gouden Schild eene van $12 \times f 0.025$ of van $f 0.30$, hetgeen voor de 10'000 Schilden door Graaf WILLEM V bedoeld, een bedrag zou hebben opgeleverd van $10'000 \times f 0.30 = f 3000$, zijnde $f 67'000$ minder, dan de door AREND medegedeelde berekening.

Uit een en ander blijkt, dat, òf het Schild komt in de oude bescheiden niet voor, als overeenstemmende met de waarde van 12 grooten, òf aan de grooten van weleer moet een gansch andere waarde worden toegekend, dan die van het pond, met hetwelk sommigen in onze dagen nog weleens rekenen.

De ponden waren onderscheiden in Munt- en Rekenponden. Het hoofdpont was gewoonlijk het rekenpont. Daarvan bestonden schellingen en grooten of deniërs grooten. Deniërs, penningen, myten, sterlingen, enz. waren onderdeelen van ondergeschikte ponden, welke allen bepaalde deelen uitmaakten van het hoofdpont.

De ondergeschikte ponden, die men ook afgeleide ponden zou kunnen noemen, waren het pont Hollandsch, het pont Tournooisch, het pont Myten, het pont Parisis, het pont Flandres en het pont Sterling. Het pont Hollandsch was altijd het $\frac{1}{8}$ ste deel, het pont Tournooisch het $\frac{1}{16}$ de deel, het pont Myten het $\frac{1}{24}$ ste, het pont Parisis het $\frac{1}{12}$ de en het pont Flandres het $\frac{2}{21}$ ste deel van het hoofdpont. Het pont Sterling, gegrond op de ster of het derde part der gewone groote, was derhalve ook altijd het derde deel van het hoofdpont. (1)

Maar behalve de vermelde ponden was er nog één, dat wij gevoegelijkst met den naam van het Hofpont kunnen bestempelen,

(1) Sterling wordt ook afgeleid van Esterling of Oosterling.

omdat de Graven of Vorsten het gewoonlijk bezigden, om „hunne renten en pachten” daarin te bepalen. Dit Hofpond bestond uit 40 grooten. Het was alzoo juist een zesde gedeelte van het hoofdpont. Vooral in de XVe en XVIe eeuw is veel daarmede gerekend. Het heette toen steeds het pond van 40 grooten. (1)

Dan, bij al het hier vermelde betreffende de onderscheidene ponden, deed zich nog een ander, een meer vreemd verschijnsel voor. Er waren steeds tweeërlei hoofdponden, die in waarde tot elkander stonden, als 20 tot 21 of omgekeerd. Tegenover een pond groote van f 63.00 stond alzoo een ander van f 60; tegenover een pond van f 12,60 een ander van f 12.00, enz., en hier vindt men de rekeningen gesteld in het grootste, elders in het kleinste van deze dikwijls gelijktijdig voorkomende ponden. (2) Soms vindt men slechts van één dezer gebruik gemaakt; in een ander geval is eerst met het grootste, en later met het kleinste gerekend.

Met de bekende waarde van het Schild kunnen vele rekeningen worden bepaald. Daarin toch komen gewoonlijk opgaven voor, in welke het Schild rechtstreeks in betrekking tot het gebruikte pond is uitgedrukt. Zoo onder anderen leest men in de hiervoren genoemde Thesoriërs-rekening van JAN PHILIPSZON VAN LEYDEN van 1340 het volgende:

Anno 1340. Item per litteram domini, datam apud Bruxellam feria quarta post nativitatem beati Iohannis Baptiste anno 41, quos solvam abbati de Middelborch ad natale domini proximum 200 scuta, fac ut in expositis sunt computata 15 £ (3)

Hier nu zijn 200 Scuta of Schilden gelijk gesteld met 15 van die ponden, in welke de rekening is gesteld. De 200 Schilden, berekend naar de ons bekende waarde van f 3.15, leveren een bedrag op van $200 \times f 3.15 = f 630$, en deze geldsom gelijk staande met 15 pond, moet voor één daarvan f 42,00 zijn gerekend. (4)

Verlangt men de betrekking van het Hollandsche rekenpond

(1) Onze Gulden van het pond van f 6.00 was dus het Hofpond of het pond van 40 grooten.

(2) Zie bladz. 10 van dit werk.

(3) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 5.

(4) Zie betreffende dit pond het vervolg van dit werk.

tot het pond groote te kennen, dan bieden posten uit diezelfde rekening als de volgende, daarvoor gelegenheid.

Anna 1340. *De Salvo Delflandie et Scielandie, scilicet Daniele de Roederizen, per litteram domini, datam in Woddraco feria quarta post Gregorii anno 40, 100 £ Holl. fact. 12 £ 10 sc. gr. (1)*

De rekening van den Baljuw van Delfland en Schieland bedroeg 100 £ Hollandsch, die verantwoord zijn met 12 £ 10 schellingen of met $12\frac{1}{2}$ der hierboven bepaalde ponden groote, dus met $12\frac{1}{2} \times f42.00 = f525.00$.

Elk pond Hollandsch moet alzoo op $\frac{1}{100} \times f525$ of op $f5.25$ zijn gerekend, en hieruit blijkt, dat het pond Hollandsch stond tot het pond groote als $f5.25 : f42.00$ of als 1 : 8.

Maar het is hier de plaats niet, reeds met onze berekeningen aan te vangen. Veel moet tot opheldering nog voorafgaan. Later komen wij op dit alles en op deze zoo merkwaardige Thesoriërs-rekening uitvoerig terug.

Wat de munt betreft, nu eens werd geld geslagen op het eene, dan weder vindt men dat de aanmunting betrekking had op het andere pond. Dikwijls is het moeilijk te weten te komen, zoowel met welk dezer ponden is gerekend, als waarop het geld was aangemunt.

Houden wij nu met de bepaalde waarde van het Schild en met het onderlinge verband der ponden rekening, dan kunnen de achtereenvolgens in gebruik geweest zijnde stelsels met voldoende zekerheid worden voorgesteld. Wij hebben dan, als op het Schild gegrond, de volgende

Eerste Pondenreeks:

I.	$20 \times f3.15 = f63.00.$	VII.	$8 \times f3.15 = f25.20.$
	$20 \times 3.00 = 60.00.$		$8 \times 3.00 = 24.00.$
II.	$18 \times f3.15 = f56.70.$	VIII.	$6 \times f3.15 = f18.90.$
	$18 \times 3.00 = 54.00.$		$6 \times 3.00 = 18.00.$
III.	$15 \times f3.15 = f47.25.$	IX.	$5 \times f3.15 = f15.75.$
	$15 \times 3.00 = 45.00.$		$5 \times 3.00 = 15.00.$

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland, onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 4.

IV. $14 \times f 3.15 = f 44.10.$	X. $4 \times f 3.15 = f 12.60.$
$14 \times 3.00 = 42.00.$	$4 \times 3.00 = 12.00.$
V. $12 \times f 3.15 = f 37.80.$	XI. $4 \times f 3.15 = f 9.45.$
$12 \times 3.00 = 36.00.$	$3 \times 3.00 = 9.00.$
VI. $10 \times f 3.15 = f 31.50.$	XII. $2 \times f 3.15 = f 6.30.$
$10 \times 3.00 = 30.00.$	$2 \times 3.00 = 6.00.$

Ten opzichte van deze eerste reeks valt op te merken, dat ook het pond van f 56.00 hier is gebruikt, en dat tusschen deze stelsels, vooral in de XVe eeuw, nog onderscheidene andere, veelal kleinere ponden, zijn in gebruik geweest. Bovendien is door alle eeuwen heen hier menigvuldig gebruik gemaakt van Brabantsche ponden, van welke wij eveneens de reeks zullen doen volgen. Nog zij bericht, dat deze eerste reeks eigenlijk is eene voortzetting van de oudere ponden, die op het Gouden Lam, en dus op eene andere grondmunt, waren bepaald. Ook van deze oudere pondenreeks volgt later opgaaf.

Eindelijk merke men nog op, lettende op de ronde bedragen, die men voor het tweede pond van elk stelsel verkrijgt, dat ook het Schild met $\frac{1}{20}$ gedeelte van zijn grondvorm is verhoogd. Die grondvorm bedroeg alzoo juist f 3.00. (1)

HOOFDSTUK II.

Drie gelijktijdig in gebruik gestelde Hoofdponden.

Hiervoren is reeds opgemerkt, dat op elk der omschreven grondmunten ponden zijn vastgesteld. Stellen wij nu deze ook met al hun paymenten voor. Men verkrijgt dan de drie ponden door HOFDIJK bedoeld. Bij het pond van f 63.00 gold de schelling 3 tremissen, bij het pond van f 52.50 stond die gelijk met $2\frac{1}{2}$ tremisse en bij het pond van f 42.00 deed die slechts 2 tremissen. (2)

(1) Zie wat wij betreffende deze verhooging op bladz. 10 van dit werk hebben medegedeeld.

(2) J. W. HOFDIJK. „Ons voorgelacht.” Deel I bladz. 152. Wat den tijd betreft zij men echter bedacht op de noot aldaar.

Het eerst te behandelen pondenstelsel dan in zijne verdeling en in verband met de andere daarbij gebruikte rekenponden ontwikkelende, heeft men:

Het Pond Groote van 24 Gouden Lammen.

Het Pond van f 63.00.

De Tremisse = f 1,05.

De Schelling = 3 Tremissen = f 3,15.

De Schelling verdeeld in 12 grooten.

De Groote = f 0.2625.

Het Schild of de Schelling overeenkomende met 16 g Tournooisch of met 8 g Hollandsch.

Het Pond Groote is zwaar:

A. Aan Zilver 885.6 Gram.

B. Aan Goud 73.8 Gram.

In gebruikstelling van het Pond:

Anno 1180.

Vermoedelijk door:

Philips Augustus,

Koning van Frankrijk.

Verder wogen:

Een Groote 3,69 Gram.

Een halve Groote 1,845 „

Een Deniër $0,46\frac{1}{8}$ „

Een Penning $0,23\frac{1}{16}$ „

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $\frac{1}{8}$ £ Groote.	£ Tournooisch. $\frac{1}{16}$ £ Groote.	£ Myten. $\frac{1}{24}$ £ Groote.	£ Paris. $\frac{1}{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $\frac{2}{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $\frac{1}{3}$ £ Groote.
1 £ =	f 63.00	f 7.875	f 4.9375	f 2.625	f 5.25	f 6.00	f 21.00
1 £ =	20 g	20 g	20 g	20 g	20 g	20 g	20 g
1 g =	f 3.15	$f 0.39\frac{3}{8}$	$f 0.19\frac{11}{16}$	$f 0.13\frac{1}{8}$	f 0.2625	f 0.30	f 1.05
1 g =	3 Trem.	3 Trem.	3 Trem.	3 Trem.	3 Trem.	3 Trem.	3 Trem.
1 Trem =	f 1.05	$f 0.13\frac{1}{8}$	$f 0.09\frac{9}{16}$	$f 0.04\frac{3}{8}$	f 0.0875	f 0.10	f 0.35
1 Trem =	4 s	4	4	4	4	4	4
1 s =	f 0.2625	$f 0.03\frac{9}{32}$	$f 0.01\frac{41}{64}$	$f 0.01\frac{3}{32}$	$f 0.02\frac{3}{16}$	f 0.025	f 0.0875

Op de sterling van dit pond had betrekking 't geen wij lezen bij HOFDIJK, dat het pond gelijk was aan 12 onsen, ter waarde van 20 schellingen van drie tremissen, terwijl 4 Friesche ponden, dat zijn vier ponden Sterling, overeenkwamen met een Frankisch pond. Het Frankische pond, dat bij de samenstelling der Friesche Wetten, waaraan HOFDIJK zijne opgaven ontleende, bestond, had alzoo eene waarde van $4 \times f 21.00$ of van $f 84.00$. Later komen wij op dit in zooveelerlei opzicht merkwaardige pond, en op die onschatbare bepaling breedvoerig terug. (1)

Het Hofpond, blijkens het voorgaande een zesde gedeelte van het Hoofdpond bedragende, had tegenover dit pond groote eene waarde van $f 10.50$. Het stond in zijne verdeling aldus:

1 £	=	f 10.50.
1 £	=	20 g.
1 g	=	f 0.525.
1 g	=	3 trem.
1 trem.	=	f 0.175.
1 trem.	=	4 pen.
1 pen.	=	f 0.04375.

De Groote Mark, gelijk staande met 4 schell.
 had eene waarde van: f 12.60.
 De Kleine Mark, overeenkomende met 2 g, deed: f 6.30.

De oude Engelsche Mark van het pond van $f 84$,
 deed 13 g 4 s Sterling; zij stond alzoo gelijk met:
 $13 \text{ g}, 13 = f 1.05 = f 13.65.$
 $4 \text{ s}, 4 \times f 0.0875 = \underline{0.35.}$
 Of te zamen met: f 14.00.

De oude Trooische Mark van het pond van $f 90.30$,
 deed 14 g 4 s sterling, of:
 $14 \text{ g}, 14 \times f 1.05 = f 14.60.$
 $4 \text{ d. } 4 \times f 0.0875 = \underline{0.35.}$
 Of samen: f 15.05.

(1) W. J. HOFDIJK. Ons voorgelacht. Deel I bladz. 152.

Aan het hoofd van dit ontwikkelde stelsel vindt men het Schild gelijk gesteld met 8 schellingen Hollandsch of met 16 schellingen Tournooisch, hetgeen met het bijgebrachte in overeenstemming is.

Een schelling Hollandsch is hier berekend op $f 0.39\frac{3}{8}$ en 8 dusdanige schellingen leveren een bedrag op van $8 \times f 0.39\frac{3}{8} = f 3.15$.

Een schelling Tournooisch vindt men in dit stelsel bepaald op $f 0.19\frac{11}{16}$; alzoo maken 16 schellingen een bedrag van $16 \times f 0.19\frac{11}{16}$ of van $f 3.15$.

Het Schild komt in bescheiden van de XIVe eeuw nog voor tot een bedrag van 8 schellingen, zooals blijkt uit aantekeningen als de volgende:

Ann 1345. Item 's Maendaghes na Sinte Gregoriusdach te Gaerdelege betaelt om een paerd ghecocht bi Jan van Ticroet tot myns Heren behoef selve, 21 scilde ende 5 sc. payment, den scilt voer 8 sc. Maken 32 sc. 5 d. 6 miten. (1)

Voor het paard, dat voor den Graaf zelf was aangekocht, werd betaald 21 schilden en 5 schellingen, van welke 8 begrepen waren in het schild. Men had alzoo daarvoor uitgegeven:

21 schilden, $21 \times f 3.15 = f 66.15$.
 5 oude schell. $5 \times f 0.39\frac{3}{8} = 1.96875$.

Alzoo te zamen: $f 68.11875$.

In het stelsel van $f 42.00$ werd daarvoor verantwoord:

32 g, $32 \times f 2.10 = f 67.20$.
 5 d., $5 \times f 0.175 = 0.875$.
 6 myten, $6 \times f 0.00\frac{35}{48} = 0.04375$.

Of te zamen als boven: $f 68.11875$.

Evenzoo zouden wij posten kunnen aanhalen, in welke het Schild op 16 schellingen wordt bepaald, een bewijs, dat half de XIVe eeuw niet alleen met het Hollandsch, maar ook nog met het Tournooisch van dit stelsel werd gerekend, en dat niettegenstaande het reeds in de XIIe eeuw werd in gebruik gesteld. (2)

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 367.

(2) Voorafgaande ponden werden soms nog langer gebruikt.

Ook bepaalden wij aan het hoofd van het ontwikkelde stelsel, het gewicht van het pond, zoowel in goud als in zilver, doch daarover eerst later, wanneer een en ander in verband met hetgeen moet voorafgaan, meer uitvoerig zal zijn behandeld. (1)

Deelen wij nu ook de hiervoren genoemde beide andere ponden mede, namelijk die van f 52.50 en f 42.00 en stellen wij ook deze met al de daarbij behoorende ondergeschikte ponden voor. Men had dan:

Het Pond Grootte van 20 Gouden Lammen of van f 52.50.

De Tremisse = f 1.05. (2)

De Schelling = 2½ Tremisse = f 2.625. (2)

De Grootte = f 0.217½.

Het Pond Grootte is zwaar:

A. Aan Zilver 738 Gram.

B. Aan Goud 61.5 „

In gebruikstelling Anno 1180.

De Grootte woog 3.075 Gram.

De halve Grootte 1.5375 „

De Denier 0.384⅓ „

De Penning. 0.192⅓ „

Ponden en onderdeelen.	£ Grooten.	£ Hollandsch. 1/8 £ Grootte.	£ Tournooisch. 1/16 £ Grootte.	£ Myten. 1/24 £ Grootte.	£ Parijs. 1/12 £ Grootte.	£ Flandres. 2/21 £ Grootte.	£ Sterling. 1/3 £ Grootte.
1 £ =	f 52.50	f 6.5625	f 3.28125	f 2.1875	f 4.375	f 5.00	f 17.50
1 £ =	20 g	20 g	20 g	20 g	20 g	20 g	20 g
1 g =	f 2.625	f 0.321⅕	f 0.161⅕	f 0.101⅕	f 0.217½	f 0.25	f 0.875
1 g =	12 s	12 s	20 s	12 s	12 s	12 s	12 s
1 s =	f 0.217½	f 0.011⅔	f 0.011⅔	f 0.001⅔	f 0.011⅔	f 0.021⅔	f 0.07⅔

De Grootte Mark deed: . . . f 10.50.

De Kleine Mark: . . . „ 5.25.

Het Hofpond was: . . . „ 8.75.

(1) Zie het vervolg van dit werk.

(2) W. J. HOFDIJK, Ons Voorgeslacht, Deel I bladz. 152.

En in Brabant had men:

Het Pond Grootte van 20 Guldens van Gewicht of van f 42.

De Tremisse = f 1.05.

De Schelling = 2 Tremissen = f 2.10. (1)

De Grootte = f 0.175.

Het Schild = 18 Grooten.

Het Pond Grootte is zwaar:

A. Aan Zilver 590.4 Gram.

B. Aan Goud 49.2 „

In gebruikstelling Anno 1180.

Verder was het gewicht:

Van een Grootte 2.46 Gram.

Van een halve Grootte 1.23 „

Van een Deniër 0.30³/₄ „

Van een Penning 0.15³/₈ „

Ponden en onderdeelen.	£ Grooten.	£ Hollandsch. 1/8 £ Grootte.	£ Tournooisch. 1/16 £ Grootte.	£ Myten. 1/24 £ Grootte.	£ Paris. 1/12 £ Grootte.	£ Flandres. 2/21 £ Grootte.	£ Sterling. 1/3 £ Grootte.
1 £ =	f 42.00	f 5.25	f 2.625	f 1.75	f 3.50	f 4.00	f 14.00
1 £ =	20 g	20 g	20 g	20 g	20 g	20 g	20 g
1 g =	f 2.10	f 0.2625	f 0.13125	f 0.0875	f 0.175	f 0.20	f 0.70
1 g =	12 s	12 s	12 s	12 s	12 s	12 s	12 s
1 s =	f 0.175	f 0.02 ³ / ₁₆	f 0.01 ³ / ₃₂	f 0.00 ⁵ / ₄₈	f 0.01 ¹ / ₂₄	f 0.01 ² / ₃	f 0.05 ⁵ / ₆

Van dit Pond had eene waarde:

De Grootte Mark van . . . f 8.40.

De Kleine Mark van . . . „ 4.20.

Het Hofpond van . . . „ 7.00.

De groote van het hoofdpont van f 63.00, hier gelijk f 0.2625, was een muntstuk, dat in oude rekeningen steeds als „duit groote”

(1) W. J. HOFDIJK. Ons Voorgeslacht. Deel I bladz. 152.

bekend stond. Twee van deze grooten vormden de plak of den stuiver en twaalf leverden de waarden van den schelling op.

De groote stond gelijk met acht duiten, en ook deze waren in omloop gebrachte geldstukken. De duit, veelal ook deniër genoemd, was de eenheid of de eigenlijke groote van het pond Hollandsch. In enkele bescheiden heeten de deniers ook penningen.

De duit of deniër was gelijk aan twee penningen. Eén penning was de groote van het pond Tournooisch, veelal pond zwarte genoemd. De penning komt in oude stukken ook dikwijls voor onder den naam van kopkine. Ten opzichte van het pond Tournooisch zij alsnog opgemerkt, dat dit in vele oorkonden ook genoemd wordt Klein-Tournooisch, in tegenstelling van het pond groote, dat met den naam van groot of Konings-Tournooisch wordt bestempeld.

De groote stond ook gelijk met vier en twintig myten, en de myte was de eenheid van het daarnaar genoemde pond, hetwelk alzoo altijd gelijk stond met een vier en twintigste gedeelte van het hoofdpond.

Meest alle schrijvers over het muntwezen hebben gemeend, dat de myte niet tot de Hollandsche munten moest worden gerekend. Dit was verkeerd. Door alle tijden heen werd in deze en ook in andere gewesten de myte gebruikt, zijnde aanvankelijk bij grootere ponden een werkelijke, doch bij het steeds kleiner worden der ponden, eindelijk slechts een denkbeeldige munt. (1)

Enkele hoofdstukken van onze oudste Domein-rekeningen zijn in het pond Myten opgemaakt, en Middelburg rekende met dit stelsel tot diep in de XIVe eeuw. (2)

In een der Keuren van Bergen-op-Zoom komt eene bepaling voor in betrekking tot de belasting op den verkoop van paarden. Deze bepaling luidt: „De Paerdenthol is een oort van den gulden voor den vercooper, ende voor den cooper negen myten.” (3)

Nu eens vindt men de groote van het pond bepaald in betrekking tot de duiten of deniërs van het Hollandsch, en dan eens

(1) Ook de Kopkine, de groote van het pond Tournooisch werd door het verkleinen der ponden van werkelijke, denkbeeldige munt.

2 Zie deswege het vervolg van dit werk.

3 Losse aantekeningen nopens de Geschiedenis van Bergen-op-Zoom.

wordt deze uitgedrukt in betrekking tot de eenheden van het Tournooisch. Men treft dientengevolge dikwijls de bepaling aan, „dat een goede coninghstornoyse” gelijk is aan acht penningen, of dat deze gerekend wordt voor zestien penningen. In het eene geval had men het oog op het Hollandsch, in het andere op het Tournooisch van het betrekkelijke hoofdpond.

Het hier bijgebrachte zou met tal van voorbeelden te staven zijn. Slechts een enkele dergelijke bepaling hierop betrekking hebbende, vinde hier plaats.

In de meermalen aangehaalde rekening van JAN PHILIPSCOON VAN LEYDEN lezen wij:

Anno 1340. De Frederico Lombardo apud Grave, quas praestitit domino pro expensis suis ibidem dominica post Petri en Pauli anno 41 per Henricum Hamer 15 £ 22 d. tor, grosso pro 16 d. facit 18 sc. 10 d. & 1 Ester. (1)

Hier is het verschuldigde bepaald in het Tournooisch, hetgeen ook blijkt uit de daaraan toegevoegde omschrijving der tot grondslag genomen penning of eenheid, die zestien malen genomen, de eigenlijke groote van het hoofdpond moest opleveren.

Deze wijze van omschrijving van de groote in betrekking tot de eenheden van de rekenponden en omgekeerd werd door de schrijvers over het oude muntwezen niet begrepen. Bij VAN MIERIS lezen wij van eene geldbepaling „van 20 pond Hollantscher penninghe, enen goeden conincks tornois te rekenen voor acht penninghe of payment daerteghens vrijs gels”, en elders „elck ghemeth omme ses scellinghen zwarten tournoisen, enen ouden grooten conincx tournoisen over zestien penninghen.” In het eene geval was ook hier het geld bepaald in het Hollandsch, van hetwelk de eenheid of de denier achtmaal genomen moest worden, om de groote op te leveren van het hoofdpond; in het andere geval was het geldelijk bedrag uitgedrukt in het Tournooisch van hetwelk de penning of de kopkine zestienmalen vervat was in de groote, doch hieromtrent

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 7.

merkt Professor VAN DER CHIJS op: „wij weten niet, waaraan die afwisseling van bepaling anders toe te schrijven, dan aan de verschillende deniërs; de Hollandsche schijnen eens zoo goed van gehalte geweest te zijn als de Tournooische.” (1) Neen, de deniërs of penningen waren van gelijke gehalte en van dezelfde munt, maar die van het pond Hollansch deden het dubbele van de deniërs of penningen van het Tournooisch, omdat de ponden in grootte of bedrag tot elkander stonden, als $\frac{1}{8} : \frac{1}{16}$, dat is als, 2 : 1.

Ook bij narekening van den hierboven meêgedeelden post, blijkt alles in overeenstemmig te zijn met onze beschouwing. De rekening is gesteld, wij zagen het reeds hiervoren, in het pond groote van f 42.00 (2) en de onkosten, ad 15 £ 22 duiten of penningen zijn geboekt in het Tournooisch daarvan. De laatste, de onkosten, bedroegen:

$$15 \text{ £ Tourn. } 15 \times f 2.62^5 = . . . f 39.37^8/_{16}.$$

$$22 \text{ d. Tourn. } 22 \times 0.01^3/_{32} = . . . \underline{0.24^1/_{16}}.$$

$$\text{Dus samen: } f 39.61^9/_{16}.$$

De Rentmeester heeft daarvoor verantwoord in het pond groote 18 g 10 dg. 1 Es. of:

$$18 \text{ g } \text{§}, 18 \times f 2.10 = f 37.80.$$

$$10 \text{ d. } \text{§}, 10 \times 0.175 = 1.75.$$

$$1 \text{ engels } 1 \times 0.06^9/_{16} = (3) \underline{0.06^9/_{16}}.$$

$$\text{Of samen: } f 39.61^9/_{16},$$

en alzoo volkomen overeenstemmende met het bovenstaande.

Wat de munt betreft, men zou kunnen zeggen, van het pond groote had men den schelling, de plak en de groote; van het pond Hollandsch den duit of deniër, van het pond Tournooisch de kopkine of den penning; van het pond Myten, de myte en van het pond Sterling, de ster of de ester. Het oortje, van hetwelk reeds in 1276 wordt gewag gemaakt, bestond uit twee deniërs.

Geheel het pondenstelsel van f 63.00 was uit gouden Lammen samengesteld. Het hoofdpont bestond, zooals wij reeds vroeger opmerkten, uit 24 dusdanige geldstukken; het pond Hollandsch deed

(1) Werken van Teylers Genootschap.

(2) Zie bladz. 14 van dit werk.

(3) Zijnde den sterling van het destijds reeds in gebruik gekomen pond van f 15.75.

3, het pond Tournooisch $1\frac{1}{2}$, het pond Myten 1, het pond Parisis 2 en het pond Sterling 8 stuks daarvan, en toch stond alles weder in nauw verband met het Schild.

HOOFDSTUK III.

Het Schild en de Munt volgens enkele schrijvers.

Wat het Schild aangaat, AREND zegt in zijne Vaderlandsche Geschiedenis daarvan het volgende; „Men twijfelt of dit eene wezenlijke, dan slechts denkbeeldige munt geweest zij. Zij komen in vele en verschillende beteekenissen of benamingen en gehalten voor. De meest gebruikelijke waren de oude Schilden, welke met vier en twintig schellingen klein Tournooisch, en gewone, die met een en twintig schellingen vier grooten dezer munt overeenkwamen. Doch de waardij dezer Schilden is altijd noch overal dezelfde geweest, en kan bezwaarlijk nauwkeurig opgegeven worden.” (1)

Evenals ten opzichte van de andere door hem genoemde munten, heeft ook die schrijver zich omtrent de oude Schilden vergist. Er was aanvankelijk maar één zoogenaamd Fransch Schild. In latere tijden werden er ook door andere vorsten aangemunt, doch bedoelde men ook toen het oude, dan werd dit er gewoonlijk bijgevoegd, in enkele gevallen zelfs met de bepaling erbij van „schilden met den arent.”

Het was ook blijkens de daarvan alsnog aanwezige exemplaren volstrekt geen denkbeeldige, maar een wezenlijke gouden munt. Alleen zij hier nog opgemerkt, dat ook aan menige andere munt den naam van Schild gegeven werd.

Of ten tijde, toen het Schild in vollen omloop was, reeds goud geld van verschillend gehalte bestond, valt te betwijfelen, daar zelfs de Engel, ook „goede oude gouden scilt” geheeten, en door Graaf WILLEM V, in 1355 aangemunt, nog van 24 karaat of van fijn goud geslagen is. Ook de alstoen aangemunte Schilden moesten zijn „alsoo „ghoet van goude ende gewichte als de Vlaemsche, dat is de Fransche.” (2)

(1) J. P. AREND. Algemeene Geschiedenis des Vaderlands, Deel II, 1e stuk bladz. 520.

(2) Handvesten en Privilegiën van Dordrecht door Mr. P. H. VAN DE WAL. Deel I bladz. 250.

Voor eenige jaren zijn in België nog enkele stukken van deze munt ontdekt en wel van die, welke door WILLEM V geslagen zijn. De Hertog komt daarop voor, gekroond op zijn versierden middel-eeuwschen zetel, met het zwaard in de rechterhand; de linkerhand rust op zijn schild, dat aan zijn linkerzijde staat. Dat Schild bevat ook den dubbelen arend, de Rijkstype, die het eerst op onze Hollandsche munten voorkomt. Het omschrift is: DVX. CIVIL. BAVR. DE. GRA. COMES. HOL. ZELAD. De keerzijde bevat het gewone, versierde kruis en het opschrift XPC. VINCIT: XPC, REG. NAT.: XPC. IMPERAT. (1)

Onderscheidene waarden zijn aan het oude Fransche Schild in de dagen, waarvan AREND spreekt, nooit toegekend geweest. Het komt steeds in de rekeningen tot hetzelfde bedrag voor. De bewering, dat het nu eens gelijk stond met de waarde van 21 schellingen en 4 grooten, en dan eens effen af met 24 schellingen van het pond zwarte of Tournooisch, vindt alleen zijn grond in 't verschil der in gebruik gekomen ponden in betrekking tot welke het werd bepaald. Zoolang men rekende met het pond van f 63.00 stond het Schild gelijk met de waarde van 16 schellingen Tournooisch of met 8 schellingen Hollandsch; (2) toen men rekende met het daarop gevolgde pond van f 56.00 was het gelijk aan 18 schellingen, en de beide door AREND bedoelde gevallen hadden betrekking op andere reeds veel kleinere ponden. (3)

HOFDIJK zegt van de munt uit het midden der XIIIe eeuw het volgende: „Gemeenlijk rekt men bij ponden, schellingen en „grooten, zoodanig, dat twaalf grooten een schelling en twintig „schellingen een pond maken. Maar er waren steeds twee soorten „van deze munten: zware of grooten en lichten of kleinen; de zwaren „worden ook oude groote Koningstornoisen, de lichten, kleinen of „zwarten tornoisen genoemd. Een pond Konings-tornoisen staat gelijk „met 16 pond zwarte of kleinen, alzoo maken zestien schellingen „zwarte tornoisen te zamen een schelling oude Konings-tornoisen, en „een zware groot bezit de waarde van zestien kleinen of zwarten.”(4)

(1) Zie voor wat betreft de beteekenis daarvan het vervolg van dit werk.

(2) Zie bladzijde 16 van dit werk.

(3) Zie het vervolg van dit werk.

(4) W. J. HOFDIJK. Ons Voorgeslacht in zijn dagelijksch leven geschilderd, Deel IV bladz. 132.

In hoofdzaak valt hierop niet veel aan te merken; alleen de onderscheiding in oud en gewoon Konings-Tournooisch is blijkens al het voorgaande minder juist, doch overigens is een en ander in overeenstemming met hetgeen wij daaromtrent mededeelden.

Wat de Schilden betreft, daarvan zegt deze schrijver het volgende: In vele streken zijn Schilden, bedragende een en twintig schellingen vier grooten het stuk; deze komen het meest voor, maar er zijn ook oude Schilden van vier en twintig schellingen en anderen.

Ook deze auteur is door het verschil van het aantal schellingen in het Schild vervat, op het dwaalspoor geraakt. De Schilden van 21 g 4 s waren aldus bepaald in betrekking tot het pond groote van f 47.25. (1) Daarvan bedroeg de schelling Tournooisch f $0.14\frac{3}{4}$ en de penning of kopkine f $0.01\frac{5}{6}$. De waarde van de munt daarnaar berekenende, heeft men:

$$21 \text{ g, Tournooisch, } 21 \times f 0.14\frac{3}{4} = f 3.10\frac{5}{6}.$$

$$4 \text{ p., „ } 4 \times f 0.01\frac{5}{6} = „ 0.04\frac{2}{3}.$$

En alzoo te zamen: f 3.15.

Het Schild van 24 schellingen was aldus bepaald in betrekking tot het Brabantsche pond van f 42.00. Daarvan bedroeg de schelling Tournooisch f 0.13125 en 24 dusdanige schellingen stonden insgelijks gelijk met het bovenstaande, want $24 \times f 0.13125 = f 3.15$.

In plaats van eene oudere, was de laatste alzoo eene jongere Schildbepaling, want hoe grooter aantal schellingen noodig waren voor de waarde van het Schild, hoe kleiner pond in betrekking tot hetwelk het was bepaald.

De oudste bepaling is die, waarbij het Schild gelijk stond met zestien schellingen Tournooisch of met acht schellingen Hollandsch, zooals wij boven het hiervoren ontwikkelde pondenstelsel vermeldde.(2) Het Schild was eenvoudig de schelling van het pond, met hetwelk wij onze beschrijving deden aanvangen en juist met dezen Schelling als bekende grootheid, kunnen de nog meer tot het grijze verleden afdalende andere geldelijke bepalingen worden nagespoord en opgehelderd.

(1) Zie de pondenreeks op bladz. 16 van dit werk.

(2) Zie bladzijde 18 van dit werk.

HOOFDSTUK IV.

Het Keulsch en het Leuvensch. De Denarii Aurei.

Zeer merkwaardige bepalingen betreffende het oude geldwezen zijn ook te vinden in de Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. (1) Aangaande de Munt te Keulen in gebruik, lezen wij: „De uitspraak van het geschil tusschen den Aartsbisschop van Keulen „en Giglau, door scheidsmannen in 1252 gedaan, is leerzaam omtrent „de Munt van eene plaats, die in dit opzicht daarna zal blijken, de „standaart was, op welken zoo veele anderen het oog gevestigd hielden. „De Aartsbisschop moest volgens deze beslissing voor nieuwe Munt „instaan, en de Munt van den Keulschen penning zou nooit vernieuwd „worden dan bij de verkiezing of inwijding van een nieuwen Bis- „schop, of bij zijne terugkomst in den dienst des Rijks van over de „Alpen: gelijk van oudsher slechts in deze beide gevallen het slaan „van een anderen penning was geoorloofd geweest, en dewijl de „thans in gang zijnde penning, waarop des Aartsbisschops beeltenis „stond, door veele veranderingen vervalscht was geworden, moest „dezelve nu tot den eenigsten stempel, die het behoorde te hebben, „terugkeeren, en de gedaante daarvan zou duidelijk en kennelijk „worden, dat hij aan een ieder gemakkelijk bleek ver van alle ver- „valsching te zijn; en opdat dit te beter in acht genomen zou worden, „zoude er een staal van den eersten slag, gelijk weleer, in de Sacristie „van den Keulschen Dom worden weggelegd, ter waarde van 13 g „4 penningen Keulsch, en even zooveel geld aan de goede trouw „der burgeren ter bewaring gegeven worden, opdat elke penning „van denzelfden slag aan de zuiverheid en het gewicht van dat geld „altijd getoetst konde worden.” (2)

Trachten wij nu den inhoud van dit stuk in verband te brengen met hetgeen wij van andere zijde vernemen. Te Keulen, zegt HOFDIJK, stond de Engelsche Mark gelijk met 13 g 4 § Sterling denariën, doch een Trooische Mark werd daar gerekend op 14 g 4 § dusdanige denariën. Wij berekenden deze beide Marken hiervoren bij het ontwikkelde pondenstelsel op f 14.00 en f 15.05. (3)

(1) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND door Mr. J. MEERMAN. Deel IV.

(2) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND door Mr. J. MEERMAN. Deel IV bladz. 208.

(3) Zie bladzijde 19 van dit werk, waar ter plaatse deze Marken tevens zijn omschreven.

Dat men nu hier werkelijk met de oude Engelsche Mark te doen heeft, blijkt duidelijk uit de bepaling harer waarde, en ook uit die bepaling harer waarde ziet men, dat deze in betrekking tot het pond sterling van f 21.00 alzoo is gesteld.

Te Keulen gebruikte men alzoo het Engelsche geld, dat onder den naam van het „Keulsch” doorging. Verschil bestond tusschen het Keulsche en het Engelsche pond niet. Dit blijkt trouwens ook overtuigend uit een verdrag van 1256 tusschen heer JAN VAN CUYCK en die van Dordrecht, ten overstaan van den Hollandschen Graaf, van een tol door den laatste te Cuyck te betalen en in welk verdrag de bepaling voorkomt van „drie Coelsche ofte drie Engelsche penningen”. Het was dus onverschillig welke penningen verstrekt werden, wyl ze gelijke waarde hadden. (2)

Men had te Keulen alzoo de Mark van 13 g 4 penningen Engelsche of van f 14.00 en het Keulsche geld stond in zijne verdeeling als het pond Sterling hiervoren vermeld. Men had derhalve dan:

$$1 \text{ £} = f 21.00.$$

$$1 \text{ £} = 20 \text{ g}.$$

$$1 \text{ g} = f 1.05.$$

$$1 \text{ g} = 12 \text{ Penn.}$$

$$1 \text{ penn.} = f 0.0875.$$

De drie Keulsche penningen, hierboven in de overeenkomst van 1256 bedoeld, stonden dus gelijk met één van de ons bekende grooten, of met f 0.2625.

Van het Keulsche geld vindt men ook gebruik gemaakt door JAN, Hertog van Brabant, in 1274, bij gelegenheid deze de door de Dordsche schippers te betalen tolgelden te Litte regelde. (2) Uit het stuk op deze aangelegenheid betrekking hebbende, blijkt dat nevens de Keulsche grooten of deniërs, ook obolen of halve deniërs in omloop waren gebracht. Zelfs in 1285 wordt dit Keulsche geld nog gebruikt bij het verdrag van den Heer van Cuyck met de poorters van Dordrecht over den tol te Cuyck. Ook in dat stuk worden drie Keulsche penningen gelijk gesteld met drie Engelsche. (3)

(1) F. van Mieris. Deel I.

(2) Mr. PH. VAN DEN BERGH. Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel II bladz. 145.

(3) Ibid. Ibid.

Het Keulsche geld alzoo gelijk zijnde aan het Engelsche, en dit laatste weder overeenkomende met het pond sterling van het pond groote van f 63.00, blijkt dat alles aan het Schild of het Lam is vastgelegd. (1)

Ook het halve pond sterling, hetwelk gelijk stond met f 10.50, was op vele plaatsen in Duitschland in gebruik. „Men verneemt dit uit de „aangehaalde Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND, waarin „de schrijver zegt: Te Wetzlar heb ik een huis in erfpacht zien „uitgeven voor 7 schellingen Keulsch of zoo de ligte Munt beter „was voor 14 g”. (2) In het laatste geval betaalde men juist de helft meer schellingen, natuurlijk, omdat zij de helft kleiner of lichter waren.

Dit halve pond, waarop wij later terug komen, stond in zijn verdeeling, als volgt:

1 £	=	f 10.50.
1 £	=	20 g.
1 g	=	f 0.525.
1 g	=	12 penn.
1 penn.	=	f 0.04375.

Met dit half pond kan echter ook bedoeld zijn de Mark van het pond groote van f 52.50, want ook deze had eene waarde van f 10.50. (3)

„Voorts wierdt ook te Hildesheim”, aldus gaat de schrijver van genoemde Geschiedenis voort, „de schelling 12 penningen waard geschat. „De Leuvensche”, zegt hij, „moet onder de lichtsten behoord hebben, terwijl er derdehalf derzelve noodig waren, om een Keulschen uit te maken.” (4)

De schelling Keulsch staat gelijk met f 1.05 en dit bedrag nu stemt overeen met $2\frac{1}{2}$ schelling Leuvensch. Men heeft alzoo ter bepaling van het Leuvensch:

$$2\frac{1}{2} \text{ schell. Leuvensch} = f 1.05,$$

$$\text{of } 1 \text{ schell. Leuvensch} = „0.42, \text{ waaruit volgt dat}$$

20 schell. Leuvensch of 1 £ een bedrag vertegenwoordigde van

1 Zie bladzijde 18 van dit werk.

2 Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND door Mr. J. MEERMAN. Deel IV bladz. 220.

3 Zie bladzijde 21 van dit werk.

4 Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV 220.

20 $\times$ f 0.42 = f 8.40; zijnde juist de Mark van het Brabantsche pond groote van f 42.00. (1)

Dit zoogenaamde Leuvensche pond stond in zijne verdeeling als volgt:

$$1 \text{ £} = \text{f } 8.40.$$

$$1 \text{ £} = 20 \text{ ş.}$$

$$1 \text{ ş} = \text{f } 0.42.$$

$$1 \text{ ş} = 12 \text{ penn.}$$

$$1 \text{ penn.} = \text{f } 0.035.$$

Treffend is deze mededeeling, vooral wanneer men die beschouwt in het verband, dat tusschen het Brabantsche geld en dat van de overige landen destijds nog bestond. Aanvankelijk toch gebruikte men in Brabant bij de veranderde indeeling een pond groote, dat tegenover dat van Frankrijk, Engeland, Duitschland en onze streken stond als 2 : 3. Met andere woorden: men bediende zich daar van een pond van f 42.00 en hier van een van f 63.00, en beide ponden hadden hunne marken van f 8.40 en f 12.60. (2)

Later deelen wij de reeks der Brabantsche ponden mede. Van de munt op de Mark van f 8.40 geslagen, is onder anderen gebruik gemaakt in den uitersten wil van GODEVAERT, Heer van Breda, van 1246. (3)

Die uiterste wil bevat vele besprekingen, meest alle in Leuvensche schellingen uitgedrukt. Ook in een charter van 1276 van HENDRIK IV, Heer van Breda, is met dit Leuvensche stelsel gerekend. (4)

In een stuk van 1273 maakt ARNOUT VAN LOVEN eveneens gebruik van dit geld. Hij en zijne vrouw ISABELLA geven aan den Abt en het Convent van Middelburg, tegen een jaarlijkschen cijns van 12 Leuvensche denariën in leen 30 Bunders moer. Deze moeren of buitengronden, gelegen onder Halsteren, waren kort te voren door hen aangekocht van JOHANNIS BOLLAERT, iemand uit een te Bergen-op-Zoom en later te Tholen zeer bekend geslacht.

De uitgifte of overdracht had plaats voor 12 Leuvensche denariën

(1) Zie bladzijde 24 van dit werk.

(2) Zie de bladzijden 22 en 19 van dit werk.

(3) Beschrijving der Stadt en Lande van Breda door THOMAS ERNST VAN GOOR, bladz. 416.

(4) Ibid.

of voor $12 \times f 0.035 = f 0.42$ van 't Bunder, hetgeen voor de 30 Bunders eene jaarlijksche erfpacht opleverde van f12.60 of van een zoogenaamde Keulsche Mark. (1)

In de overeenkomst van JAN, Heer van Heusden, met FLORIS V, van 12 Januari 1273 is insgelijks van het Leuvensche geld gebruik gemaakt, (2) terwijl in 1274 DIRK VAN VOORNE, Heer van Heenvliet, zijne vrouw ELIZABETH, COLYN BUCHSDOCHTER, eene „duwerie” bemaakt van 100 £ Leuvensch, onder verband van zijne tienden in Heusden en van een bepaald gedeelte in het geschot van die gemeente. (3)

In een stuk van 1293 wordt nog wel gesproken van „Ingelsche Brabanders”, doch onder deze munt hebben wij het sterling van het Brabantsche pond van f42.00 te verstaan. (4)

Nog zij hier opgemerkt, dat in het zoo dikwijls aangehaalde werk, bevattende de Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND, ook gelezen wordt van eene onderhandeling tusschen den Graaf van Gelder en het Klooster Mariënweerd, waarin van een erfoijns van 3 Denarii aurei gesproken wordt, onder nadrukkelijke bijvoeging, dat elk der gouden denariën met 3 schellingen Keulsch kon worden voldaan. (5)

De Denarii Aurei, volgens deze bijzonder merkwaardige bepaling gelijk gesteld met 3 schellingen Keulsch, deed alzoo $3 \times f 1.05 = f 3.15$, en zie hier nu ongezoekt, het bedrag van het later zoo bekende Schild, dat ons bij het opsporen van de waarde van oude munten, zulke onschatbare diensten bewijst.

Waarom het zoo merkwaardige Schild reeds in Graaf WILLEM's tijd in Duitschland onder den naam van Gouden Denarie stond bekend, vindt in het volgende voldoende verklaring: het zilveren Pond Groote van f63.00 bestond uit 20 Schilden, het pond goud daarentegen uit 12×20 of 240 zoodanige geldstukken, hetgeen voor het laatste, voor het pond groote van goud een bedrag opleverde van $240 \times f 3.15$ of van f756.—. (6)

(1) Inventaris van het Oud-Archief van de provincie Zeeland. Deel III afl. 1 bladz. 33.

(2) Mr. PH. VAN DEN BERGH. Oorkondenboek. Deel 1 bladz. 109.

(3) Ibid. Ibid. bladz. 145.

(4) Inventaris van het Oud-Archief van de Prov. Zeeland.

(5) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV bladz. 211.

(6) Het gewone pond goud, namelijk het pond van twee Mark, vertegenwoordigde daarentegen maar een bedrag van f420.—.

Bij dit gouden pond groote had men:

1 £ = f 756.—.

1 £ = 20 g.

1 g = f 37.80.

1 g = 12 Denariën.

1 den. = f 3.15.

De munt stond alzoo niet ten onrechte als de Denarii Aurei bekend, en ongetwijfeld is zij reeds bij de ingebruikstelling van het pond groote van f 63.00 met dien naam bestempeld geweest.

HOOFDSTUK V.

De Uncias of de ons, de Sterling en de Londensche Penning van 1257.

In oude historische bescheiden uit ons Grafelijk tijdperk lezen wij herhaaldelijk van onsen en penningen, en slechts in enkele gevallen van schellingen en grooten. Er schijnt zelfs een tijd geweest te zijn, waarin het gebruik van eerstgenoemde muntsoort meer algemeen was, dan die van de laatste, en het is daarom, dat ik ook heb onderzocht of die *ons* en het daarop gegronde stelsel, vast te leggen was aan het Schild of aan het daarop reeds bepaalde pond.

In de meermalen aangehaalde Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND lezen wij, dat 3 onsen te Worms gelijk stonden met 5 schellingen Keulsch, en DUCANGE stelt 8 onsen op een Mark en 12 op een pond, welk een en ander, hoe merkwaardig, in overeenstemming is met al het voorafgaande en het volgende.

Vijf schellingen Keulsch of Engelsch leveren een bedrag op van $5 \times f 1.05 = f 5.25$ en deze geldsom overeenkomende met 3 onsen, moet elk dezer laatsten, gerekend zijn op f 1.75.

De bekende Engelsche Mark, de Mark sterling, bepaald op 13 g 4 d. en door ons berekend op f 14.00, staat gelijk, zegt DUCANGE met 8 onsen, iets wat werkelijk het geval is, want $8 \times f 1.75 = f 14.00$. Het pond, bepaald op f 21.00, stond volgens diens getui-

genis gelijk met 12 onsen. Ook dit is juist, daar $12 \times f 1.75$ weder $f 21.00$ oplevert. (1)

Wij hebben hier nu twee afzonderlijke bepalingen voor de waarde van de ons. Eene rechtstreeks in betrekking tot het Keulsch of tot het pond Sterling van het hiervoren ontwikkelde stelsel, en eene van een gansch anderen kant, niet van het tot dusverre omschreven geld afhankelijk, doch beiden leidende tot een bedrag van $f 1.75$ voor die munt. Dan, het zijn niet alleen deze gegevens, waardoor het bedrag van de ons is bepaald, ook andere, alsnog volgende opgaven geven dezelfde waarde voor dit geldstuk aan.

Waarlijk bijzonder treffend zijn deze uitkomsten. Daar staat die onschatbare bepaling van DUCANGE voor ons: „3 onsen zijn „5 schellingen Keulsch, 8 onsen maken een Mark en 12 onsen „leveren een pond op.”

Maar welke waarde moest aan „die uncias” of ons worden toegekend, en welk pond en welke Mark werd bedoeld? Zie, dit wist men niet; men kon dit ook niet weten, want nooit zouden bepalingen als deze en de voorgaande, tot oplossing zijn te brengen geweest, ware men niet bekend geworden met de waarde van den „Denarii Aurei” of van het in zoo menigerlei opzicht werkwaardige Schild. En 't is die „Denarii Aurei” of dit Schild, dat als een gouden draad door heel ons geldwezen loopt, in betrekking tot hetwelk al datgene, wat wij nopens het oude muntwezen zullen mededeelen, wordt bepaald.

In 1269 was geschil ontstaan tusschen JAN, Heer van Arkel, en het Kapittel van de Domkerk te Utrecht over de Tienden van Oosterwijk en Hokelhem en over het Patronaatrecht der kerken aldaar. De zaak werd, blijkens onderstaande akte, aan het oordeel van scheidsmannen onderworpen op boete van 50 Marken sterling. Het bedoelde stuk luidt: „Wij JOHAN VAN ARKEL, knaap, en OTTO VAN ARKEL, „Ridder, maaken bekend allen dengenen, dewelke den tegenwoordigen brief „zullen zien en hooren leezen, dat wij het verschil, en de stoffe „van 't krakeel, 't welke tusschen de eerw. mannen AEMILIUS, Deken „en 't Kapittel der Domkerke t'Utrecht aan de eene, en ons aan

(1) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV bladz. 219.

„de andere kant, gaande is over de Tienden van Oosterwijk en „Hokelhem, over het recht van 't patroonschap der gemelde plaatsen, en „over meer andere zaaken en gerechtigheden daartoe behoorende, zuiver- „lijk en eenvoudiglijk verbleven zijn aan de godsdienstige mannen, „den Kommandeur van het Duitsche Huys te Utrecht, GISELBERTUS, „bijgenaamd VAN GOY, Broeder van 't zelve huys, en GISELBERTUS, „bijgenaamd VAN AMSTELLE, Kanunniken van St. Mariaaskerke te „Utrecht, als aan goede mannen, door den gemelden Deken en „Kapittel en door ons gezamentlijk verkooren; en dat wij op de „boete van 50 Mark sterlingen belooft hebben goed te zullen keuren „en te zullen aannemen, al wat sy tusschen nu en het naastkomende „feest van Allerheyligen goed sullen vinden door eene uytspraak van „goede mannen uyt te wijzen: welverstaande nochtans dat ze alles „en ieder in 't bijzonder, 'twelke gebruikelijk is tusschen God en „hunne zielen vooraf zullen laten gaan; en dat ze de waarheid der „zaake behoorlijker wijze en door een naarstig onderzoek alvorens „onderzocht zullen hebben. Waarbij noch bedongen is, dat ingevalle „de gemelde goede mannen binnen den gestelden tijd, ter gelegen- „heid van eenig voorval, geene uytspraak tusschen den Deken en „het Kapittel voornoemd en tusschen ons JAN en OTTO gegeven „mogten hebben, dat hij JOHAN voornoemd, van dien tijd af met den „ban beswaart zal blijven als te vooren; en dat alles en ieder in „'t bijzonder wat tot deze zaak behoort, zoo verre als het te voren „atgehandelt was, zal blijven in den staat in denwelken het tegen- „woordig is. Doch bij aldien de meergemelde goede mannen eene „uytspraak koomen te geeven, en wij ons aan die uytspraak niet „willen houden, zullen wij in de gemelde boete van 50 Mark ver- „vallen: dewelke aan den Deken en het Kapittel voornoemd, betaalt „zullen worden. Ik, JOHAN VAN ARKEL, stelle aan den Deken en „het Kapittel voornoemd tot mijne borgen, met handtastinge en „ieder voor 't geheel, den gemelden OTTO VAN ARKEL, en FREDERIK „VAN ZEVENDER, Ridders, mitsgaders HUGO, knaap, bijgenaamd BUTTERE. „En wij, JOHAN de , OTTO, FREDERIK en HUGO, borgen voor- „noemd, belooven op ons woord en onder de zegels van de gods- „dienstige mannen, den Abt van St. Paulus en de Kommandeur

„van 't Duytsche Huys, dat we al het bovenstaande zullen onderhouden. Gegeven in 't jaar des Heeren 1269 daags voor het feest „van den H. Apostel Jacobus”. (1)

Naar aanleiding van de daarin genoemde Marken sterling merken de schrijvers van „De Historie ofte beschrijving van 't Utrechtsche Bisdom” op: „Hieruyt ziet men dat er ook sterlingen in gebruik zijn „geweest bij onze voorouders. En niet alleen zijn ze bij ons, maar „ook in Frankrijk, in 't Bisdom van Keulen en elders in gebruik „geweest. In Frankrijk heeft S. LODEWIJK eene ordonnantie gemaakt, „in 't jaar 1256, hoe hoog dat men een sterling moest aannemen: „welke ordonnantie zoude duuren tot den 15 Augusti, en daarna zouden „er geene sterlingen meer aangenomen worden.”

Dezelfde schrijvers halen aan, dat volgens HOCSEMIUS, een oud schrijver, blijkt dat 20 sterlingen gelijk stonden met eene ons, en dat een sterling de zwaarte had van 36 „dikke gerste graantjes.”

Ten opzichte van de Marken sterling deelen zij mede, uit de geschriften van HOCSEMIUS vernomen te hebben, dat de Mark voor een half pond of voor 8 onsen genomen werd.

Uit deze zeer merkwaardige aantekeningen, die de gewichtige mededeelingen van DUCANGE aanvullen, valt zoowel nopens het Engelsche, als het Keulsche of Duitsche geld, weder veel te leeren. Vooreerst toch blijkt daaruit, dat de Engelsche Mark, bepaald op 13 g 4 sterling denariën, of op f 14.00 gelijk stond met 8 onsen, of wat het voornaamste is, met een half pond. Aan elke ons kende men alzoo ook volgens deze aantekening, eene waarde toe van f 1.75.

't Is opmerkelijk, hoe de bepaling van het bedrag der ons, aan de geschriften van HOCSEMIUS ontleend, in overeenstemming is met die van DUCANGE, hiervoren vermeld.

Verder wordt gezegd, dat een ons 20 sterlingen deed. Elke sterling moet alzoo ook blijkens deze mededeeling hebben gelijk gestaan met $\frac{1}{20} \times f 1.75$ of met f 0.0875, hetgeen ook juist weder het bedrag is, dat wij hiervoren voor die munt hebben berekend.(2)

En waren nu verder acht onsen, overeenkomende met een Mark

(1) Historie ofte Beschrijving van 't Utrechtsche Bisdom. Leiden bij S. LUCHTMANS. Deel II bladz. 351.

(2) Zie bladz. 18 van dit werk.

sterling of met f 14.00, gelijk aan een half pond, dan moeten 16 onsen, een heel pond, ook een bedrag hebben opgeleverd van f 28.00.

Het is inzonderheid dit aloude pond Sterling van f 28.00, waarop wij later moeten terugkomen, dat reeds nu zoozeer onze aandacht trekt. Wij zullen beide ponden Sterling, namelijk die van f 28.00 en f 21.00 en van hetwelk het eene verdeeld was in 16 en het andere in 12 onsen, hier in hunne verdeelingen voorstellen.

Men had dan ten opzichte van het pond van f 28.00 volgens HOCSEMIUS:

- 1 £ = f 28.00.
- 1 £ = 16 uncias.
- 1 un^s. = f 1.75.
- 1 un^s. = 20 penn.
- 1 penn. = f 0.0875.

En betreffende het pond Sterling van f 21.00 volgens DUCANGE:

- 1 £ = f 21.00.
- 1 £ = 12 uncias.
- 1 un^s. = f 1.75.
- 1 un^s. = 20 penn.
- 1 penn. = f 0.0875.

Blijkens het op bladzijde 18 ontwikkelde stelsel, was dit pond ook verdeeld in schellingen en penningen of sterlingen, weshalve men ook had:

- 1 £ = f 21.00.
- 1 £ = 20 ş.
- 1 ş = f 1.05.
- 1 ş = 12 sterl.
- 1 sterl. = f 0.0875.

Zowel bij het gebruik van het oudere, als bij dat van het nieuwere pond, onderging de uncias en de penning of de sterling alzoo geene verandering, eenvoudig omdat men de indeeling van de verschillende waarden der ponden in het aantal onsen had gewijzigd.

Maar de uncias of ons was oorspronkelijk nog verdeeld in 2 loto's of looden. Bij het pond van f 28.00 had men alzoo:

1 £	=	f 28.00.
1 £	=	16 uncias.
1 uns.	=	f 1.75.
1 uns.	=	2 looden.
1 lood	=	f 0.875.
1 lood	=	10 sterl. of penn.
1 penn.	=	f 0.0875.

En bij het pond van f 21.00 de looden opnemende, had men:

1 £	=	f 21.00.
1 £	=	12 uncias.
1 uns.	=	f 1.75.
1 uns.	=	2 looden.
1 lood	=	f 0.875.
1 lood	=	10 penn.
1 penn.	=	f 0.0875.

Zoowel bij het voorafgaande pond van f 28.00, als bij het later gevolgde van f 21.00, hadden het lood en de uncias alzoo standvastige waarden van f 0.875 en f 1.75. De sterling of de penning bleef steeds gelijk f 0.0875, ook bij de later gevolgde indeeling van het pond in schellingen en sterlingen.

De sterling van het pond van f 28.00 was oud. Toch was deze niet de oudste. Als zoodanig moet worden aangemerkt, de sterling van het eerste of oudste pond, dat, zooals wij later zullen vernemen, eene waarde had van f 35.00.

De sterlingen van de ponden hadden, bij eene verdeeling van deze in schellingen en deniërs eene geheel andere waarde, dan de sterlingen van het onsenstelsel, en op twee dier eerste, op die van de ponden van f 35.00 en f 28.00 ziet het gewicht in HOCSEMIUS' geschriften aangehaald, doch daarover later.

Alleen bij het hiervoren ontwikkelde pond van f 63.00 hadden de sterlingen in beide stelsels, verdeeld in dat van onsen en schellingen, gelijke waarde. De sterling toch van het pond van f 21.00, verdeeld in 20 schellingen en de schelling in 12 deniërs, deed f 0.0875, en de sterling van dit zelfde pond, verdeeld in 12 onsen en de ons in 20 sterlingen, leverde diezelfde waarde op.

't Is van groot belang de aandacht te vestigen op de gelijkheid der sterlingen of penningen bij het onsenstelsel; eensdeels omdat in vele oude stukken met onsen is gerekend, en anderdeels, omdat een en ander zal leiden tot verklaring van hetgeen later volgt.

Is ons uit oude geschriften gebleken van een achtereenvolgens gemaakte pondverdeeling in 16 en 12 onsen, en bleek het ons daarbij dat in verband met de daling der ponden, ook het aantal onsen, in een pond vervat, eene evenredige vermindering heeft ondergaan, tengevolge waarvan de onderdeelen steeds gelijk bleven, het is als hoogstwaarschijnlijk aan te nemen, dat ook het oudste pond Sterling van f 35.00 voor het burgerlijke leven reeds deel heeft uitgemaakt van dit onsenstelsel.

Dit pond dan, zal ongetwijfeld verdeeld zijn geweest in 20 onsen en overigens in zulke onderdeelen, als bij de vorige ponden zijn vermeld. Men had dan:

1 £	= f 35.00.
1 £	= 20 onsen.
1 ons	= f 1.75.
1 ons	= 2 looden.
1 lood	= f 0.875.
1 lood	= 10 penn.
1 penn.	= f 0.0875.

Hiervoor pleit hetgeen wij lezen bij HOFDIJK, dat 5 pond zilver, volgens 's Keizers laatste verklaring, van omstreeks 800, gelijk stond met honderd schellingen of onsen. (1) 5 Ponden zilver nu leverden een bedrag op van $5 \times f 35.00 = f 175$, en deze geldsom gelijk staande met 100 schellingen, moet elk dezer ook op eene waarde van f 1.75 zijn gerekend.

Dan, al hebben wij hieromtrent geene zekerheid, dat het pond van f 28.00 gelijk stond met 16 onsen, en dat van f 21.00 slechts verdeeld was in 12 onsen, is na al het bijgebrachte aan geenerlei twijfel meer onderhevig. En daar nu het eerst genoemde van deze twee ponden zeer oud is, en alleen dat van f 35.00 opklimt tot het grijze verleden, tot den tijd, waarin het pondenstelsel is ingevoerd,

(4) W. J. HOFDIJK. Ons Voorgeslacht in zijn dagelijksch leven geschilderd. Deel II bladz. 215.

kunnen met hetgeen, waaromtrent wij zijn verzekerd, nu toch vele geldrekeningen, in onsen uitgedrukt, worden bepaald.

In den Giftbrief van ARNURF en zijne gemalin LUTGAARD aan het klooster te Egmond, is reeds sprake van uncias. (1) Ook tijdens het leven van Graaf DIRK III, die van 993 tot 1039 regeerde, rekende men met uncias of onsen. De Geschiedenis verhaalt, dat hij goederen besprak aan St. Adelberts-Altar. Onder het geschonkene komt voor een eigendom van vier mansen, dat elk jaar tien pond opbracht; een land in Radenburbroke, dat 16 onsen en een stuk grond in Leutan, dat 13 onsen aan inkomsten schonk.

Onder het bestuur van Graaf FLORIS I, die van 1049 tot 1061 regeerde, rekende men insgelijks met onsen. De goederen door zijne dochters aan St. Adelbert geschonken, bestonden uit een stuk grond in Escomandelf, dat 5 pond en eene ons opbracht, en uit een manse, die 32 onsen opleverde. (2)

Ook in Graaf DIRK V's tijd werd nog gerekend met onsen. Althans in 1083 lezen wij nog van uncias en libras, (3) en in den Blaffert van de inkomsten der Abdij van Egmond onder den Abt ADELLARD leest men zoowel van uncias als van denarios. (4)

In een stuk van Paus EUGENIUS III van 13 Mei MCXLVII spreekt men alleen van solidos of schellingen, doch in een charter van 1175 wordt weder gewag gemaakt van uncias. (5) In een ander stuk van Paus ALEXANDER III van 5 November MCLXXIX is weder sprake van quatuor solidos Frisingensis of van vier Friesche schellingen, (5) doch in een stuk van 1190 wordt reeds melding gemaakt van decem solidos Coloniensis of van 10 schellingeu Keulsch.

De ponden tegenover de onsen in bovenstaande opgaven bedoeld, en voorkomende vóór 1180 zijn ongetwijfeld die van f 28.00, toen deze alsnog waren verdeeld in 16 onsen. Eerst toch bij de vaststelling van het pond van f 21.00 of van het pond groote van f 63.00, is de verdeeling in 12 onsen gevolgd.

(1) Hollandsche, Zeelandsche en Friesche chronyck door Petrus Scriverius.

(2) Ibid.

(3) Ibid.

(4) Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel I, bladz. 58.

(5) Ibid bladz. 69, 81, 97, 101 en 107.

Maar men heeft ook na 1180, en dus van het laatste onsenstelsel nog gebruik gemaakt. De boeten in de Hunsingosche Keur van 1252 zijn meestal nog in onsen bepaald, zooals blijkt uit de volgende daaraan ontleende opgaven:

Anno 1252. Op eene wond die men meten kon onder de klederen, stond 10 onsen 8 penningen.

Voor dusdanige wond moest alzoo eene boete betaald worden van:

$$10 \text{ onsen, } 10 \times f 1.75 = \dots \dots \dots f 17.50.$$

$$8 \text{ penn. } 8 \times f 0.0875 = \dots \dots \dots \underline{0.70.}$$

$$\text{Of te zamen van } \dots \dots \dots \underline{f 18.20.}$$

Anno 1252. Op het scheren of afrukken der wenkbrauwen stond 4 onsen of $4 \times f 1.75 = f 7.00$, overeenkomende met een halve Engelsche Mark. (1)

Anno 1252. Op de expilatio de cingulo de pube foeminae stond eene boete van $6\frac{1}{2}$ Mark of van $6\frac{1}{2} \times f 10.50 = f 68.25$, zijnde een oud pond van 26 gouden Lammen. (2)

Anno 1252. Op de integra purfusio stond 30 onsen of $30 \times f 1.75 = f 52.50$, overeenkomende met een reeds in gebruik zijnd pond van 20 gouden Lammen. (3)

Anno 1252. Op een mosdolch, dat is een buil aan de pezen van het hoofd, stond eene boete van 8 onsen. En 8 onsen maken $8 \times f 1.75 = f 14.00$ of juist een Engelsche Mark. (4)

Dan, de boeten in die Keur zijn niet uitsluitend in onsen en penningen bepaald; men heeft die enkele malen ook in schellingen en penningen uitgedrukt, zooals blijkt uit het volgende:

Anno 1252. Op het afrukken van het haar van het onderste ooglid stond 5 schellingen 4 penningen.

(1) Zie bladzijde 19 van dit werk.

(2) Zie het vervolg van dit werk.

(3) Zie bladzijde 21 van dit werk.

(4) Zie bladzijde 19 van dit werk.

Daarvoor moest dus worden opgebracht:

$$5 \text{ g}, 5 \times f 1.05 = f 5.25.$$

$$4 \text{ penn}, 4 \times f 0.0875 = \underline{0.35.}$$

Samen f 5.60, of eene
kleine Mark van een bekend pond. (1)

De schrijver van „Ons Voorgeslacht” zegt, dat de Engelsche sterlingen, over welke wij in deze zoo breedvoerig hebben gehandeld, van zoo fijn en gedegen zilver waren geslagen, dat twee harer de waarde hadden van één Londenschen penning van 1257, eene bepaling, waaruit onzes inziens echter alleen blijkt, dat die groote stad destijds ook rekende met het Brabantsche pond van f 42.00, van hetwelk de penning of groote waarlijk gelijk stond met twee sterlingen, want $2 \times f 0.0875 = f 0.175$. (2)

HOOFDSTUK VI.

De Keulsche Mark en het Geld van Rednathes.

Betreffende de Marken uit Graaf WILLEM's tijd lezen wij: „Naar Marken, Marken zilver of gelijk er dikwijls bijgevoegd wordt, „Marken zuiver of beproefd zilver, rekende men het gansche Keizerrijk door, en dit was zelfs de meest gewone wijze, om groote sommen uittedrukken. De Keulsche Mark had onder allen den meesten roem, en goldt den geheelen Rhijn en in de naburige streken: ja, „er wierdt gelijk de Culm- en Thornsche Wetten ons aantoonen, tot „zelfs in Pruissen toe naar gerekend. Elk derzelven bedroeg 12 „schellingen Keulsch, gelijk ieder van deze wederom 12 penningen „waard was.” (3)

Hier hebben wij nu te doen met eene andere zeer gewichtige bepaling, eene bepaling van des te grooter waarde, wijl het bedrag van den Keulschen schelling ons bekend is, en de denkbeeldige munt, hier bedoeld, daarmede alzoo gemakkelijk kan worden berekend. Met uitzondering van de oude Engelsche Mark, was die

(1) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel III bladz. 60.

(2) Zie bladz. 22 van dit werk.

(3) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV bladz. 212.

munt steeds het vijfde gedeelte van het vastgestelde hoofdpond. De Mark, waarop bovenstaande bepaling betrekking heeft, stond gelijk met 12 schellingen Keulsch. Zij had alzoo eene waarde van $12 \times f1.05 = f12.60$, of bedroeg ook juist het vijfde gedeelte van het hiervoren ontwikkelde stelsel. De Keulsche Mark was dus de Mark van het pond van f 63.00. (1)

Deze Mark werd in Duitschland ook als pond gebruikt, doch het geld, daarop geslagen, werd onderscheiden van het eigenlijke Keulsch of van dat, hetwelk was aangemunt op het pond Sterling van f 21.00. Uit het voorgaande is men ook bekend geraakt met de wijze, waarop deze Mark, als pond gebruikt, was ingedeeld.

Voor het bewijs, dat het geld op de Keulsche Mark aangemunt, onder eene andere benaming in omloop was gebracht, is de volgende uitweiding noodzakelijk.

In de zoo dikwerf aangehaalde Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND, wordt ook gesproken van Talenten. Een zoodanige munt wordt gezegd gelijk te staan met 7 penningen Keulsch of met $7 \times f0.0875 = f0.6125$. (2)

In de Hildesheimsche Keuren wordt bepaald: „zoo iemand om „misdadig gevat en vrij verklaard wordt, moeten zij, die hem later „wegvoeren, 8 Talenten borgstellen, opdat zij verder hem recht- „vaardig rechten zouden.” (3)

De borgstelling beliep alzoo $8 \times f0.6125$ of f 4,90, het bedrag van een ouden Engel of van eene munt, die vaak in oude bescheiden wordt genoemd, en die geslagen is voor het Parisis van het Brabantsche pond groote van 28 Guldens van Gewicht of van f 58.80. (4) Het later voorkomende pond van 14 Schilden of van f 44.10, bestond juist uit negen zoodanige Engelen van welke het Talent het achtste deel uitmaakte.

Vervolgens wordt verhaald, dat een bedrag van 72 Talenten gelijk stond met 70 schellingen REDNATHES. (5) Brengen wij nu deze zoo belangrijke bepaling met het bekende Talent in berekening,

(1) Zie bladzijde 17 van dit werk.

(2) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV.

(3) Ibid.

(4) Zie het vervolg van dit werk.

(5) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV bladz. 218.

dan blijkt, dat men onder het geld van REDNATHES hebbe te verstaan de munt, geslagen voor het Markenpond van f 12.60.

De 72 Talenten vertegenwoordigen een bedrag van $72 \times f 0.6125$ of van f 44.10, zijnde juist het pond'grootte van 14 schilden. Deze geldsom nu stond gelijk met 70 schellingen van de munt van REDNATHES, weshalve elke dezer schellingen eene waarde moet hebben gehad van $f \frac{4}{7} \cdot 10$ of van f 0.63. En is een schelling gelijk f 0.63, dan vertegenwoordigde het pond, daarop gegrond, eene waarde van $20 \times f 0.63 = f 12.60$. (1)

Betreffende het Talent zij hier nog opgemerkt, dat wij daarbij niet hebben te denken aan het Talent der ouden. De munt, onder dien naam bekend, schijnt zeer verschillend te zijn geweest. Ook de schrijvers van de „Kerkelijke Historiën” begrepen dit. Daarin toch teekenden zij nopens deze munt reeds aan: „Het is zeker, dat „een talent, in de middelste eeuwen, voor dezelfde geldsomme niet „genomen is, voor de welke het in de oude tijden genomen wierd. „Maar op den eenen tijd, en in 't eene landschap, was een talent „hooger als op een anderen tijd en in een ander landschap. Som- „wijlen en op sommige plaatsen, is een talent geschat op honderd „ponden gouds; somwijlen op vijftig ponden; dikwijls is een talent „niet hooger geschat als een pond, en ook wel als een mark. (2)

Dan, de onderscheidene waarden, met welke deze munt voorkomt, schaadt niet aan onze berekening; het hierbedoelde talent is gelijk 7 penningen Keulsch en de laatste, de penningen, zijn bekende of aan het Schild vastgelegde munten.

Het geld op de Mark van f 12.60 geslagen, ontving zijn naam van den muntmeester REDNATHES, en de nadere omschrijving was noodig ter onderscheiding van de eigenlijke Keulsche of Engelsche munt.

Men had dan: $1 \text{ £} = f 12.60$.
 $1 \text{ £} = 20 \text{ ş}$.
 $1 \text{ ş} = f 0.63$. (3)
 $1 \text{ ş} = 12 \text{ penn.}$
 $1 \text{ penn.} = f 0.0525$.

(1) Zie bladzijde 19 van dit werk.

(2) Kerkelijke Historie en Outheden der Zeven vereenigde Provinciën. Deel II bladz. 461 in noot.

(3) Zie hierboven voor den schelling van REDNATHES.

Welk een schoon aanknoopingspunt ligt in de bepaling van die Mark voor het Keulsche geld met dat van het hierboven ontwikkelde opgesloten. De Mark, berekend in de Aartsbisschoppelijke munt, heeft dezelfde waarde, als ware zij rechtstreeks bepaald in betrekking tot ons eerst ontwikkelde pond. En overtuigd van het goede verband tusschen het hier, in Duitschland en in Engeland in gebruik geweest zijnde geld, is men nu ook verzekerd van de deugdelijkheid der andere daarop gegronde berekeningen.

Zooals wij die hierboven gebruikten, is de verhouding der beide geldsoorten tot elkander in de Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND medegedeeld. De schrijver van dit belangrijke werk heeft die opgave ontleend aan oude Latijnsche bronnen. In het werk van Dr. TERGAST: „Die münzen Ostfrieslands”, vindt men echter het volgende: „Die wichtigsten Bestimmungen enthält von den 17 „Küren für uns die zweite, mit der wir bereits früher den urkund- „lichen Beweis für die Einführung eines leichteren Denars in „Friesland erbracht haben. Sie lautet: *Secunda petitio: pax omnibus „ecclesiis et omnibus deo devotis, sub pena LXX et duorum talen- „torum; et talentum debet esse de VII denariis Agrippine, sic olim „dicebatur Colonia. Sed quia illa moneta fuit remota, elegerunt „populi vi ciniorem, et denarium leviozem, et commu taverunt pro „LXX et duobus talentis LXXII solidos Rednathes monete. Quin „que pacem violaverit, solvet tria talenta sculteto, que sunt XX „et unus solidos regalis banni.” (1)*

Volgens deze lezing zouden niet 72 Talenten gelijk hebben gestaan met 70 schellingen REDNATHES, maar zouden 72 Talenten evenveel waarde hebben gehad als 72 schellingen.

Het door Dr. TERGAST bijgebrachte is ongetwijfeld ontleend aan het Asega Buch van F. D. WIARDA, in hetwelk de volkskeuren der Rustringers in het Friesch, Hoogduitsch en Latijn, in drie kolommen naast elkander zijn geboekt: De Latijnsche tekst is de oudste en alzoo geene vertaling. Deze luidt in opzicht tot de verhouding van de Talenten tot de schellingen van REDNATHES ook in dat boek, zooals MEERMAN die in zijne Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN

(1) Die Münzen Ostfrieslands, bladz. 8.

HOLLAND ons mededeelt. Ook daarin heet het: et commutaverunt pro LXX et duobus talentis LXX solidos REDNATHES monete. (1)

Is nu de Latijnsche tekst foutief, of is hier een licht verklaarbare vergissing begaan bij de overzetting van dien in de beide andere talen? Zonder te willen afgaan op de gegeven berekening, die pleit voor de opgaaf van den schrijver van de Geschiedenis van Graaf WILLEM, valt het ongerijmde van de bepaling, als zouden 72 Talenten hebben gelijk gestaan met 72 schellingen van REDNATHES onmiddellijk in het oog. Ware dit werkelijk het geval geweest, waarom dan toch het getal 72 gebruikt en waarom niet eenvoudig gezegd, dat de waarde van het talent gelijk stond met die van den schelling, iets wat toch noodwendig uit deze bepaling zou zijn voortgevloeid? Alleen bij in waarde verschillende geldstukken, is een juiste verhouding, in cijfers uitgedrukt, voor een vergelijk noodzakelijk. Bijvoorbeeld: 5 Marken zijn gelijk 3 Guldens.

Nee, 70 Schellingen van REDNATHES stonden gelijk met 72 Talenten, want de bedoelde schelling deed f 0.63 en het Talent f 0.6125, en hieruit volgt: $70 \times f 0.63 = 72 \times f 0.6125 = f 44.10$ gelijk het £ van 14 Schilden. (2)

Gaan wij alvorens te vervolgen, nu ook na in welken tijd van de Keulsche Mark en het daarop geslagen geld is gebruik gemaakt, want de munt schijnt in 1252 in Duitschland wel verbetering, doch geene verandering te hebben ondergaan. Hierop wordt ook gezinspeeld in de alstoen gedane uitspraak. De in gang zijnde penning, waarop des Aartsbisschops beeltenis stond, was vervalscht, en om die vervalsching te voorkomen, werden de bekende voorzorgsmaatregelen in achtgenomen.

Reeds bij de uitgifte der Tienden van Krabbendijke in 1190 door den Deken van St. Salvator te Utrecht vindt men van „decem solidos coloniensis” of van tien Keulsche schellingen gewag gemaakt. (3) Dit is de oudste mij voorgekomen opgaaf van het gebruik van het geld op het pond van f 63.00 betrekking hebbende.

Merkwaardig in opzicht tot het gebruik van dit geld of liever

(1) Asega-Buch. Bearbeitet von F. D. WIARDA. Berlijn 1805. In 4o.

(2) Zie bladzijde 17 van dit werk.

(3) Mr. PH. VAN DEN BERGH. Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel I bladz. 114.

van de zoogenaamde Keulsche Mark is een charter van 1200. In dat stuk leest men: Domino HUGONI DE VORNE bona nostra in Portfliet dedimus in pacto pro duabus Marcis, scilicet 24 solid. colon. denars. dona bilium solvendis annuatim circa festum S. Laurenti.(1) HUGO VAN VOORNE kreeg de goederen te Poortvliet alzo in erfpacht voor 2 Marken, die gezegd worden gelijk te staan met 24 schellingen Keulsch. Het waren dus Marken van 12 schellingen Keulsch of van $12 \times f1.05 = f12.60$ en bijgevolg Marken van het hiervoren ontwikkelde pond. (2)

Ook werd van dit geld gebruik gemaakt in 1204, bij gelegenheid van het verdrag tusschen den Bisschop van Utrecht en LODEWIJK, Graaf van Loon, want in het desbetreffende stuk wordt gewag gemaakt van 300 Mark wettig Keulsch geld. (3)

In de overeenkomst voor het sluiten van een huwelijk tusschen MACHTELD, dochter van Hertog HENDRIK VAN BRABANT, en den zoon van Graaf WILLEM I VAN HOLLAND, van 5 November 1214, leest men: „De Hertog heeft aan zijne Dochter twee duizend vijf honderd „Marken Keulsche Munte gegeven, en met dit geld zal zij zoowel „als de Graaf van Holland en zijn zoon te vreden zijn, en voor „altijd afstand doen van alle allodiale goederen, erfenissen, renten, „inkomsten en van alles, 't gene haar, levende haaren Broeder of „zijne erven, van de zijde haars Vaders of haarer Moeder zoude „kunnen opkoomen.” (4)

De Hertog van Brabant schonk zijne dochter 2500 Mark Keulsch of $2500 \times 12.60 = f31500$, en hoe opmerkelijk, dit bedrag staat juist gelijk met 10.000 Schilden.

Verder leest men in dat stuk: dat WILLEM, Graaf van Holland, aan genoemde MACHTELD, dochter des Hertogen, tot een huwelijks-goed gegeven heeft „vijf honderd ponden Hollandsche munte jaarlijks „te ontvangen van zijne allodiale en leengoederen, welke hij haer in „zekere plaatsen heeft aangewezen.”

WILLEM stond zijne schoondochter alzo toe een jaargeld van

(1) Mr. PH. VAN DEN BERGH. Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel I bladz. 107.

(2) Zie bladz. 19 van dit werk.

(3) F. van Mieris. Deel I bladz. 143.

(4) F. van Mieris. Deel I bladz. 163.

500 £ Hollandsch of 500 van $\times$ f7.875 = f3937.50, overeenkomende met 1500 Gouden Lammen. (1)

De Huwelijksgift van Graaf WILLEM II, aan zijne zuster MARGARETHA, en bedoeld in het charter van 12 Juli 1249, was eveneens in dusdanige Marken uitgedrukt. De Landsheer toch zegt: „Noverint „itaque tam presentes quam futuri, quosserire fuerit oportunum, „quod cum de consilio principum et magnatum imperii percelso viro „comiti Hermannno de Henneberg dilecto cororio nostro Margaretam „karissiman sororem nostram copulassemus et dedissemus matri „monialiter in uxorem, prodo te sua quatuor milia marcarum bonarum „et legalium colon denariorum promissimus per solvendas et promississe „tenore presentium protestamus, duodecim solidis pro marca qualibet „computatis, pro pecunia thelonium nostrum apud Geervliet,” enz. (2)

De som, die Graaf WILLEM gaf, bestond uit 4000 Mark en elk van deze had eene waarde van 12 schellingen Keulsch. MARGARETHA ontving alzoo $4000 \times$ f12.60 = f50'400, zijnde juist, hoe opmerkelijk, 1000 £ groote of 16'000 Schilden.

Nagenoeg de geheele XIIIe eeuw vindt men in staatsstukken van die zoogenaamde Keulsche munt gebruik gemaakt; ook het betrekkelijke hoofdpond bleef lang voor het opmaken van stukken tot grondslag strekken der berekeningen, en 't is aanmerkenswaardig, dat sommige ponden zoo lang, andere daarentegen zoo korten tijd voor administratieve aangelegenheden werden gebezigd. Alleen vindt men het niet altijd even duidelijk vermeld, of met het Keulsche geld, geslagen op de Engelsche Mark, of met dat, aangemunt op de Keulsche Mark, is gerekend.

HOOFDSTUK VII.

Andere Afleidingen.

De Fertho, de Aureolus, het Drachma Goud en het Groningsche stadspond.

In het zoo dikwijls aangehaalde werk, over de geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND, wordt ook de Fertho genoemd. De

(1) Zie bladz. 11 van dit werk.

(2) Mr. PH. VAN DEN BERGH, Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel I bladz. 265.

pure Mark stond gelijk met vijf, de Keulsche met vier dergelijke munten. Vergissen wij ons in deze niet, dan had men in het eerste geval de Mark van f 15.75, in het laatste, die van f 12.60 op het oog, uit welk een en ander alsdan blijkt, dat in Duitschland destijds onder Fertho het later zoo bekende Schild werd verstaan. Deze munt heette daar Fertho, omdat de waarde daarvan juist gelijk stond met het vierde gedeelte der Mark. (1)

Te Wetzlar, waar, zooals wij reeds op bladzijde 31 hebben aangetoond, men rekende met het pond van f 10,50, stond de Fertho gelijk met 6 schellingen. Daar gold een schelling f 0,525 en zes van deze leveren ook een bedrag op van $6 \times f 0,525$ of f 3.15. Zie, men staat verbaasd over al dergelijke uitkomsten; overal toch bespeurt men verband, overal juistheid der bepalingen.

Ook leest men van een Drachma Goud. Daaromtrent treft men zelfs de volgende merkwaardige bepaling aan: „omtrent het „Drachma Goud of den Rijnschen Aureus of Aureolus, 60 penningen „te Regensburg geslagen, waren te Augsburg aan zulk een Aureo- „lus gelijk.” (2)

De penning van het Duitsche of Keulsche geld, hebben wij hiervoren berekend op f 0.0875, en daar gezegd wordt, dat het Drachma of de Rijnsche Aureolus gelijk stond met 60 stuks van die penningen, zoo moet die munt eene waarde hebben gehad van $60 \times f 0,0875$ of van f 5,25, welk bedrag overeenkomt met dat van het Dubbele Lam. (3)

Sommigen hebben deze munt aangemerkt als de Mark en daartoe bestond eenige aanleiding, daar het bedrag van f 5,25 het Hollandsch was van het gelijktijdig in gebruik gestelde Brabantsche pond groote van f 42,00, en het Hollandsch veelal ook onder den naam van Mark doorging. (4)

Maar er waren andere redenen, waarom de Aureolus ook als Mark werd aangemerkt. De groote Mark van het gelijktijdig ingestelde pond van 20 Gouden Lammen of van f 52,50 deed f 10.50

(1) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV bladz. 223.

(2) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV bladz. 210.

(3) Zie bladz. 11 van dit werk.

(4) Zie bladzijde 22 van dit werk.

en daar nu tegenover elke groote Mark, altijd eene kleine stond, van de helft der waarde, moest deze laatste, dat is de Aureolus, ook werkelijk als Mark worden aangemerkt. (1) En toch was de Aureolus eene oorspronkelijke munt, die lang voor het in gebruik komen van het pond van f 52,50 bestond. Wij zullen zelfs vernemen, dat deze tot grondslag moet zijn gelegd geweest voor het bepalen van het bedrag van het oudste pond.

Vervolgens leest men: „De Hertog van Beieren met zijne „muntverplaatsing naar Landshut, verslimmerde het geld zoodanig, „dat er toen om het bedrag van den Aureolus uit te maken, 150 „zulke penningen vereischt wierden.” (2)

Het geld werd door den Hertog echter niet verminderd in waarde, maar, als op enkele andere plaatsen van Duitschland, was datgene, wat men als rekenpond gebruikte, daar anders ingedeeld. In Beieren had men:

$$1 \text{ £} = f 21.00.$$

$$1 \text{ £} = 20 \text{ ş.}$$

$$1 \text{ ş} = f 1.05.$$

$$1 \text{ ş} = 30 \text{ penn.}$$

1 penn. = f 0.035, overeenkomende met de waarde van den penning van het Leuvensche pond. (3) Van deze kleinere penningen nu waren 150 stuks noodig voor het bedrag of de waarde van den Aureolus, want $150 \times f 0,035 = f 5,25$.

Ook wordt gezegd, dat de waarde van 3 Talenten overeenkomt met die van 21 schellingen in den Koninklijken Ban. (4) De drie Talenten deden $3 \times f 0,6125 = f 1,8375$ en dit bedrag gelijk staande met 21 schellingen, moet elke schelling aldaar op f 0,0875 zijn gerekend of bepaald geweest. Het kleine pond op zoodanigen schelling gegrond, had alsdan eene waarde van $20 \times f 0,0875 = f 1,75$, overeenkomende met eene ons of uncias. (5) 't Is echter ook mogelijk, dat het pond van den Koninklijken Ban oorspronkelijk is

(1) Ibid. bladz. 21.

(2) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV bladz. 210.

(3) Zie bladzijde 32 van dit werk.

(4) Geschiedenis van Graaf WILLEM. Deel IV.

(5) Zie bladzijde 34 van dit werk.

gesteld geweest op een tiende gedeelte van de aloude Mark van het eerste pond.

Over de kleinte van dit pond verwondere men zich echter niet. Er waren er van nog minder bedrag, zooals uit het volgende valt af te leiden. De schrijver van „Ons Voorgeslacht” bericht ons, dat vier honderd Groningsche ponden gelijk gesteld waren met twintig Engelsche Marken, en dat de laatste, de Engelsche Marken, daar op 12 schellingen sterling werden berekend.

De Engelsche of hier echter de gewone Mark van 12 schellingen sterling, had eene waarde van $12 \times f1.05$ of van $f12,60$ en 20 van deze leverden een bedrag op van $20 \times f12,60 = f252$. Deden nu 400 Groningsche ponden evenveel als $f252$, dan moet één dezer in rekening zijn gebracht met $f0,63$.

Er waren ook in Duitschland destijds nog kleinere ponden, dan dat van $f1,75$, hierboven bedoeld, in gebruik. Zoo wordt verhaald, dat 200 Marken Keulsch ingewisseld werden voor 3000 £, hetgeen voor het laatste, het pond, slechts een bedrag oplevert van $f0,84$. (1)

Maar niet alleen met kleine ponden, ook met Marken werd veel gerekend. Zooals wij hebben gezien, was in Duitschland hoofdzakelijk in gebruik de oude Engelsche Mark, die in betrekking tot het pond groote van $f63.00$ was bepaald op 13 $\frac{1}{4}$ d. sterling of op $f14,00$. Geheel het zoogenaamde Keulsche geld was daarop gegrond. (2)

Deze Engelsche Mark was de denkbeeldige munt van het pond van $f84,—$ hetwelk alsnog verdeeld was in 24, in plaats van in 20 schellingen, en daar de Mark, ook bij de gewijzigde indeeling van het pond, toch gelijk bleef aan de waarde van vier schellingen, maakte zij oudtijds altijd het zesde en later steeds het vijfde gedeelte uit van het betrekkelijke pond.

Nevens de Engelsche Mark bestond ook nog immer de veel oudere Trooische Mark, die in betrekking tot het pond van $f63,—$ was bepaald op 14 $\frac{1}{4}$ d. sterling of op $f15,05$. Zij had haar ontstaan te danken aan een nog veel ouder pond, dan dat van

(1) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV.

(2) Zie bladz. 29 en vervolg van dit werk.

f 84,00, hetgeen wij ter geschikter plaatse zullen doen uitkomen. Betreffende deze laatstgenoemde Mark zeggen de schrijvers van het Utrechtsche Bisdom het volgende: „De Mark van Troyen was de „gemeenste en wierd in de koopmanschap meest overal, zelfs in „Deutschland, Spanje, Engeland, Nederland en in de vordere landen „van Europa, gebruikt.” (1)

't Is opmerkelijk, dat de eene Mark, die van 13 g 4 sterling-denariën steeds als de Engelsche, en die van 14 g 4 d. daarentegen altijd als de Trooische, is omschreven. Bij nader inzien van de pondenstelsels vindt men daarvoor evenwel, naar wij meenen, verklaring. De eerstgenoemde Mark toch is die van het pond van f 84,00, hetwelk zeer lang in Engeland is in gebruik geweest, terwijl de andere betrekking heeft op een pond, waarop nimmer daar, maar wel in Deutschland, geld is aangemunt.

Maar vooral de nieuwe Mark, die van het pond van f 63,00 en die gelijk stond met een bedrag van 12 schellingen Keulsch of met f 12,60, was veel in gebruik. Het geld, daarop aangemunt, was, zooals wij mededeelden ter onderscheiding van de eigenlijke Keulsche munt, bekend als het geld van REDNATHES. (2)

Te Wetzlar en ook op vele plaatsen in Gelderland, maakte men gebruik van de Mark van het pond van f 52,50, die f 10,50 deed. Ook deze stond als rekenpond bekend en in sommige oude bescheiden heet zij de Mark van 10 schellingen Keulsch.

De Mark van het pond van f 42,00 en die eene waarde had van f 8,40, leerden wij inzonderheid kennen als het Leuvensche pond. In geheel het Hertogdom Brabant werd daarmede gerekend, terwijl de helft daarvan, de halve of kleine Mark, en f 4,20 geldende, ook hier zelfs menigvuldiglijk voorkomt als gouden Engel.

Een Friesche Mark stond gelijk met vier Wedums of met vier gouden Lammen, dus met 4 $\times$ f 2,625 of f 10,50. Elk Wedum deed 10 penningen, en daar de groote van het pond van f 63,00, in Friesland in gebruik, eene waarde had van f 0.2625, komt deze bepaling van het Wedum, in betrekking

(1) Kerkelijke Historie en Outheden der Zeven vereenigde Provinciën. Deel II bladz. 352

(2) Zie bladzijde 44 en volgende van dit werk.

tot dit pond met de werkelijkheid overeen, want $10 \times f 0,2625$ is $f 2,625$.

Ten opzichte van de Mark van $f 10,50$ wordt in de Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND in noot opgemerkt: „wanneer er „bij Gudeni gevonden wordt, dat eene Mark gelijk was aan 10 „schellingen Keulsch, schijnt dit van andere, dan van Keulsche Marken „te moeten verstaan worden.” (1)

Uit die aantekening blijkt, dat deze Mark in historische bescheiden dus werkelijk voorkomt, met eene waarde van 10 schellingen Keulsch, hetgeen juist is, daar een schelling Keulsch gelijk staat met $f 1,05$ en 10 dusdanige schellingen een bedrag opleveren van $f 10,50$. (2)

De Mark van $f 10,50$ is ook door die bepaling aan het andere geld vastgelegd, en niet alleen de Mark, ook het pond, waarop zij trekking heeft, is daardoor als met een dubbel snoer aan de andere ponden verbonden.

Ook de Lindmark was de Mark van het pond van $f 52,50$. Het Wedum of Lam, zoo wordt bij de bepaling van deze opgemerkt, stond gelijk met 12 penningen, doch ook deze opgaaf is niet in strijd met de werkelijkheid. Het Wedum, hier bedoeld, is rechtstreeks bepaald in betrekking tot het pond, waarop de Mark betrekking had. De groote toch van het pond van $f 52,50$ komt overeen met $f 0,21875$ en 12 van deze munten vormden het bedrag van het Lam, want $12 \times f 0,21875 = f 2,625$. (3)

De Reilmark kwam overeen met $7\frac{1}{2}$ van laatst bedoelde Marken. Zij vertegenwoordigde mitsdien eene geldswaarde van $7\frac{1}{2} \times f 10,50$ of van $f 78,75$, gelijkstaande met het bedrag van een zeer oud pond van 30 gouden Lammen.

Veel en lang werd met al deze Marken gerekend; in vele bescheiden wordt het geld daarop aangemunt, genoemd, doch in welke geldsoort de verantwoordingen of besprekingen ook gesteld zijn, bij de herleidingen komt men steeds tot gelijke, verrassende uitkomsten uithoofde van de bepaalde verhouding, die tusschen de onderscheidene munten bestond.

(1) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND door Mr. JOHAN MEERMAN, vrijheer van Dalem. Deel IV bladz. 212.

(2) Zie bladz. 30 van dit werk.

(3) Zie bladzijde 21 van dit werk.

Later kwamen in de XIIIe eeuw nog vele andere Marken in gebruik. HOFDIJK verhaalt onder anderen nog het volgende: „In „het Overkwartier en op de Veluwe wordt gerekend met Brabantsche „Marken ter waarde van acht-en-veertig schellingen.” Ter verklaring van deze bepaling zij opgemerkt, dat na het gebruik van het pond van f 63,00 of van 20 Schilden, achtereenvolgens zijn in gebruik gekomen, de ponden van 18 en 16 Schilden of van f 56,70 en f 50,40.

Van het laatstgenoemde pond had het Tournooisch of het pond Zwarte eene waarde van $\frac{1}{16} \times f 50,40$ of van f 3,15, en de schelling van dit pond Tournooisch kwam overeen met $\frac{1}{20} \times f 3,15 = f 0,1575$. Acht-en-veertig van deze kleine schellingen zwarte leverden een bedrag op van $48 \times f 0,1575 = f 7,56$ en dit nu was de Mark, die men op het oog had in het Overkwartier en op de Veluwe.

Dan, het bedrag van f 7,56 was de eigenlijke Mark van het Brabantsche pond van 18 Guldens van Gewicht of van $18 \times f 2,10 = f 37,80$.

In het verhaal van HOFDIJK wordt dan ook verder gezegd, „dat men onder de hier aangewezen Mark niet hebbe te verstaan, „de oude, die gelijk was aan vier ponden der gebruikte Tournooische „penningen.” De oude Mark had alzoo eene waarde van vier dier ponden, in welker schellingen deze Brabantsche was bepaald. Zij kwam derhalve overeen met $4 \times f 3,15 = f 12,60$, hetgeen op treffelijke wijze blijkt met het voorafgaande in overeenstemming te zijn.

Ook deelt men mede, dat het bedrag van vier der laatst bedoelde oude Marken, gelijk stond met het pond, in betrekking tot welks Tournooisch de Brabantsche Mark was bepaald. Het pond groote van hetwelk het Tournooisch bedoeld werd, was alzoo gelijk met $4 \times f 12,60$ of f 50,40.

Zie, een en ander met elkander in verband brengende, met hoeveel voorzichtigheid en juistheid wordt dan de bedoelde munt omschreven. Men drukt de Mark uit in schellingen Tournooisch; men zegt hoeveel ponden van dit Tournooisch genomen moeten worden voor de waarde van de oude, zoo bekende Keulsche Mark, en tot voorkoming van alsnog mogelijke vergissing deelt men tevens mede, hoe dikwijls die bekende Keulsche Mark genomen moet worden,

om te weten van welk hoofdpont het Tournooisch genomen is. Waarlijk de bepalingen zijn even zorgvuldig en vernuftig, als de daarmede verkregen uitkomsten verrassend.

HOOFDSTUK VIII.

Rekeningen in welke van het Pond van f63,00 is gebruik gemaakt.

Men treft slechts enkele fragmenten van rekeningen aan, welke in het pond groote van f63,00 zijn gesteld. In een stuk van 1358 wordt evenwel nog gesproken van „mille scutati; quilibet scutatis „ad valorem duodecim grossarum antiquorum computandus.” (1) Hier is de waarde van het Schild alzo nog in oude grooten van het pond van f63,00 bepaald. Deze alstoen met recht oude grooten genoemd, hadden eene waarde van f0,2625 en 12 van deze leverden voor het Schild een bedrag op van $12 \times f0,2625 = f3,15$.

In de hieronder volgende verantwoordingen is nog ten deele van het oude pond gebruik gemaakt, hetgeen blijkt uit de Schild-bepaling in 8 schellingen, (2) doch aan het einde is het bedrag reeds in het pond groote van f42,00 overgebracht. Van dit laatste pond deed de schelling f2,10 en de groote f0,175.

De posten tot bewijs van het gebruik van het oude pond, hieronder volgende, zijn ontleend aan de Thesoriërs-rekening van JOANNES VAN NEDERHEM, 's Graven klerk, van 1344—1345 en om te doen zien, dat deze rekening werkelijk in het stelsel van f42,00 is opgemaakt, ga de volgende verantwoording, in welke het Schild tot het pond duidelijk uitkomt, voor af:

Anno 1344. Item ontfacen van der stat van Lubeke, die si myn Here leende in ghereeden ghelde, daer si myns Heren brief of hebben, ghegheven te Lubeke des naestes daghes na alderkinderdach int jaer 44, des borghen syn de Here van Egmonde, de Here van der Leche, Heer Wirric van Breederode ende Heer Godewaert van der Welst 1000 scilde. Maken 75 £ 8. (1)

(1) F. van Mieris. Deel II.

(2) Zie bladzijde 18 van dit werk.

(3) Rekeningen der Grafelijkheid onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 333.

Nu leveren 1000 Schilden een bedrag van $1000 \times f 3,15 = f 3150$.— En dit bedrag, overeenkomende of verantwoord met 75 £, blijkt dat elk van deze op $f 42,00$ moet zijn gerekend.

Ook de betrekking van het Schild tot den schelling van het gebruikte pond is in het volgende duidelijk bepaald.

Anno 1344. Item betaelt om boegen ende bigordele, daer men myns Heren ghelt in voerde te Pruchenwaert 2 scilde. Maken 3 f 8. (1)

De gemaakte onkosten bestonden uit 2 Schilden of uit $2 \times f 3,15 = f 6,30$.

Dit bedrag nu wordt gelijk gesteld met 3 schellingen groote, weshalve elk dezer op eene waarde van $f 2,10$ moet zijn gerekend.

Eveneens wordt het Schild in betrekking tot de groote daarin genoemd:

Anno 1344. Item selves daghes om een zadel tot Staskens behoef, myns Heren camerlinc 1 scilt. Maakt 18 d. 8. (2)

Voor het zadel van 's Graven Kamerling was betaald een Schild of 18 grooten. Een Schild was $f 3,15$ en dit bedrag gelijk gesteld zijnde met 18 d. grooten, moet elk dezer munten op $f 0,175$ zijn gerekend geweest.

Laten wij alsnu doen volgen de opgaven hierboven bedoeld, in welke, zooals wij zeiden, nog ten deele van het pond van $f 63,00$ is gebruik gemaakt.

Anno 1345. Item selves daghes betaelt om een zadel tot myns Heren behoef gecocht bi Oem Seline 6 schell. 1 scilt voor 8 se. Maken $13\frac{1}{2}$ d. 8. (3)

Het zadel, bestemd voor den Graaf zelf, had gekost zes zoodanige schellingen, van welke acht gelijk stonden met de waarde van het Schild. Elk dier schellingen was alzoo gerekend op $f 0,39\frac{3}{8}$, en alsnu het vorenstaande staatje op bladzijde 18 met aandacht nagaande, blijkt dat schellingen zijn bedoeld van het pond Hollandsch van $f 7,875$.

(1) Ibid bladz. 338.

(2) Ibid bladz. 339.

(3) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 339.

Het zadel heeft alzoo gekost:

$$6 \text{ g Holl. } 6 \times f 0,39\frac{3}{8} = \dots \dots \dots f \quad 2,3625.$$

De gemaakte onkosten zijn verantwoord met $13\frac{1}{2}$

$$\text{d. gr. of met } 13\frac{1}{2} \times f 0,175 = \dots \dots \dots \text{,, } 2,3625.(1)$$

Het zij hier en voor het vervolg opgemerkt, dat de grooten en schellingen van een kleiner pond niet van een ander gehalte of allooï waren, dan die welke betrekking hadden op een grooter pond. De grooten van het pond van f 63,00 deden f 0,2625, die van het pond van f 42,00 slechts f 0,175, doch de eene was het 240ste deel van f 63,— en de andere het 240ste van f 42,—. De eene groote woog aan zilver 3,69 Gr. de andere maar 2,46 Gram. (2) De laatste groote was alzoo kleiner en lichter dan de eerste; van een ander gehalte was in die tijden nog geene sprake. Zoowel hare waarden als hare gewichten stonden tot elkander als 3 : 2. Bij de zwaarste of oudste ponden van vroeger eeuw, waren de grooten in nog meerdere onderdeelen verdeeld, doch daarover en over het gewicht, eerst later.

Ook in het volgende is nog ten deele van het oude pond gebruik gemaakt.

Anno 1345. Item selves daghes betaelt om een paar hoogher scoen tot Toeschens behoef, omdat hi gheen laersen an doen en mochte, overmits syn seere voete, die hem vervoren waren, 14 d. 1 scilt voer 8 sc. Maken $2\frac{1}{2}$ d. 8 3 myten. (3)

Ook hier heeft men, blijkens de bepaling van het Schild met dezelfde Hollandsche munt te doen. Maar thans zijn het oude duiten of deniërs van den hierboven bedoelden schelling, waarmede men gerekend heeft. Elke dier duiten, de deniërs Hollandsch van het hiervoren ontwikkelde stelsel, hebben eene waarde van $f 0,03\frac{9}{32}$ en 14 van die munten, waarvoor de schoenen waren aangekocht, leveren een bedrag op van $14 \times f 0,03\frac{9}{32}$ of van $f 0,45\frac{5}{8}$.

(1) Dit bedrag staat gelijk met een Florentijnschen gulden.

(2) Zie bladzijde 18 en 22.

(3) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 367,

De gemaakte onkosten werden verantwoord met:

$$2\frac{1}{2} \text{ d. } \text{§} \text{ of } 2\frac{1}{2} \times f 0,175 = . . f 0,43\frac{1}{6}.$$

$$3 \text{ myten, of } 3 \times f 0,00\frac{3}{8} = . . \text{ „ } 0,02\frac{3}{16}.$$

$$\text{Dus te zamen met: } f 0,45\frac{1}{6}.$$

Zelfs blijkt, dat met dit pond groote of met de ondergeschikte ponden daarvan nog in den vreemde werd gerekend, zooals men kan nagaan uit posten van inhoud, als de volgende:

Anno 1345. Item 't Dinxdaghes, 23 daghe in Maert te Gripswolde den minstrelen bi Heren Ghered van Florenville 8 sc. enen scilt voer 16 sc. Valent 9 §. (1)

Uit de bepaling, dat een Schild gelijk staat met 16 schellingen is het duidelijk, dat hier niet het Hollandsch, maar het Tournooisch van het oude stelsel is bedoeld. Dit Tournooisch deed f 3,9375 en de schelling daarvan f 0,19 $\frac{1}{16}$. (2)

De 8 schellingen, waaruit de rekening bestond, vertegenwoordigden een bedrag van:

$$8 \text{ §, } 8 \times f 0,19\frac{1}{16} = f 1,575.$$

Het verantwoorde bestaat uit:

$$9 \text{ d. grooten, of uit } 9 \times f 0,175 = \text{ „ } 1,575,$$

zijnde, evenals boven en juist gelijk een half Schild.

Steeds wordt bij het gebruik van tweeërlei munt het Schild ingelascht tot aanwijzing van het pond op hetwelk een der geldsoorten betrekking heeft. Zonder deze bepaalde aanwijzing zouden de berekeningen ook of veelal zeer ingewikkeld, of dikwijls niet zijn nategaan.

Ook het gouden Lam of het pond Myten van dit stelsel komt in de oude bescheiden nog voor. 't Is evenwel ook mogelijk, dat men onder het Lam het Tournooisch van het pond van f 42,00 hebbe te verstaan. (3) Dan, hoe dit zij, uit het volgende blijkt in elk geval, dat het Lam als rekenpond werd gebruikt.

(1) Ibid.

(2) Zie bladz. 18 van dit werk.

(3) Zie de bladzijden 22 en 25 van dit werk.

Anno 1345. Item des Sonnendaechs op Sinte Laurensdach quam myn Here tot Erlon ten morghent eten, daer die somme van den cost beliep 13 £ 13 sc. 1 d., den scilt voer 24 sc. maken 11 scilde $6\frac{1}{2}$ d. § 1 Ester. Maken 17 sc. $\frac{1}{2}$ d. § 1 Ester. (1)

Zijn nu 24 Schell. = f 3,15
 dan is: 1 Schell. = „ 0,13125
 en 20 schell. of 1 Pond = „ 2,625.

Berekenen wij nu dezen post in het pond Myten, dan hebben wij voor de gemaakte onkosten te Erlon:

13 £, $13 \times f 2,625 = f 34,12\frac{1}{2}$.

13 §, $13 \times „ 0,13125 = „ 1,70\frac{3}{4}$.

1 d. 1 $\times „ 0,01\frac{3}{4} = „ 0,01\frac{3}{4}$.

Te zamen . . . f 35,84 $\frac{7}{8}$.

Of de gewone breuk weglatende: f 35,84.

Daarvoor werd verantwoord:

17 § §, $17 \times f 2,10 = f 35,70$.

$\frac{1}{2}$ d. § $\frac{1}{2} \times „ 0,175 = „ 0,0875$.

1 Ester 1 $\times „ 0,05\frac{5}{8} = „ 0,05\frac{5}{8}$.

Te zamen . . . f 35,84 $\frac{7}{8}$.

Of de gewone breuk weglatende: f 35,84.

De klerk heeft de gemaakte onkosten ook overgebracht in Schilden, met:

11 Schilden, of 11 $\times f 3,15 = . . . f 34,65$.

$6\frac{1}{2}$ d. § $6\frac{1}{2} \times „ 0,175 = . . . „ 1,13\frac{3}{4}$.

1 Ester 1 $\times „ 0,05\frac{5}{8} = . . . „ 0,05\frac{1}{2}$.

Te zamen met . . . f 35,84 $\frac{7}{8}$.

Of de gewone breuk weglatende: f 35,84.

Met die eerste overbrenging in Schilden, moest een zeer klein verschil ontstaan, dat door gebrek aan een passend onderdeel der munt niet kon worden ontgaan. Het $\frac{7}{8}$ ^{ste} gedeelte van een cent veranderde in $\frac{7}{8}$ cent.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 231.

HOOFDSTUK IX.

Het Gouden Lam en het in gebruik stellen van het Pond van f 63,00.

Wij schreven vroeger de in gebruikstelling van het Pond van f 63,00 toe aan Graaf WILLEM II. Wij deden dit om onderscheidene redenen, en vooral ook op grond van hetgeen GOUTHOEVEN ons aangaande het slaan van munt door dezen vorst verhaalt. De kroniekschrijver toch zegt: „Deze coninc WILLEM schijnt den eersten „Grave geweest te zijn, die in Hollant goude Munte heeft doen „slaan: ende werden deze penningen Lammen gheuoemt, omdat er „een Lam met een Cruys ende een vaentjen dragende op stont; ende „waren wegende 4 Engelschen en dry minuten gout.”

Zonder nu te willen uitnaken of Graaf WILLEM werkelijk de eerste onzer Landsheeren is geweest, die goudgeld heeft aangemunt, is naar aanleiding van het bovenstaande, hier toch veel stof tot opmerking. Eerstens speelt het gouden Lam in de Middeleeuwen een hoofdrol, en het pond groote bestond uit 24 dusdanige geldstukken, terwijl dit pond in deze gewesten steeds als het Konings-Tournooisch stond bekend.

Maar het gouden Lam was een bijzonder oude munt, die lang vóór Graaf WILLEM bestond, als zijnde het de grondmunt ook van het alleroudste pond. Het Pond Groote, over hetwelk wij ook tot dusverre handelden, was bovendien reeds vóór Graaf WILLEMS tijd elders in gebruik. Dan, het is daarom niet onwaarschijnlijk, dat, schoon het gouden Lam reeds overlang buiten deze gewesten was aangemunt, het hier te lande eerst door den Roomsche-Koning geslagen is. Evenzoo pleit er veel voor, dat Graaf WILLEM de eerste is geweest, die hier het pond van f 63,00 officieel heeft in gebruik gesteld, of meer opzettelijk de munt daarnaar heeft geregeld.

Wat men met het Lam op die munt heeft bedoeld, is niet moeilijk te gissen, want ook het Kruis was het symbool der Christenheid. Doch wij kennen dit geldstuk met zijne ernstige randschriften uit de enkele exemplaren, die daarvan alsnog voorhanden zijn. Op de voorzijde dan stond een lam, het Lam Gods, dat de zonden der wereld draagt met den heiligen nimbus om het hoofd, en met

een versierde kruisvaan achter of nevens zich, waaraan een kleiner vlaggetje was bevestigd. Onder of om dit Lam las men: AGN. DEL. QVI. TOLLI. PECA. MVDI. MISERERE. NOB., hetgeen beteekent: Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt, onferm u onzer. Op de keerzijde vertoont zich een kruis met streepen, welks beenen aan de einden omgekeerd zijn, en in klaverbladen eindigen, terwijl vier leliën tusschen de beenen en een roos in het hart gezien worden. Het omschrift van die zijde luidt: XPC. VINCIT: XPC. REGNAT: XPC. INPERAT, hetwelk beduidt: „Christus overwint, Christus regeert, Christus beveelt.”

Men had, zooals wij reeds vroeger opmerkten, tweeërlei Lammen, namelijk enkele en dubbele. Het dubbele Lam was in Duitschland bekend onder den naam van Rijnschen Aureolus. (1) De enkele Lammen hadden eene waarde van f 2,625, de dubbele van f 5,25, en in tal van oude rekeningen komen beide geldstukken tot die bedragen voor.

Beide munten zijn ook bedoeld in de volgende posten, die ontleend zijn aan de Thesoriërs-Rekening van JAN PHILIPZOOM VAN LEYDEN van 1340. (2)

Anno 1340. Domino Walters de Gerledinghen dicto die ibidem in discomputationem debitorum suorum per litteram suam quitancie 100 florenos regalis; facit 6 £ 5 sc. §. (3)

De verantwoording, gesteld in het pond groote van f 42,00, bestond uit:

$$6 \text{ £ } 8 \text{ } 6 \times f 42,00 = f 252,00.$$

$$5 \text{ } 8 \text{ } 5 \times f 2,10 = f 10,50.$$

Of te zamen uit: . . . f 262,50, voor 100 Florenos regalis of voor 100 enkele Lammen weshalve één daarvan met f 2,625 moet zijn in rekening gebracht. (4)

(1) Zie bladz. 50 en vervolg van dit werk.

(2) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 59.

(3) Ibid bladz. 59.

(4) Zie bladz. 11 van dit werk.

In het volgende wordt het dubbele Lam bedoeld:

Anno 1340. Item eidem per eundem Henricum apud Chhandavum feria quarta ante navita tembeati Johannis Baptiste 2 duplices aureos. Valent 5 sc. 8. (1)

Voor de twee goudstukken vindt men verantwoord:

5 f 8 of $5 \times f 2,10 = f 10,50$. Voor één van deze moet alzoo f 5,25 zijn gerekend.

Het dubbele Lam moest worden aangemunt voor het Hollandsch van het Brabantsche pond van f 42,00 en voor het Parisis van het pond van f 63,00, zooals uit de hiervoren ontwikkelde stelsels kan worden nagegaan.

Bij de invoering van die algemeene munt, geslagen op het pond van f 63,00, lag eene schoone gedachte tot grondslag. De gedachte van eenheid met verscheidenheid werd daardoor als verwezentlijkt. Zoowel geheel Duitschland met al deze gewesten, als Engeland, Frankrijk en Italië, hadden één en hetzelfde hoofdpont. Wel rekende Engeland en Friesland inzonderheid met het pond Sterling, maar driemaal het Engelsche geld, rekende men met het hoofdpont, stond gelijk met eenmaal dat van de overige gewesten. Frankrijk gebruikte hoofdzakelijk de Tournooische munt, doch overal stond het geld met het aangenomen hoofdpont in nauw verband: er bestond als ware het een wereldmunt.

Maar men hield zich evenals weleer, niet aan de regeling. Tal van andere ponden, op zekere hoeveelheid muntstukken gegrond, kwamen weder in gebruik. Ook had dikwijls verandering van hoofdpont plaats, zonder algemeene aanneming door anderen. Reeds in 1290 had Engeland zijn derde pond Sterling, hetwelk gevolgd is op dat van f 21,00. Wij vernemen dit uit een charter van 25 November 1290, waarbij NICOLAAS, Heer van Putten, aan de zuster van zijne vrouw al het goed bevestigt, dat haar vader, WILLEM VAN STRIJEN, en hare moeder, haar hadden toegewezen. In dat stuk komt onder anderen ook het volgende voor: „Ende aan 48 „morgen lants, die liggen boven Emedamme aen die lange zide,

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 57.

„ende aen achte pont nieuwer Hollandse penninge jaerlycker, alzo „goet ende also gave in paymente als nieuwe Hollandse penninge up „tie tiit als deze brief was gemaect, dat is vier penningen Engelse „van Engellant over negen nieuwer penninge Hollants jaerlickse „renten.” (1)

Ook in deze gewesten was alzo een kleiner pondenstel in gebruik gekomen, en uit de bepaling van den Heer van Putten blijkt dat alstoen hier het pond van f 56,00 en in Engeland reeds het sterling van het pond van f 47,25 gebezigd werd. Vier penningen of denariën sterling van dat laatst genoemde pond, stonden werkelijk gelijk met negen penningen Hollandsch van het hier alstoen in gebruik gekomen pond van f 56,00, want $4 \times f 0,06_{16}^9 = 9 \times f 0,02\frac{1}{2} = f 0.2625$. Uit geen der andere ponden volgt deze gelijkheid. (2)

Men kan alzo gerustelijk aannemen, dat het pond in 1290 sinds eenigen tijd verandering had ondergaan. In dat jaar toch spreekt men reeds van nieuw payment en in dat jaar komt ook bovengenoemde bepaling voor de verhouding van het nieuwe tot het in Engeland in gebruik gestelde pond sterling voor.

Een gelijksoortige bepaling van het Hollandsche geld in betrekking tot het Engelsche treft men ook aan in een charter van 1296, in een stuk, „waarbij die van Dordrecht erkennen 141 £ „Engelsch schuldig te zijn aan JAN SNIDER, wegens diens borgtocht „bij de compagnie der geldschietters te Brugge en te Damme.” Ook in dat document wordt uitdrukkelijk gezegd, dat vier penningen van het Engelsche geld gelijk moeten staan met negen penningen Hollandsch. (3)

Reeds in een brief, waarbij ARNOUT VAN LOVEN vele goederen schenkt aan het klooster van St. Katharina-Dal, en welk stuk dagteekent 1279, wordt reeds van oude Vlaamsche grooten gesproken, doch in 1274 daartegen vindt men door Hertog JAN VAN BRABANT nog van het Keulsche geld gebruik gemaakt, en wij weten het, de Keulsche munt, was op het pond van f 63,00 gegrond. (4)

(1) Mr. PH. VAN DEN BERGH. Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel II bladz. 347.

(2) Zie het vervolg van dit werk.

(3) Mr. PH. VAN DEN BERGH. Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel II bladz. 449.

(4) Zie bladzijde 30 en vervolg.

Uit een en ander blijkt alzoo, dat tusschen 1274 en 1279 waarschijnlijk ook hier verandering heeft plaats gegrepen.

Wat het Keulsch betreft, wij zagen hierboven, dat daarvan alsnog in 1274 werd gebruik gemaakt. Vóór dien tijd komt het menigvuldiglijk voor. Enkele voorbeelden hiervan halen wij nogmaals aan.

Zoo vernemen wij, dat in Graaf WILLEMS tijd de Hertog van Brabant de tollën te Maastricht, Antwerpen en Gelder verpandde voor 300 Mark Keulsch of voor 300 Mark van het door ons ontwikkelde pond, (1) en in 1252 onderging de Keulsche munt reeds verbetering. (2)

In 1249 regelde Graaf WILLEM II de huwelijksgift van zijne zuster MARGARETHA in Keulsch geld, terwijl diens vader, FLORIS IV, in 1229 daarentegen spreekt van nieuwe en oude ponden Vlaamsch.

Ook in 1219 vindt men van Vlaamsche ponden gewag gemaakt. In Grasmaand toch van dat jaar schonk Vrouw LUTGAARD, weduwe van GODEVAART VAN BREDa, aan de Kerk van St. Michiel te Antwerpen, twaalf ponden Vlaamsche munt, daarvoor verbindende eenige goederen te Perk bij Vilvoorden, om daarvoor op het Altaar van O. L. V. een dagelijksche Mis te doen, tot lafenis der zielen van wijlen haar man GODEVAART, van hare ouders, en van GODEVAART VAN RHENEN, van wien de goederen gekomen waren, doch Graaf WILLEM I berekende in 1214 het huwelijksgoed van zijn zoon nog in Keulsche munt. (3)

In het verdrag tusschen LODEWIJK Graaf VAN LOON en den Bisschop van Utrecht, van 1204, spreekt men van 300 Marken Keulsch, en toen in 1200 heer HUGO VAN VOORNE met zekere goederen begiftigd werd, vernamen wij welk bedrag in Keulsch geld daarvoor moest worden opgebracht. (4) Ja, wij kunnen teruggaan met het gebruik van dit geld tot 1190, want ook nog in dat jaar vindt men melding gemaakt van Keulsche schellingen.

Daar nu in een charter van 1175 nog van uncias, doch in een staatsstuk van 1179 tot 1180 reeds van solidos gesproken wordt,

(4) Zie bladzijde 29 en vervolg.

(2) Zie bladz. 29 van dit werk.

(3) F. VAN MIERIS, Deel I bladz. 163. Beschrijving der Stadt en Lande van Breda door THOMAS ERNST VAN GOOR. Bladz. 13.

(4) Zie het voorgaande.

hebben wij eenigen grond het ervoor te houden, dat in laatst genoemd jaar, in 1180, reeds het pond van f 63,00 met het daarop geslagen Keulsch is in gebruik gesteld, en is dit werkelijk het geval geweest, dan hebben wij dit merkwaardige pondenstelsel met een geheel veranderde indeeling niet aan Koning LODEWIJK IX, maar aan PHILIPS AUGUSTUS, die van 1139 tot 1223 regeerde, te danken.

Verkreeg men dan ook hier reeds in 1180 een grootelijks gewijzigd pondenstelsel van 20 der zoo bekende Schilden of van f 63,00, in Utrecht werd daarentegen een pond van 20 Gouden Lammen in gebruik gesteld. In de Vlaamsche gewesten of in Brabant, stelde men het pond van 20 Zware Guldens vast.

Waren vroeger de ponden steeds verdeeld in 24 schellingen en de schelling in 10 denariën, voortaan zou dit alles anders zijn. De nieuw ingevoerde ponden stonden gelijk met 20 schellingen, de schellingen met 12 grooten.

De Marken, ten allen tijde overeenkomende met vier schellingen, waren steeds zesde gedeelten van de ponden; bij de nieuwe indeeling bestonden zij wel uit hetzelfde aantal schellingen, doch door de wijziging veranderden ook hare verhoudingen: zij vormden voortaan geen zesde, maar vijfde deelen van de daarop betrekking hebbende ponden.

De ponden in charters van het begin der XIIIe eeuw of wel van 1180 tot omtrent 1280 voorkomende, kunnen veelal naar de thans ontwikkelde stelsels worden berekend, maar die van eenigen lateren tijd, heeft men geene bepaalde aanwijzingen door bekende munten, kunnen met geen genoegzame zekerheid daarin worden overgebracht.

Dan, in vele gevallen is het gebruikte gold niet nauwkeurig bepaald. Men weet dikwijls niet of met het Hollandsche, met het Tournooische, of met eenig ander ondergeschikt pond is gerekend. In vele oude bescheiden is slechts sprake van ponden, schellingen en grooten, zonder eenige nadere omschrijving. Zoo is in de Keuren en Wetten van Middelburg van 1217, en in die van West-Kapelle en Domburg van 1223 het geld op de overtredingen gesteld, niet bepaald. (1)

(1) F. van Mieris. Deel I bladz. 172, 185 en 190.

Zoo ook zijn de gebruikte ponden in het volgende stuk van 1222 niet omschreven. „In den name der Heilige en ongescheidelijke „Drievuldigheyt. Ik WILHEM, door Gods Genade, Grave van Hol- „lant, wil een yegelyck te kennen geven, zoo tegenwoordighe als „toekomende, dat ik voor de remedie myns ziele, ende van myn „Voorouders, overgegeven hebbe hondert ponden aen de Kereke van „de Heylighe Maria in Rhynsburgh, 't ontfangen in onse eerste „inkomsten in Delf ende Pinacker, ende in Maeslant, ende Flerd- „lingh, onder zulke forme, dat men in 't eerste jaer zal betalen „vijftigh ponden, ende in het tweede jaer vijftigh.

„d'Abdisse met de voorseyde hondert ponden, zal weder koopen „tot eygendom van haer Klooster, onse goederen gelegen in Bukeschop, „van den Heer Gysbrecht van Amstel, ende hetzelfde Klooster van „Rhynsburgh zal eeuwelyck bezitten de voorseyde goederen met volle „recht, gelykerwys dat zy bezeten zyn van ons, ende onze voorouderen. „Daarenboven de Vrouwe Abdisse zal betaelen vijftigh ponden aen „de soonen van Heer Egbrecht van Amstel ende het gemelde Klooster „van Rhynsburgh zal alsoo genieten eeuwelyck al het recht ende „inkomsten in Bukeschop, zoo van het gesaeyde, als het ongesaeyde.

„Maer voor die Aelmoesen, de Vrouwe d'Abdisse zal een Priester „ondineeren aen een byzonderen Autaer, om gecelebreert te worden „tot onser gedachtenisse, ende van Aleydes onse Huysvrouwe, en „onse voorouders. Opdat dan onze zoo redelyke daat zoude zeker „ende vast blijven, ende van onse naercomelingen ongestoort ge- „houden worden, wij hebben doen versterken dit tegenwoordigh ge- „schrift met onsen segel. Gedaen in tjaer der Genade MCC en XXII, „onder den ban; van deze zake zyn getuygen den Abt van Egmont, Tere- „kinus, monnick, Gerart, Deken van Kermelant, Willem, Deken van „Rhynlant, Willem, persoon van Voorhout, Hendrik van Norge, Al- „brecht, kapelaen, priesters. Maer wereltlycke Maria, Gravinne, Isbran „dus, Bartholomeus, Ibekoe van Haerlem, Diedrik van Wassenaer, „Jacob Kasteleyn, Willem van Egmont ende veel meer anderen.”

Zie, in dit stuk wordt slechts van ponden gewag gemaakt Men verneemt daaruit niet, welke munt bedoeld is; eerst uit het

daarop volgende charter van 1233, insgelijks op die gift betrekking hebbende, verneemt men, dat Hollandsche ponden zijn bedoeld geweest. De 100 pond door Graaf WILLEM aan het Klooster geschonken, vertegenwoordigden alzoo een bedrag van $100 \times f 7,875 = f 787,50$, overeenkomende met een rond getal van 300 Gouden Lammen. (1)

In de Keuren voor Zeeland Bewesten en Beoosten Scheld heeft men met omschreven munt te doen, en in de Keuren van Middelburg van den jare 1254 heeft de Graaf in zake het geld zich geheel geschikt naar de gewoonten of gebruiken van het land. De Landsheer toch zegt daarin: „so dat enigheen mensche zoo wane, dat hi si binnen Middelburg doet slaet, hi salne ghelden 90 £ soending penninghe, alsulker penninghe als men mede betaelt binnen Middelburgh ende in Walchre, ende met desen paiemente sal men ghelden al de boeten, die in desen brief ghescreven syn.” Uit andere stukken blijkt, dat Middelburg, West-kapelle en ongetwijfeld geheel Wacheren, rekende met het pond Myten. (2)

De boeten in de hierboven bedoelde Keur van 1254 zijn alzoo ook in dat pond uitgedrukt. Bepalingen als de volgende, kunnen derhalve in onze munt worden overgebracht.

Anno 1254. So wie dat enighen mensche binnen Middelburg wond, hi sal den here boeten 3 £ ende der port 10 sc. ende den ghewonden van elken inken 10 sc. ende op de hand ende in 't anjicht te twischatten.(3)

Voor het toebrengen eener wond moest alzoo worden betaald:

Aan den Graaf	3 £ Myten,	$3 \times f 2,625$	$= f 7,875$
Aan de Stad	10 g „	$10 \times f 0,13125$	$= f 1,3125$
Aan den gewonde	10 g „	$10 \times f 0,13125$	$= f 1,3125$.

Dus te zamen f 10,50 of juist vier Gouden Lammen.

Werden de wonden toegebracht aan het aangezicht, dan bedroeg de boete het dubbele of f 21,00, overeenkomende met een pond Sterling.

(1) Zie het vorige gedeelte van dit werk.

(2) Zie het vervolg van dit werk.

(3) Mr. PH. VAN DEN BERGH. Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel I bladz. 310.

Blijkens het voorafgaande in die Keur stond op doodslag eene boete van 90 £ „zoendingh penninghe”, dus van $90 \times f 2,625$ of van f 236,25, zijnde, hoe opmerkelijk, juist een bedrag van 100 Florentijnsche Guldens.

Verder luidt het in dat oude stuk:

Anno 1252. Wat manne die wapene draecht binnen Middelburgh daer manconst of es, hi sald betren den here 10 sol. ende der port 5 sol. (1)

Hij, die wapenen droeg met verkeerd oogmerk, was schuldig: Aan den Graaf 10 g Myten, $10 \times f 0,13125 = f 1,3125$.

Aan de Stad 5 g „ $5 \times f 0,13125 = f 0,65625$.

Te zamen f 1,96875. (2)

Maar stappen wij nu eindelijk van het pond van f 63,00 en de daarbij gemaakte uitweidingen af, onder mededeeling, dat in Friesland ook met het nevenpond van f 60,00 is gerekend.

Wij eindigen tegelijk ook onze beschouwingen betreffende het Keulsche geld met opgaaf van den prijs van enkele voorwerpen uit de merkwaardige dagen van WILLEM II. Zoo wordt verhaald, dat men in het Ravenbergsche vier schapen kocht voor één talent, hetgeen voor één, een bedrag oplevert van f 0,153125. (3) Een varken werd te Utrecht verkocht voor één Fertho of voor f 3,15, twintig haringen stonden gelijk met 3 penningen Keulsch, of één daarvan gold f 0,013125 en voor een maaltijd te Maintz op den avond van St. Maarten betaalde men 18 onsen of f 31.50. (3)

HOOFDSTUK X.

Gewichtige bepalingen in betrekking tot de oudere Ponden. Twee merkwaardige Sterlingen van f 0,14^{7/12} en f 0,11^{2/3}.

De geschiedenis van het geldwezen vervolgende, moeten wij ons nog eene gewichtige uitweiding veroorlooven. Zij is noodig, eensdeels om hetgeen wij tot dusverre mededeelden aan te vullen, en anderdeels, om het voorafgaande of alsnog veel oudere geldwezen te verklaren.

(1) Mr. Ph. van den Bergh. Oorkondenboek. Deel I bladz. 310.

(2) Later komen wij op dit bedrag als bekende munt terug.

(3) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV bladz. 230.

In een charter van 1229 betreffende de overdracht van goederen, lezen wij zoowel van oude als van nieuwe ponden Vlaamsch. Hetgeen Graaf FLORIS IV blijkt dat stuk van de broeders WILLEM en HENDRIK, kocht, kon zoowel met 500 nieuwe, als met 480 oude ponden voldaan worden. (1) Hieruit blijkt, dat het oude tot het nieuwe pond stond als 25 tot 24. En daar nu bekend is, dat het destijds gebruikte nieuwe pond van f 63,00 gelijk stond met 24 Gouden Lammen, moet het onmiddellijk voorafgaande, het oudere pond, ook hebben gelijk gestaan met 25 dusdanige muntstukken of met $25 \times f 2,625 = f 65,625$.

Is het bekend, dat het tot dusverre behandelde pond, bestond uit 24 Lammen, en dat het voorafgaande pond eene waarde had van 25 zoodanige geldstukken, trachten wij dan ook nategaan, of niet meer oudere ponden, op het Lam gegrond, te bepalen zijn.

Uit de merkwaardige aantekeningen van HOCSEMIUS bleek ons, dat de Engelsche Mark, bepaald op 13 s 4 d. sterling of op f 14,00, gelijk stond met 8 onsen of een half pond, maar dan moet een heel pond van 16 onsen, wij merkten het reeds vroeger op, ook eene waarde hebben gehad van f 28,00. En had men nu eenmaal een pond Sterling van f 28,00, dan moet daartegenover ook een pond groote van $3 \times f 28,00$ of van f 84,00 zijn in gebruik geweest.

Het pond groote van f 84,00 bestond uit 32 gouden Lammen, weshalve het uit deze berekening blijkt, dat ook dit oudere pond het Lam tot grondmunt had.

Dan, wij leerden reeds meerdere oude ponden kennen, en uit al deze bleek, dat zij veelvouden waren van het Lam. Ook de Reilmark, hiervoren berekend op f 78,75 en het bedrag van f 68,25, reeds hierboven bedoeld, waren geldsommen van oude ponden. En bestond het pond van f 63,00 uit 24, dat van f 65,625 uit 25, het pond van f 68,25 uit 26, het pond van f 78,75 uit 30 en het pond van f 84,00 uit 32 dergelijke geldstukken, dan ziet men duidelijk in, dat al deze oude ponden een gelijke munt tot grondslag hebben gehad.

(1) F. VAN MIERIS. Deel I. Mr. PH. VAN DEN BERGH. Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel I blad. 181.

Doen wij nu de pondenreeks, op bladzijde 16 voorgesteld, opklimmen tot eene hoeveelheid van 40 Lammen en houden wij daarbij dan wederom rekening met de verhouding, die tusschen de veelal twee gelijktijdig in gebruik gestelde ponden bestond, dan verkrijgen wij de onderstaande waarlijk hoogst merkwaardige uitkomst. En te merkwaardiger zal die uitkomst later blijken te zijn, wanneer die in verband wordt beschouwd met het gewicht, dat eenmaal noodwendig aan het oudste pond moet worden toegekend. Men had dan ponden van:

I. $40 \times f 2,62^5 = f 105.$	X. $31 \times f 2,62^5 = f 81,37^5.$
$40 \times „ 2,50 = „ 100.$	$31 \times „ 2,50 = „ 77,50.$
II. $39 \times f 2,62^5 = f 102,37^5.$	XI. $30 \times f 2,62^5 = f 78,75.$
$39 \times „ 2,50 = „ 97,50.$	$30 \times „ 2,50 = „ 75,00.$
III. $38 \times f 2,62^5 = f 99,75.$	XII. $29 \times f 2,62^5 = f 76,12^5.$
$38 \times „ 2,50 = „ 95,00.$	$29 \times „ 2,50 = „ 72,50.$
IV. $37 \times f 2,72^5 = f 97,12^5.$	XIII. $28 \times f 2,62^5 = f 73,50.$
$37 \times „ 2,50 = „ 92,50.$	$28 \times „ 2,50 = „ 70,00.$
V. $36 \times f 2,62^5 = f 94,50.$	XIV. $27 \times f 2,62^5 = f 70,87^5.$
$36 \times „ 2,50 = „ 90,00.$	$27 \times „ 2,50 = „ 67,50.$
VI. $35 \times f 2,62^5 = f 91,87^5.$	XV. $26 \times f 2,62^5 = f 68,25^6.$
$35 \times „ 2,50 = „ 87,50.$	$26 \times „ 2,50 = „ 65,00.$
VII. $34 \times f 2,62^5 = f 89,25.$	XVI. $25 \times f 2,62^5 = f 65,62^5.$
$34 \times „ 2,50 = „ 85,00.$	$25 \times „ 2,50 = „ 62,50.$
VIII. $33 \times f 2,62^5 = f 86,62^5.$	XVII. $24 \times f 2,62^5 = f 63,00.$
$33 \times „ 2,50 = „ 82,50.$	$24 \times „ 2,50 = „ 60,00.$
IX. $32 \times f 2,62^5 = f 84,00.$	XVIII. $20 \times f 3,15 = f 63,00.$
$32 \times „ 2,50 = „ 80,00.$	$20 \times „ 3,00 = „ 60,00.$

Hoe duidelijk is het nu te zien, dat de Gulden door alle tijden heen een hoofdrol heeft gespeeld in het oude geldwezen. Eerst later zullen wij, zooals reeds vroeger is opgemerkt, nu ook trachten aan te toonen, in hoeverre echter die gulden in den loop der eeuwen door de vele veranderingen van de munt ook in de gevolgen dier veranderingen heeft gedeeld. Toch heet deze nog altijd Gulden, en tot dusverre stellen wij voor deze berekeningen nog heden een Frank

juist op f 0,50, een kleine Mark op f 0,60 en een groote Mark op f 1,20 van diens waarde. (1)

Aanvankelijk zeiden wij werd het pond verdeeld in 24 schellingen of looden, terwijl de schelling gelijk stond met 10 denariën. Elk pond kwam alzoo overeen met 240 denariën.

Later bij de ingebruikstelling van het pond van f 63,00 is eene verdeeling gevolgd van het pond in 20 schellingen en de schelling in 12 denariën of grooten.

Wat het gewicht betreft, het goud en het zilver werd gewogen bij Marken Trooisch. Twee Marken vormden een Trooisch pond, dat verdeeld was in 16 onsen, de ons in 20 engels en de engels in 32 azen.

Door herleiding tot ons tegenwoordig gewicht hebben wij:

1 £ Trooisch gewicht	=	2 Mark	=	492	Gram.
1 Mark	„	„		246	„
1 Ons	„	„		30,76	„
1 Engels	„	„		1,538	„
1 Aas	„	„		0,048	„ (2)

Stellen wij na al het hierboven aangehaalde nu ook twee dier oude ponden, namelijk die van f 105 en van f 84 met al derzelver onderdeelen en nevenponden voor. Men had dan ten opzichte van het eerste of oudste pond:

Het Pond Groote van 40 Gouden Lammen of van 20 Drachma
Goud = f 105.

De Groote of Denarie f 0,4375.

De Gouden Schelling van 40 Denarii of 4 schell. groote = f 17,50.

Het Pond Groote van Goud = 72 Gouden Schell.
of $72 \times f 17,50 = f 1260.$

Het Pond Sterling = 1 £ Trooisch = 2 Mark.

De Groote Mark = $\frac{1}{2}$ £ Trooisch = 1 Mark.

Het Pond Groote = 3 £ Trooisch = 6 Mark.

De Sterling omtrent 36 volle gerstekorrels zwaar = 2,05 Gram.

Een Schelling = 2 Tremissen.

Een Tremisse = f 2,1875.

(1) Zie het vervolg van dit werk voor de hierbedoelde Marken.

(2) Handboekje voor ingezetenen der Provincie Zeeland door J. DE KANTER, PHILSZ. Derde druk. Middelburg. S. VAN BENTHEM blad. 49. J. STROOTMAN, Beginselen der cijferkunst. Deel 1 blad. 170.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tournooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Paris. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 105	f 13.125	f 6.5625	f 4.375	f 8.75	f 10.00	f 35.00
1 £ =	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g
1 g =	f 4.375	f 0.541 $\frac{1}{6}$	f 0.271 $\frac{1}{2}$	f 0.181 $\frac{1}{8}$	f 0.361 $\frac{1}{4}$	f 0.41 $\frac{3}{4}$	f 1.45 $\frac{5}{6}$
1 g =	2 Trem.	2 Trem.	2 Trem.	2 Trem.	2 Trem.	2 Trem.	1 Trem.
1 Trm.	f 2.1875	f 0.271 $\frac{1}{32}$	f 0.134 $\frac{3}{4}$	f 0.091 $\frac{1}{6}$	f 0.181 $\frac{1}{48}$	f 0.20 $\frac{5}{6}$	f 0.721 $\frac{1}{2}$
1 Trm.	5 pen.	5	5	5	5	5	5
1 pen.	f 0.4375	f 0.051 $\frac{5}{32}$	f 0.024 $\frac{7}{64}$	f 0.017 $\frac{9}{64}$	f 0.033 $\frac{1}{48}$	f 0.041 $\frac{1}{6}$	f 0.147 $\frac{7}{12}$

Volgens HOCSEMIUS had de oude sterling, dat is de sterling van het pond van f 35,00, een gewicht van „36 volle”, dat is van 36 goed uitgegroeide gerstekorrels, en zich hier nu eene andere allergewichtigste bepaling, die, moge zij ook al vaag of gebrekkig schijnen, toch geleid heeft tot een bijzonder gewichtige ontdekking in betrekking tot de Munt.

De 36 volle gerstekorrels blijken bij weging gemiddeld zwaar te zijn 2,05 Gram, en was dit nu het gewicht van f 0,147 $\frac{7}{12}$, dan had de schelling, die f 1,45 $\frac{5}{6}$ deed, eene zwaarte van 20,5 Gram, en het pond, hetwelk eene waarde had van f 35,00, woog dan 492 Gram of juist 2 Mark, gelijk staande met een Trooisch pond. En zie nu, welk een wonderlijke uitkomst, eene uitkomst, die ons mededeelt, dat het eerste pond Sterling in gewicht ook werkelijk overeenstemde met een pond Trooisch. (1)

Het Pond Groote bestond uit 6 Marken of uit $6 \times f 17,50$, maar het was ook zes Marken of uit $6 \times 246 = 1476$ Gram, gelijk drie pond zwaar. Immers het pond Sterling had een gewicht van 2 Marken, en daar het hoofdpond driemaal zooveel waarde ver- tegenwoordigde, moest ook deszelfs gewicht driemaal meer bedragen, dan van dit kleinere pond. Had alzoo dit pond groote een gewicht van 6 Marken, en bestond dit tegelijk uit 6 Marken in geld, dan moet elke Mark in geld ook gelijk hebben gestaan met een Mark in gewicht, en zie hier nu, zoo ongezoekt, volledige verklaring voor hare aanvankelijke benaming: de munt Mark heette Mark, wijl haar

(1) Zie bladz. 72 van dit werk.

gewicht daarmede in overeenstemming was. En nu moge men op het minder volledige der bepaling van het gewicht van den sterling, in gerstekorrels uitgedrukt, wijzen, dit doet aan de gelukkige vinding niets af: uit alles blijkt, dat de Mark een Mark, een Pond een Pond, ook in het geldwezen is geweest, en tot die wetenschap heeft de onschatbare bepaling geleid.

De eenheid van het pond groote, bedragende $f 0,4375$, woog het 240ste gedeelte van 6 Mark of van 1467 Gram. Zij stond alzoo gelijk met 6,15 Gram, en woog derhalve juist driemaal zwaarder dan de sterling. Dan, ook hare waarde was het drievoud daarvan, want $3 \times f 0,147_2 = f 0,4375$.

De gewone schelling, die $f 4,375$ deed, en die gelijk stond met 10 grooten, had eene zwaarte van $10 \times 6,15 = 61,5$ Gram, en het Hollandsch, het 8ste gedeelte van het hoofdpond, vertegenwoordigde een gewicht van 184,5 Gram. De denier, bedragende $f 0,051\frac{5}{8}$, woog 0,76875 Gram.

Deze gewichtsbepaling is waarlijk een der schoonste vindingen op het muntgebied, en dat zij juist is, zal in het vervolg op velerlei wijze worden aangetoond.

Was het oudste pond sterling niet in 20, maar in 16 onsen, en verder overeenkomstig het gewicht, ingedeeld, dan had men:

$$1 \text{ £} = f 35,00 = 2 \text{ Mark} = 492, \text{ Gram.}$$

$$1 \text{ £} = 16 \text{ onsen.}$$

$$1 \text{ ons} = f 2,1875 = \frac{1}{8} \text{ Mark} = 30,76 \text{ Gram.}$$

$$1 \text{ ons} = 20 \text{ Engels.}$$

$$1 \text{ engels} = f 0,101\frac{5}{8} = \frac{1}{160} \text{ Mark} = 1,538 \text{ Gram.}$$

Dan, vermoedelijk was het in hoofdzak verdeeld, als op bladzijde 40 is voorgesteld zelfs met uitbreiding van den denier in penningen, als volgt:

$$1 \text{ £} = f 35,00 = 2 \text{ Mark} = 492, \text{ Gram.}$$

$$\frac{1}{2} \text{ £} = f 17,50 = 1 \text{ Mark} = 246, \text{ Gram.}$$

$$1 \text{ £} = 20 \text{ ons.}$$

$$1 \text{ ons} = f 1,75 = \frac{1}{10} \text{ Mark} = 24,6 \text{ Gram.}$$

$$1 \text{ ons} = 2 \text{ lood.}$$

1 lood = f 0,875 = $\frac{1}{20}$ Mark = 12,3 Gram.

1 lood = 10 deniers.

1 den. = f 0,0875 = $\frac{1}{200}$ Mark = 1,23 Gram.

1 den. = 5 penn.

1 penn. = f 0,0175 = $\frac{1}{1000}$ Mark = 0,246 Gram.

Ja, er pleiten zelfs opgaven voor eene verdeeling van den penning in greinen.

Hier woog het pond een pond, de ons een ons, enz.; alles was weggeld of werkelijkheid.

Maar wij moeten nog even stilstaan bij eene andere niet minder gewichtige bepaling, namelijk bij die, dat een pond goud gelijk stond met 72 gouden schellingen. Een gouden schelling nu was de Mark, die gelijk stond met vier gewone schellingen of met $4 \times f 4,375 = f 17,50$ en een pond groote aan goud had alzoo eene waarde van $72 \times f 17,50$ of van f 1260. Hieruit blijkt, dat het pond zilver, namelijk het pond groote, tot het pond goud stond, als f 105 : 1260 of als 1 : 12, eene verhouding, die men, wat te dien opzichte ook wordt aangevoerd, voor het muntwezen niet spoedig heeft veranderd, want ook in 1605 stelden de Staten van Zeeland die aldus nog vast.

Men had alzoo tweeërlei ponden. Een gewoon pond van 2 Mark en een groot pond, „een pond groote”, van 6 Mark, en zie ook hier de afleiding der laatst bedoelde benaming, die reeds zoo vroeg in geschriften wordt aangetroffen.

Een gewoon pond goud, dat is een pond van twee Mark, had slechts de waarde van f 420. Te dien opzichte had men.

1 £ = f 420.—.

1 £ = 16 onsen.

1 ons = f 26,25.

1 ons = 20 engels.

1 engls. = f 1,3125.

1 engls. = 32 azen.

1 aas = f 0,04 $\frac{13}{28}$.

Bij het merkwaardige en veel gebruikte pond van f 84,00 had men:
Het Pond Grootte van 32 Gouden Lammen of van f 84,00.

De Tremisse = f 1,75.

De Schelling = 2 Tremissen = f 3,50.

De Grootte of Denari f 0,35.

De Grootte Mark = 4 g = 40 Denarii = f 14,00.

De Kleine Mark = 2 g = 20 Denarii = f 7,00.

Het Pond Grootte is zwaar:

A. aan Goud = 0,4 Mark = 98,4 Gram.

B. aan Zilver = 4,8 Mark = 1180,8 Gram.

De Sterling is zwaar 32 volle tarwekorrels of weegt 1,64 Gram.

Ponden en onderdeelen.	£ Grooten.	£ Hollandsch. 1/8 £ Grootte.	£ Tournooisch. 1/16 £ Grootte.	£ Myten. 1/24 £ Grootte.	£ Parijs. 1/12 £ Grootte.	£ Flandres. 2/21 £ Grootte.	£ Sterling. 1/3 £ Grootte.
1 £ =	f 84.00	f 10.50	f 5.25	f 3.50	f 7.00	f 8.00	f 28.00
1 £ =	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g
1 g =	f 3.50	f 0.4375	f 0.217 $\frac{1}{2}$	f 0.147 $\frac{1}{2}$	f 0.291 $\frac{1}{2}$	f 0.333 $\frac{1}{3}$	f 1.163 $\frac{1}{3}$
1 g =	2 Trem.	2 Trem.	2 Trem.	2 Trem.	2 Trem.	2 Trem.	2 Trem.
1 Trm.	f 1.75	f 0.21875	f 0.109 $\frac{5}{16}$	f 0.073 $\frac{1}{4}$	f 0.147 $\frac{1}{2}$	f 0.163 $\frac{1}{3}$	f 0.583 $\frac{1}{3}$
1 Trm.	5 penn.	5 penn.	6 penn.	5 penn.	5 penn.	5 penn.	5 penn.
1 Pen.	f 0.35	f 0.043 $\frac{1}{8}$	f 0.021 $\frac{3}{16}$	f 0.011 $\frac{1}{24}$	f 0.021 $\frac{1}{12}$	f 0.033 $\frac{1}{3}$	f 0.113 $\frac{1}{3}$

Bij dit en het vorige pond was de schelling verdeeld in twee tremissen en elk dezer laatsten stond gelijk met vijf penningen. De schelling gold alzoo steeds 10 penningen. Deze verdeling geldt voor alle oude ponden, welke dat van f 63,00 voorafgaan.

Bij de nieuwe verdeling stond de schelling daarentegen gelijk met drie tremissen en gold elke dezer laatsten vier penningen, zoodat een schelling daarbij altijd overeenkwam met 12 penningen.

De Friezen gebruikten steeds het sterling en nu wordt gezegd, dat het pond van 12 onsen, dat is het sterling van het pond van van f 63,00, en hetwelk f 21,00 deed, viermalen genomen, gelijk stond met één Frankisch pond. Dit Frankische pond had alzoo eene waarde van $4 \times f 21,00 = f 84,00$ of was het bovenstaande. (1)

(1) W. J. HOFDIJK. Ons Voorgeslacht. Deel 1 bladz. 152.

Oppervlakkig beschouwd, zou men meenen, dat de schelling van het pond groote van f 63,00, en gelijk gesteld met 3 tremissen, grooter moest zijn, dan de schelling van 2 tremissen; doch dit was zoo niet. Men heeft het aantal tremissen in een schelling vervat, bij de veranderde indeeling der ponden eenvoudig ook gewijzigd. Zoolang de schelling gelijk stond met 10 penningen, waren twee tremissen elk van 5 penningen noodzakelijk; bij eene gelijkstelling van den schelling aan 12 penningen, had men daarentegen 3 tremissen elk van 4 penningen noodig.

Dat de schellingen bij de oudere verdeeling grooter waren, werd ook door GAUPP opgemerkt. Deze toch zegt: „Er bestonden twee Saxische schellingen, de eerste, of oudste, van twee tremissen; de andere van drie tremissen.” (1)

Betreffende het weergeld schrijft HOFDIJK het volgende: „Het weergeld zal aanvankelijk voor iederen vrijen man, den priester, misschien uitgezonderd, wel gelijk hebben gestaan, en zoo men meent, ongeveer vijftig schellingen hebben bedragen. Maar naar mate de maatschappij zich vaster ordende en onderling verbond, inwendig en naar buiten, verscherpte zich ook het verschil van stand, en het weergeld rees met het rijzen der enkele personen en geslachten.

„De schijnbare gemakkelijheid, waarmede nu een halsmisdaad kon worden gezoend, geld voor bloed, bestaat alleen in de verbeelding der oppervlakkigen. Bij het geding hebt ge kunnen opmerken, dat de boetgelden verre van gering waren, en niet weinig op den schuldige drukten. De schuldenaar die niet betaalde, en die geene borgen of verwanten bezat, die het voor hem konden of moesten doen, verviel natuurlijk weder aan al de hardheid der wet, zooals die oorspronkelijk in werking was geweest, en boette met het lijf, wat er nog van de oude wetsbepalingen van verschillende Germaansche volksstammen tot ons gekomen is, kan dit nog meer bevestigen, en is des mededeelens wel waardig.” (2)

Bij de Saxen gold het weergeld voor een Edeling 1440 schellingen, dat is, neemt men schellingen van het Frankische pond, dan stonden deze gelijk met $1440 \times f 3,50 = f 5040$, of met 60 £ groote

(1) W. J. HOFDIJK. Ons voorgeslacht in Noot. Deel I blad. 130.

(2) Ibid. Deel I blad. 150.

Voor den vrije gold het 240 schellingen, of $240 \times f3,50 = f840$, overeenkomende met 10 £ groote.

Voor een vrijgelatene was het weergeld bepaald op 120 schellingen of op $120 \times f3,50 = f420$ of op 5 £ Groote.

De boeten bedroegen ook voor:

Een edeling 4 £ Gr. aan Goud of 24 Mark,

een vrije 2 £ goud, en voor

een vrij gelatene 1 £ goud.

Met het gevonden gewicht voor het pond van f105 kan alsnu ook de zwaarte van dit en van elk ander pond bepaald worden. Het eerstgenoemde pond had een gewicht van 6 Mark of van $6 \times 246 = 1476$ Gram en berekent men nu daarnaar het gewicht van het pond van f84, dan verkrijgt men daarvoor eene zwaarte van 1180,80 Gram of van 4,8 Mark, Trooisch, want:

$f105 : f84 = 6 \text{ Mark} : x$, waaruit $x = 4,8 \text{ Mark}$ of $4,8 \times 246 = 1180,8 \text{ Gram}$.

Maar het gewicht van het pond van f84,00 kan ook langs anderen weg worden bepaald. HOCSEMIUS zegt nopens den sterling van dit pond, dat deze een gewicht had van 32 volle tarwekorrels, die bij juiste weging van eene grootere hoeveelheid bleken zwaar te zijn, 1,64 Gram. Weegt het pond Sterling $240 \times 1,64 = 393,6 \text{ Gram}$, dan levert dit voor het pond groote een gewicht op van $3 \times 393,6 = 1180,8 \text{ Gram}$, als boven.

Passen wij nu de bekende gewichtsbepaling toe op het ontwikkelde pond van f63,00, dan vinden wij daarvoor een zwaarte van 885,6 Gram of van 3.6 Mark Trooisch, want:

$f105 : f63 = 1476 \text{ Gr.} : x$, waaruit $x = 885,6 \text{ Gram}$.

Ook bij het pond groote van f84,00 was de verhouding van het zilver tot het goud als 1 : 12. Een zoogenaamde gouden schelling van dit pond vertegenwoordigde een bedrag van $4 \times f3,50 = f14,00$, en het zoogenaamde pond goud deed $72 \times f14,00 = f1008$. Hiet staan de bedragen van het pond groote van zilver en van goud alzoo tot elkander als 84 : 1008 of als 1 : 12.

Maar in betrekking tot het pond van f63,00 gaat deze wijze

van berekening tot het bepalen der juiste verhouding van het zilver tot het goud niet door. Van dit pond deed de gewone schelling f 3,15. Vier dezer hadden eene waarde van f 12,60 en 72 maal dit bedrag gaf voor het pond goud een geldsom van f 907,20. Het pond zilver stond volgens deze uitkomst tot het pond goud, als f 63 : 907,20 of als 1 : 14,4.

Dan, deze andere uitkomst is louter het gevolg van de andere indeeling van dit pond. Vóór de ingebruikstelling van het pond van f 63,00 waren de ponden verdeeld in 24 schellingen. Elke schelling was dus, zooals wij reeds opmerkten, $\frac{1}{24}$ deel, en vier schellingen of een Mark, maakten $\frac{1}{6}$ deel van het pond uit. Nammen dit $\frac{1}{6}$ deel 72 malen, dan verkreeg men voor het pond goud 12 pond zilver.

Nu echter het pond verdeeld is in 20 schellingen, bedraagt elke schelling niet meer het $\frac{1}{24}$, maar het $\frac{1}{20}$ deel van het pond. Door dit laatste vier malen te nemen, verkreeg men voor den zoogenaamden gouden schelling of de Mark, het $\frac{1}{5}$ deel in plaats van het $\frac{1}{6}$ deel van het pond, en $72 \times \frac{1}{5}$ gaf voor de waarde van het pond groote van goud een bedrag van 14,4 pond zilver.

Neemt men daarentegen ook nu voor den schelling het $\frac{1}{24}$ deel, even als vroeger, en handelt men vervolgens als bij de ponden van f 105 en f 84, dan blijkt, dat de verhouding van het zilver tot het goud, ook bij de veranderde indeeling nog dezelfde was.

Het $\frac{1}{24}$ deel van f 63,00 bedraagt f 2,625, en dit geldstuk of die geldswaarde vier malen genomen, geeft voor den gouden schelling een bedrag van f 10,50. En dezen denkbeeldigen schelling 72 malen nemende, verkrijgt men voor het pond goud eene geldsom van f 756. Het zilver stond derhalve ook toen tot het goud, als f 63 : 756 of als 1 : 12 en een en ander staft ongezocht de veranderde indeeling van het pondenwezen bij het in gebruik nemen van het stelsel van f 63,00, met hetwelk wij onze beschouwingen deden aanvangen.

't Is wel opmerkelijk, dat juist het gewicht van de twee meest merkwaardige oude sterlingen is bewaard gebleven. De eerst genoemde, die van f 0,14 $\frac{7}{8}$ was de eenheid van het oudste Engelsche pond, de andere, ten bedrage van f 0,11 $\frac{1}{2}$ was de penning van het

pond sterling van f 84,00, dat door zijne gunstige verhouding in betrekking tot zekere grondmunt, zoowel als hoofd- als nevenpond is in gebruik geweest.

HOOFDSTUK XI.

Het Culmsche Geld.

**Nogmaals de twee merkwaardige sterlingen van
f 0,14⁷/₁₂ en f 0,11²/₃.**

Het Dubbele Lam, het Schild en de Engel.

Zijn de opgaven in de Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND juist, dan werd half de XIIIe eeuw te Culm nog gerekend met het zeer oude Pond Parisi van het hoofdpond van f 84,00. Daar toch wordt gezegd, dat 60 denarii solidi in gewicht steeds moesten overeenstemmen met een Mark, dat is met 246 Gram. (1) Elke schelling was mitsdien zwaar $2\frac{4}{6} = 4,10$ Gram, en de waarde daarvan bedroeg in evenredigheid met dit gewicht f 0,29¹/₆.

Stellen wij nu dit oude pond gegrond op zoodanigen schelling, met zijne bekende indeeling voor, dan heeft men:

$$1 \text{ £} = f 7,00.$$

$$1 \text{ £} = 24 \text{ ş.}$$

$$1 \text{ ş} = f 0,29\frac{1}{6}.$$

$$1 \text{ ş} = 10 \text{ nummi.}$$

1 num. = f 0,02¹/₂. Alles volkomen in overeenstemming met het Parisi van het pond van f 84, op bladz. 76 ontwikkeld.

Nu wordt verder medegedeeld, dat vijf Culmsche nummi altijd aan een Keulsche nummus zou gelijk zijn. En hoe opmerkelijk, deze nummus deed f 0,02¹/₂ en vijf malen dit bedrag levert juist f 0,14⁷/₁₂ op, zijnde de oude nummus van het allereerste pond sterling. (2)

In de handvesten van Culm wordt de nummus echter ook beschouwd als het vierde gedeelte van een anderen denier. Deze andere denier of penning moet alzoo eene waarde hebben gehad van $4 \times f 0,02\frac{1}{2}$ of van f 0,11²/₃, en zie, wederom opmerkelijk, hier de sterling van het hierboven behandelde Pond Groote van f 84,00. (3)

(1) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND door Mr. JOHAN MEERMAN, vrijheer van Dalem. Deel IV bladz. 221.

(2) Zie bladzijde 73 van dit werk.

(3) Zie bladz. 76 van dit werk.

Het Culmsche geld, op het oude pondenwezen gegrond, was alzoo vastgelegd aan het oudste pond, aan dat van f 105, doch tegelijk aan dat van het zoo merkwaardige pond van f 84, terwijl bovendien het gewicht van den schelling in betrekking tot het standaard gewicht, tot de Mark, volkomen was bepaald. Vernuftiger omschrijving voor het terugvinden en het vasthechten van het geld aan andere munt, valt moeielijk uit te denken.

De Culmsche munt was oud, en niettegenstaande sinds lang de Mark en het Sterling van het pond van f 63,00 in Duitschland was in gebruik gekomen, rekende men toch nog daarmede. Bij de in gebruikstelling van het pond Parisis of dit Culmsche geld, kende men echter nog evengoed den sterling van het betrekkelijke hoofdpont, als dien van het eerste of oudste stelsel, en van beide schijnen te Keulen ongetwijfeld standaardpenningen aanwezig te zijn geweest.

Heeft alzoo het Culmsche geld aldus bestaan, en het tegendeel zal moeielijk te betoogen zijn, dan is tegelijk zoowel het bedrag van het eerste of oudste pond, als dat van het zoogenaamde Frankische pond, daarmede volkomen bevestigd. Maar ook het gewicht van den schelling, in betrekking tot de Mark bepaald, staft al hetgeen wij tot dusverre dienaangaande hebben medegedeeld. En dit gewicht is ook weder in overeenstemming met dat, aan het hoofd van dit pond vermeld, en hetwelk op de zwaarte van het oudste stelsel was gegrond. Voor den schelling Parisis toch vonden wij tegen 60 stuks in de Mark 4,10 Gram.
 Dit gaf voor het £ Parisis van 24 ş 98,4 „
 En voor het hoofdpont $12 \times 98,4 =$ 1180,8 „

Ook met het honderste gedeelte van dit hoofdpont, dus met f 0,84, werd in Duitschland gerekend, (1) op gelijke wijze als in Groningen, waar men het honderste gedeelte van het pond van f 63, en dus f 0,63 als stadspont had.

Zeër waarschijnlijk is men het Pond Groote van f 84,00, van hetwelk de Mark f 14,00 deed, in vele plaatsen blijven gebruiken, totdat het eindelijk in de XIIIe eeuw door het pond van f 63,00 geheel werd verdrongen.

(1) Zie bladzijde 52 van dit werk.

De Mark van f 14,00 bleef nog eenigen tijd langer in gebruik, zij kon echter in het nieuwe pond niet meer met een effen getal schellingen worden uitgedrukt. Zij werd bepaald in het sterling van dit pond op 13 s 4 penn., 't geen hare waarde echter weder volkomen bepaalde.

En met het pond van f 84 en met dat van f 63 kunnen ongetwijfeld vele geldelijke bepalingen in Duitschland uit de XIe, XIIe XIIIe eeuw worden ontcijferd of in onze munt overgebracht.

Uit het voorgaande vernamen wij, dat in opzicht tot het eerste pond, de gouden schelling of de Mark zilver aanvankelijk in gewicht gelijk stond met een Mark. En om nu te doen zien, hoe alles in overeenstemming is met hetgeen wij zijn te weten gekomen uit historische bronnen, lasschen wij hier enkele munten en stukken op het slaan van munten betrekking hebbende, in. Zoo lezen wij, dat Graaf WILLEM gouden munten, Lammen genaamd, liet slaan, die 4 engels, 3 minuten zwaar waren. (1)

Klaarblijkelijk is hier bedoeld het Dubbele Lam, dat volgens het voorgaande eene waarde had van f 5,25. Berekenen wij nu eerst het zuivere gewicht van dit muntstuk in zilver, dan hebben wij:

$$f 105 : f 5,25 = 1476 \text{ Gr.} : x$$

waaruit $x = 73,8 \text{ Gram.}$ Aan goud had het stuk een gewicht van $7\frac{3}{4} = 6,15 \text{ Gram.}$

Voor het gewicht wordt echter opgegeven 4 engels en 3 minuten. Wij kennen de onderdeelen minuten niet, doch men heeft daaronder ontegenzeggelijk zeer kleine deelen van engels te verstaan. Alleen weten wij, dat 4 engels overeenkomen met 6.15 Gram, of met het gewicht hierboven door berekening bepaald.

Dan, bij narekening blijkt, dat het gewicht van het Dubbele Lam in geen geval meer dan 4 engels aan goud heeft kunnen bedragen. Het oude pond toch van f 105 stond gelijk met 3 pond Trooisch of met $3 \times 16 = 48$ onsen of $48 \times 20 = 960$ engels aan zilver. Het Dubbele Lam was 20 malen in het pond vervat en woog elk dezer munten nu juist 4 engels aan goud of 48 aan

(1) W. VAN GOUTHOEVEN. Kronycke van Holland, Zeeland ende West-Vriesland, Bladz. 313.

zilver, dan leverden de 20 stuks, benoodigd voor de waarde van het pond, insgelijks $20 \times 48 = 960$ engels op.

Vergelijken wij de zwaarte van het dubbele Lam in betrekking tot een ander pond, bijvoorbeeld tot dat van f 63, dan sluit de rekening eveneens. Dit pond stond gelijk met 3,6 Mark of met 28,8 ons $= 576$ engels. Het Dubbele Lam was 12 maal in dit pond begrepen, en het gewicht van dit geldstuk weder op 4 engels aan goud of 48 engels aan zilver stellende, leveren de 12 stuks ook juist weder 12×48 of 576 engels op.

Ook uit het op bladzijde 75 verstrekte staatje blijkt, dat het Dubbele Lam niet meer dan 4 engels kan gewogen hebben. Immers daar verkregen wij voor:

1 Engel = f 1.3125

dat is voor 4 engels „ 5,25, of juist de waarde van dit geldstuk.

De drie minuten, door den kroniekschrijver bedoeld, zullen vermoedelijk het gewicht zijn geweest, dat gesteld is ter remedie, waarover later nader.

Maar een ander voorbeeld tot bevestiging van het bijgebrachte, vinden wij in het zoo merkwaardige Schild. Professor VAN DER CHIJS geeft voor de zwaarte van die munt op 3.70 Gram.

Dit gouden Schild nu, geslagen door Graaf WILLEM V, is berekend op f 3,15, doch bepalen wij nu het gewicht daarvan in evenredigheid met deszelfs waarde. Wij hebben dan:

$$f 105 : f 3,15 = 1476 \text{ Gr.} : x$$

waaruit $x = 44,28$ Gram aan zilver of 3,69 Gram aan Goud, hetgeen met het bovenstaande slechts een verschil oplevert van $\frac{1}{100}$ Gram.

Dat het Schild gelijk stond met 3,69 Gram aan goud, kan ook op de volgende wijze worden aangetoond. Het groote pond goud had blijkens het voorgaande eene waarde van f 1260 of:

$$f 1260 = 72 \text{ Mark zilver,}$$

$$\text{dat is „ } 315 = 18 \text{ Mark zilver,}$$

of wat hetzelfde is:

$$f 315 = 1,5 \text{ Mark goud}$$

$$\text{dat is „ } 315 = 369 \text{ Gram}$$

$$\text{en „ } 3,15 = 3,69 \text{ Gram.}$$

Dat men hier te doen heeft met het Fransche of daarmede overeenkomende Schild, blijkt duidelijk uit den vergunningsbrief van den Hertog van 19 October 1355, in welk stuk deze zegt, dat ook de te maken schilden, moesten zijn van goud en gewicht als de Vlaamsche, dat is, als de Fransche. (1)

Stellig zijn alstoen ook halve schilden aangemunt, met waarden van f 1,575, die volgens het gewicht van het heele schild eene zwaarte moesten hebben van 1,845 Gram. Bij VAN DER CHIJNS vindt men het gewicht van deze halve schilden bepaald op 1,80 Gram, makende met onze berekening een verschil van 0,045 Gram. Men verlieze daarbij echter niet uit het oog, dat de hier gegeven berekening is eene theoretische, en die door weging verkregen, slechts bij benadering wordt bepaald en steeds afhankelijk is van de gesteldheid der alsnog aanwezige munten.

Ten jare 1330 komt de eerste regeling voor van muntspeciën, die aan wettigen koers zouden onderworpen zijn. Wij laten dit staatsstuk hier volgen: „Wi WILLEM, Grave van Henegouwe, enz. „maken cond enz. dat wi omme den twi, die in onsen lande was „van den paymente, ende van den ghoudene ghelde ghemeenliken, „met onsen goeden luden, welgheboren, ende steden van Holland, van „Zeeland, van Kennemerland, ende van Vriesland overeen ghedragen „ziin, ende ghebidden te ghaene:

„Enen ghoeden Hollandsen penning voir twee penninghe zwarter „tornoy. Enen ghoeden grote Coninghes tornoy voir achte penninghe Hollands.

„Drie ghoede oude Coninghes Engels van Engheland voir achte „penninghe Hollants.

„Enen ghoeden ghouden Hallingh van Florensche voir dertien „grote, enen engelsche min.

„Eene ghouden Lam voir vijftien grote. Enen ghouden Royael „voir zestien grote. Enen groten ghouden voir twee ende twintigh grote.

„Enen gouden Zetelare voir twee ghouden hallinghe voirsz.”(2)

(1) Handvesten en Privilegien der stad Dordrecht door Mr. P. H. VAN DER WALL. Deel I bladz. 251.

(2) BOUCK van diverse calculatiën en F. VAN MEERIS. Deel II.

Berekenen wij nu bovenstaande muntspeciën met de ons bekende eenheden, want uit de bepaling van het gouden Lam valt terstond in het oog in welke grooten de geldstukken zijn bepaald. Dit gouden Lam toch, overeenkomende met f 2,625, wordt gezegd, gelijk te staan met 15 grooten. Elk dezer munteenheden moet dus op $f \frac{2 \cdot 625}{15} = f 0,175$ zijn gerekend, en hieruit blijkt, dat de geldstukken in 1330 zijn vastgesteld in grooten van het pond van f 42.00. (1)

Men vindt alzoo de volgende waarden, als voor:

Een Gulden Halling of voor een Florentynschen Gulden	f 2,3625.
Een gouden Lam	„ 2,625.
Een gouden Reaal	„ 2,80.
Een grooten Gouden	„ 3,85.
Een gouden Zetelaar	„ 4,725.

Al deze bedragen zullen later blijken juist te zijn. Slechts één dezer munten eischt reeds nu eenige toelichting. Zij is die, aangeduid met de woorden „grooten gouden”, doch welker ware benaming die van „Lichten Engel” was. Dit geldstuk, geslagen voor het Parisis van een Brabantsch pond, komt in de rekening dikwijls voor. Het wordt ook bedoeld in het volgende:

Anno 1344. In den eersten des Saterdaghes na Sinte Martensdach in tjaer 44 in Middelburch ontfacen van myn Here selve, die hi met dobbelen ghewonnen hadde 101 scilt, tstuc 18 d. §. Item 25 royale tstuc 16 d. § $\frac{1}{2}$ ester. Item 16 Licht Engele, tstuc 22 d. §. Item 6 pawelioene tstuc voer 20 d. § ende 2 lieene tstuc voer 19 d. §. Maect te gader 11 £ 7 § 8 d. § 4 miten. (2)

Zie, in dezen post komt de Lichte Engel ook voor met eene waarde van 22 van zoodanige grooten, als welke men verkrijgt bij een Schildverdeeling in 18 grooten. De munt is alzoo ook hier bepaald op $22 \times f 0,175 = f 3.85$.

Dit geldstuk heette lichte Engel, omdat zoowel oudere, als zoogenaamde midden engelen, van grootere waarden voor andere ponden waren in omloop gebracht.

(1) Zie bladz. 22 van dit werk.

(2) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 328 en 329.

Men zal later bij en nevens dezen onderscheidene andere Engelen leeren kennen, als die van het pond:

Van f 58,80	gelijkstaande met	. .	f 4,90
„ „ 56,70	„ „	. .	„ 4,72 ⁵
„ „ 52,50	„ „	. .	„ 4,37 ⁵
„ „ 50,40	„ „	. .	„ 4,20
„ „ 48,30	„ „	. .	„ 4,02 ⁵ en
„ „ 46,20	„ „	. .	„ 3,85, zijnde alle

aangemunt tot vaststelling van het Parisis van de daarop betrekking hebbende ponden.

Berekenen wij nu ook het gewicht van bovenboelden Engel van f 3,85 volgens de ons bekende zwaarte van het oudste pond, dan hebben wij:

$$f 105 : f 3,85 = 1476 \text{ Gram} : x,$$

waaruit $x = 54,12$ Gram aan zilver, overeenkomende met 4,51 Gram aan goud. De munt, in de regeling van 1330 bedoeld, en daarbij aangeduid als groote Gouden, had alzoo een waarde van f 3,85 en een gewicht van 4,51 Gram.

Maar bij den reeds aangehaalden vergunningsbrief van 19 October 1355 liet Graaf WILLEM V, nevens de Vlaamsche of Fransche Schilden ook slaan „eenen goeden ouden gouden scilt op meester Fakents slach goed van goude ende van gewichte, dats te verstaen die marc op 24 caraat ende weghende op die troeysche marc 54 ende een halve scilt.” (1)

Omtrent deze muntbepaling merke men op, dat vele geldstukken in omloop zijn gebracht onder de benaming van Schild, zonder dat daarmede eigenlijk het oude Fransche Schild werd bedoeld. Men bespeurt dit ook in dit staatsstuk, waarin het aanmunten van eigenlijke Schilden als de Vlaamsche of Fransche ook bevolen werd. Het geldstuk, hier bedoeld, was niets anders dan de „groote gouden”, in de regeling van muntspeciën van den jare 1330 opgenomen, en dat wij hierboven als de Lichte Engel van f 3,85 en van 4,51 Gram zwaar, leerden kennen. Dit geldstuk moest in 1355 uit fijn goud, of uit goud van 24 karaten op nieuw worden aangemunt, en 54½ stuks moesten de zwaarte van het Mark hebben. Elk stuk had alzoo

(1) Handvesten en Privilegiën der stad Dordrecht door Mr. P. H. VAN DER WALL. Deel I bladz. 251.

ook volgens deze bepaling een gewicht van $\frac{2}{5}\frac{4}{5} = 4,51$ Gram, evenals boven door berekening of bij afleiding uit het oudste pond.

Er waren ook halve Engelen en vierden van Engelen aangemunt. De halve, die f 1,925 deden, hadden een gewicht van 2,255 Gram; de vierden, gelijk staande met f 0,9625, waren zwaar 1,1275 Gram. Professor VAN DER CHIJS geeft voor het gewicht van dit laatste geldstuk 1,1 Gram op, en meent dat hier aan een derde gedeelte van het Fransche Schild moet worden gedacht. (1) De aanleiding tot die gedachte ligt in de omstandigheid, dat in 1355 tweeërlei munt geslagen is, Engelen, onder den naam van Schilden en Schilden in overeenstemming met de Fransche.

Uit de bepaling van het goud blijkt, dat nog aan geen alliage of aan eigenlijke muntverzwakking van overheidswege werd gedacht. Eerst later, onder Hertog ALBRECHT, verkreeg men gouden munt van $23\frac{1}{2}$ karaat, en later geld van nog veel minder gehalte.

Door bijmenging van ander metaal had wellicht in 't geheel nog geene muntverzwakking plaats gehad, en hoe die kan worden gezien in het in gebruik stellen van kleinere ponden, is ons niet recht duidelijk. Neemt men bijvoorbeeld twee verschillende ponden aan, bestaande het eene uit 20 Schilden, goed van goud en juist van gewicht, en het andere van 16 dergelijke muntstukken, dan heeft het eerste pond eene waarde van $20 \times f 3,15 = f 63,—$ en het laatste van $16 \times f 3,15 = f 50,40$. De groote van het pond van f 63 deed $\frac{1}{2}\frac{1}{10} \times f 63 = f 0,2625$, de groote van f 50,40 had eene waarde van $\frac{1}{2}\frac{1}{10} \times f 50,40 = f 0,21$. In het eene geval stond het Schild gelijk met 12, in het ander met 15 grooten. Maar om welke redenen nu het geld van het eene pond van minder gehalte zou zijn, dan dat van het andere, zien wij volstrekt niet in. Zoolang men Schilden bleef aanmunten van $66\frac{2}{3}$ stuks in de Mark of van gelijk gewicht en van zuiver of fijn goud, veranderde de waarde van de munt en de daarop gegronde ponden niet. Het was onverschillig of men ponden nam van 20, 15 of 10 Schilden of andere grondmunten. Alleen de onderdeelen van kleinere ponden waren ook kleiner en mitsdien lichter.

(1) Verhandelingen, uitgegeven door TELLERS tweede Genootschap, 26ste stuk.

Maar er bestaat nog een opmerkelijk geval. De Groote Reaal, door MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK geslagen, vindt men in het vervolg van dit werk berekend op f 12,60. (1) De waarde van dit gouden muntstuk was reeds berekend, vóór het gewicht der ponden gevonden was, en wat nu blijkt ook hieruit? Bij weging is dit geldstuk zwaar bevonden 14,80 Gram, terwijl het in betrekking tot het door ons bepaalde een gewicht vertegenwoordigt van 14,76 Gram, want:

$$f 105 : f 12,60 = 1476 \text{ gram} : x,$$

waaruit $x = 177,12$ Gram aan zilver, of 14,76 Gram aan goud, of slechts $\frac{1}{5}$ Gram minder dan daarvoor bij weging kon worden bepaald.

Men zou voor de overbrenging of herleiding van munt in goud of zilver ook algemeene factors als eenheden in betrekking van den Gulden kunnen bepalen. Wij hebben toch ten opzichte van het zilver:

$$f 35,00 = 1 \text{ £} = 492 \text{ Gram}$$

$$\text{of „ } 1,00 = 14\frac{2}{3}\frac{2}{5} \text{ Gram.}$$

En ten opzichte van het goud:

$$f 1260 = 6 \text{ Mark} = 1476 \text{ Gram.}$$

$$\text{„ } 1,00 = 1\frac{6}{3}\frac{6}{5} \text{ Gram.}$$

Verlangt men nu bijvoorbeeld te weten, hoeveel het Schild ter waarde van f 3,15 weegt aan zilver, dan heeft men $f 3,15 \times 14\frac{2}{3}\frac{2}{5}$ Gr. = 44,28 Gram. En verlangt men het gewicht daarvan te kennen in goud, dan is:

$$f 3,15 \times 1\frac{6}{3}\frac{6}{5} \text{ Gr.} = 3,69 \text{ Gram.}$$

Nog zij hier opgemerkt, dat de 10'000 Schilden, door Graaf WILLEM V op te brengen, hebben opgeleverd een gewicht aan goud van $10000 \times f 3,69 = 36900$ Gram, overeenkomende met 150 Mark goud of 1800 Mark zilver. En de Mark zilver stond gelijk met f 17,50, weshalve 1800 Mark deden $1800 \times f 17,50 = f 31'600$, hetgeen voor elk schild weder eene waarde oplevert van f 3,15.

Zie, als men dat alles nagaat, staat men waarlijk verbaasd over de wonderlijke uitkomsten, en met welke eenvoudige of empirische

(1) Zie „Het Schild” en de daarmede in verband staande Pondenstelsels, gedrukt bij J. M. C. Por te Tholen. Bladz. 220.

gegevens werden zij niet verkregen? En wat nu is de slotsom van dit alles? Deze: wij hebben de waarde van het Schild berekend op f 3,15; door die waarde waren wij in staat reeds vele in gebruik geweest zijnde ponden te bepalen; daardoor kon ook het oudste pond worden berekend; van dit oudste pond wist men ook het gewicht te bepalen, en het uit de waarde der munt voortgevloeide gewicht stemt met de zwaarte der geldstukken, bij weging verkregen, overeen. En omtrent de waarde van het Schild, én omtrent het bedrag van het gewicht van de ponden, bestaat onzes inziens, dan ook nu geenerlei twijfel meer. Dan, in het tweede gedeelte, in hetwelk wij ook de Brabantsche pondenreeks zullen ontwikkelen, komen nog andere bewijzen van hetgeen wij tot dusverre gaven, voor.

HOOFDSTUK XII.

Twee oude Ponden. De uncias en de Geldmark. Het Hunsingoosche Landrecht. De Mark zilver. Eenige gewogen en berekende Grooten.

Alvorens wij van onze oude ponden afstappen, willen wij daarvan nog enkele hier ontwikkelen. Wij willen de ponden van 30 en 28 gouden Lammen en het nevenpond van het laatste met al de daarop betrekking hebbende paymenten nog voorstellen, omdat wij het gebruik daarvan eenigermate kennen.

Ten opzichte van eerstgenoemd pond had men:

Het Pond Grootte van 30 Gouden Lammen of van f 78,75.

De Grootte = f 0,321 $\frac{3}{8}$.

Het Pond Grootte is zwaar:

A. aan Zilver: 1107 Gram.

B. aan Goud: 92,25 Gram.

De Reilmark = £ = 87,75.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tournooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parijs. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 78.75	f 9.84375	f 4.92 ³ / ₁₆	f 3.28125	f 6.5625	f 7.50	f 26.25
1 £ =	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g
1 g =	f 3.28125	f 0.41 ¹ / ₉₆	f 0.20 ⁹ / ₁₉₂	f 0.13 ¹ / ₆₄	f 0.27 ¹ / ₃₂	f 0.315	f 1.09375
1 g =	10 s	10 s	10 s	10 s	10 s	10 s	10 s
1 s =	f 0.321 ³ / ₁₆	f 0.04 ⁷ / ₉₆₀	f 0.02 ⁹ / ₁₉₂₀	f 0.01 ¹ / ₁₂₈	f 0.02 ¹ / ₆₄	f 0.0315	f 0.101 ⁵ / ₁₆

Van dit pond deed :

De Groote Mark 4 g = . . . f 13,12⁵.

De Kleine Mark 2 g = . . . „ 6,5625.

Het Pondenschild $\frac{1}{6}$ £ = . . . „ 13,125.

Het vierde deel van een £ = . . . „ 19,6875.

Nopens het pond van 28 Gouden Lammen had men :

Het Pond Groote van 28 Gouden Lammen of van f 73,50.

De Groote = f 0,30⁵/₈.

Het Pond was zwaar :

A. aan zilver 1032,2 Gram.

B. aan Goud 86,1 Gram.

Ponden en onderdeelen.	£ Grooten.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tournooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parijs. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 73.50	f 9.1875	f 4.59 ³ / ₈	f 3.0625	f 6.125	f 7.00	f 24.50
1 £ =	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g
1 g =	f 3.0625	f 0.38 ⁹ / ₃₂	f 0.19 ⁹ / ₆₄	f 0.12 ³ / ₃₂	f 0.25 ³ / ₁₆	f 0.29 ¹ / ₆	f 1.02 ¹ / ₁₂
1 g =	10 s	10 s	10 s	10 s	10 s	10 s	10 s
1 s =	f 0.30 ⁵ / ₈	f 0.03 ⁵ / ₆₄	f 0.01 ¹ / ₁₂₈	f 0.01 ¹ / ₁₉₂	f 0.02 ⁵ / ₉₆	f 0.02 ¹ / ₁₂	f 0.10 ⁵ / ₂₄

Hiervan deed:

De Groote Mark 4 g =	f 12,25.
De Kleine Mark 2 g =	„ 6,125.
Het Pondenschild:	„ 12,25.
Het vierde gedeelte:	„ 18,375.
De Groot had een gewicht van: . . .	„ 4,305 Gram.
De halve groote „ „ „ . . .	2,1525 „
De Deniër „ „ „ . . .	0,538 $\frac{1}{8}$ „
De Penning „ „ „ . . .	0,269 $\frac{1}{16}$ „

Nopens het nevenpond van dit laatste had men:

Het Pond Groote van 20 Paviljoenen of van f 70,00.

De Groote = f 0,29 $\frac{1}{6}$.

Het Pond Groote was zwaar:

A. aan zilver 984 Gram.

B. aan goud 82 Gram.

De Groote woog 4,10 Gram.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $\frac{1}{8}$ £ Groote.	£ Tournooisch. $\frac{1}{16}$ £ Groote.	£ Myten. $\frac{1}{24}$ £ Groote.	£ Parijs. $\frac{1}{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $\frac{2}{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $\frac{1}{3}$ £ Groote.
1£ =	f 70.00	f 8.75	f 4.375	f 2.91 $\frac{2}{3}$	f 5.83 $\frac{1}{3}$	f 6.66 $\frac{2}{3}$	f 23.33 $\frac{1}{3}$
1£ =	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g	24 g
1g =	f 2.91 $\frac{2}{3}$	f 0.36 $\frac{1}{4}$	f 0.18 $\frac{1}{8}$	f 0.12 $\frac{1}{2}$	f 0.24 $\frac{1}{6}$	f 0.27 $\frac{1}{3}$	f 0.97 $\frac{2}{3}$
1g =	10 s	10 s	10 s	10 s	10 s	10 s	10 s
1s =	f 0.29 $\frac{1}{6}$	f 0.03 $\frac{3}{8}$	f 0.01 $\frac{7}{8}$	f 0.01 $\frac{3}{4}$	f 0.02 $\frac{3}{4}$	f 0.02 $\frac{1}{3}$	f 0.09 $\frac{5}{6}$

Van dit merkwaardige pond deed:

De Groote Mark 4 g = f 11,66 $\frac{2}{3}$.

De Kleine Mark 2 g = „ 5,83 $\frac{1}{3}$.

Het Pondenschild „ 11,66 $\frac{2}{3}$.

Het vierde gedeelte „ 17,50.

In het Hunsingoosche Landrecht treft men de merkwaardige bepaling aan, dat 5 onsen en 4 penningen gelijk stonden met 24 g der daarin gebruikte geldmarka. De overigens zoo geleerde schrijver

van de Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND meende daarin het bewijs te zien van de ongelijkheid der waarde van de uncias, doch bij nader inzien blijkt daaruit niet alleen de gelijkheid van den koers der ons met dien in andere landen, maar men leert er tevens uit, met welk geld wij in dat overoude Landrecht te maken hebben.

Vooreerst zij hier nogmaals opgemerkt, dat het Hollandsch veelal als Mark stond bekend, doch dit was geen denkbeeldige, maar alsdan eene wezenlijke munt, altijd bestaande uit twee van die geldstukken, van welke één het Tournooische pond voorstelde. Deze Mark werd van de denkbeeldige onderscheiden, door hare eigenaardige benaming van geldmark.

Bij het bepalen der boeten in het Hunsingoosche Landrecht rekenden de Friezen nog met het sterling van het pond van 30 gouden Lammen, en hetwelk, zooals wij hierboven zagen, f78,75 deed. Daarvan bedroeg het pond Sterling f26,25 en de penning van dit laatste deed $f0,10\frac{5}{8}$. (1)

Maar toch was reeds in de Hollandsche gewesten, zoowel als in sommige streken van Duitschland het pond groote van 28 gouden Lammen of dat van f73,50 in gebruik. Daarvan deed de geldmark of het zoogenaamde Hollandsch f9,1875.

Nu wordt ter verduidelijking voor de Friezen gezegd, dat 5 onsen en 4 der door hen alsnog gebruikte penningen gelijk stonden met het gebezigde markenpond, eene onschatbare bepaling voor hun verre nageslacht.

5 onsen nu bedragen $5 \times f1,75 = f8,75$.

4 penn. $4 \times f0,10\frac{5}{8} = „0,4375$.

En alzoo te zamen voor de geldmark of het gebruikte pond f9,1875, zijnde juist zooveel als boven, waaruit alsnu duidelijk blijkt, dat de boeten zijn gesteld in het Hollandsch van het pond van f73,50, hetwelk destijds nog was verdeeld in 24 schellingen en de schellingen 10 penningen.

Zie, wie ooit zou het gedacht hebben, dat de munt uit zoo oud stuk, als het Hunsingoosche Landrecht nog zou zijn te bepalen geweest;

(1) Zie bladz. 90 van dit werk.

wie ooit zou er op gerekend hebben, dat ook door zoo eenvoudige verklaring, zoowel de uncias, als het gebruikte pond zou te verbinden zijn geweest aan zooveel ander geld; wie eindelijk heeft het zich kunnen voorstellen, dat langs dien weg ook den vasten koers der uncias uit onze oude munt alsnog zou zijn te vergelijken geweest. O, er valt uit het juiste verband der oude munt zooveel te leeren, hetgeen inzonderheid nog zou uitkomen, indien de ponden ook eens in hunne oude penningen waren overgebracht.

't Is echter nu bekend, dat in Friesland het Hollandsch van het Pond groote van f 73,50 is gebruikt, en dat de waarde van de uncias in Duitschland, in Engeland en in Nederland, of overal dezelfde was.

Maar wij hebben nog een bijzonder punt, en wel in betrekking tot het nevenpond. Betreffende Graaf FLORIS III leest men bij AREND: „Het volgende jaar 1180 viel de Graaf met eene overgroote macht „in West-Friesland, verbrandde Niedorp en Winkel, doch kon de „West-Friezen niet beteugelen. Eindelijk gelukte het den Graaf, die „van Wieringen en Texel aan zich te onderwerpen en te noodzaken, „van hem den vrede voor vier duizend mark zilver te koopen.” (1)

Hieromtrent merkt AREND in noot aan: „MELIS STOKES, de „Klerk van de Laage Landen, HUYDECOPER op MELIS STOKES en KLUYT, „stellen hier Friesche Marken of ponden van vijftien stuivers. De „vredeprijs zou dus niet meer dan f 3000 geweest zijn. Naar Duitsche „zilvermarken berekend, zou hij echter volgens SCRIVERIUS f 72'000 „en naar HUYDECOPER eene som van f 100'000 uitgemaakt hebben. „Zekerlijk verbazend veel in dien tijd en deswege door SCRIVERIUS „en WAGENAAR voor ongeloofelijk gehouden. Doch de juiste waardij „der Friesche ponden zegt VAN WIJN is hier te moeilijker te be- „palen, dewijl men uit de Friesche wetten, kon opmaken, dat er „Groote en Kleine marken waren, en het niet blijkt, van welke „soort hier gesproken wordt.”

Men merke hier terstond op, dat bij het bepalen der boete, den Friezen opgelegd, in het geheel niet van bepaalde Marken, als

(1) AREND. *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*. Deel II. Eerste stuk bladz. 131.

denkbeeldige of werkelijke telmunt gesproken wordt. Er worden bedoeld, Marken zilver, elders veelal Marken fijn zilver genoemd. Men wist in FLORIS' tijd het weeg- van het telgeld nog te onderscheiden, en het bedrag in Marken zilver uitgedrukt, kon natuurlijk worden voldaan in gangbare munt of in gebruik zijnde ponden naar verkiezing.

De Mark zilver, het is bekend, deed f 17,50, want twee Mark of een pond stond gelijk met met f 35,00. De 4'000 Mark zilver, door den Graaf geëischt, stond alzoo gelijk met een bedrag van $4000 \times f 17,50 = f 70'000$, juist overeenkomende met 1000 £ Groote van het hierboven ontwikkelde stelsel.

Blijkens de getuigenissen van WORPERIUS, THABORITA, UBBO EMMIUS en JOHANNIS BEKA, stonden deze 4000 Marken zilver gelijk met 12'000 pond. Merkwaardig is ook deze aantekening, waaruit blijkt, dat men daarbij het oog heeft gehad op het Pond Parisi van het ontwikkelde pond Groote. Dit pond Parisi deed f 5,83 $\frac{1}{3}$ en dit bedroeg 12'000 malen genomen, levert weder f 70'000 op.

Door deze bepaling en door het door hem gekende pond van f 6,00 is SCRIVERIUS aan het bedrag van 12'000 $\times$ f 6 of f 72'000 gekomen, eene berekening, die echter op geen vasten grondslag rust. Deze schrijver zegt, dat ook MELIS STOKES heeft gemeend, dat hier aan Friesche Marken, en wel aan zulke, die gelijk stonden met 15 stuivers, moet worden gedacht. Is deze mededeeling juist dan heeft de schrijver van onze oude Rijkskroniek, zich wel vergist, maar toch is hetgeen hij deswege zegt, merkwaardig.

De Friezen rekenden veelal met het sterling, dat aan elk hoofdpont eigen was, doch inzonderheid gebruikten zij de munt, die bij de Engelschen als zoodanig in gebruik was en deze was die, geslagen op het pond Sterling, dat in betrekking stond tot het pond Groote van f 84,00.

Van het pond Groote van f 84,00 deed de eenheid, de Groote, f 0,35 en de stuiver, steeds gelijk aan twee grooten, had daartegenover eene waarde van f 0,70. Vijftien van deze stuivers leverden

de Mark op, die MELIS STOKKE meende, dat tot grondslag lag van de bepaalde boete.

Wij hebben hiervoren de Friesche Mark berekend op vier Wedums of op $4 \times f 2,625 = f 10,50$ en 15 stuivers van de munt in de Rijmkroniek bedoeld, leveren eveneens dit bedrag op, want $15 \times f 0,70 = f 10,50$. (1)

Opmerkelijk is in zooverre dus ook deze bepaling van MELIS STOKKE. Wij weten nu dat de Mark van $f 10,50$ gelijk stond met 15 der oudste stuivers, doch men staat verbaasd, als men verneemt, dat de Mark zilvers, door Graaf FLORIS III bedoeld, niet overeen kwam met 15 der oude stuivers, maar met 15 schellingen. De schelling sterling van hetzelfde pond van $f 28,00$ deed $f 1,16\frac{2}{3}$ en 15 stuks leverden de Mark zilvers op, want $15 \times f 1,16\frac{2}{3} = f 17,50$. Of MELIS STOKKE heeft zich vergist in de Mark, of in de munt, door den stuiver te nemen voor den schelling, iets wat echter meermalen, blijkens oude oorkonden, is geschied.

Uit het bovenstaande is alzoo gebleken, dat ook FLORIS III, die in 1190 overleed, nog rekende met het pond van $f 70,00$, hetwelk op vele plaatsen echter sinds lang buiten gebruik was gesteld.

Dat in FLORIS' tijd nog munt in omloop was van het pond van $f 70$, blijkt uit de gewogen groote van 4,10 Gram, door Professor VAN DER CHIJS aangehaald. Deze schreef dit muntje echter toe aan Graaf FLORIS V, doch bij berekening ziet men, dat men hier te doen heeft met de eenheid van het pond van $f 70$. (2)

Het Pond Groote van $f 70$ had een gewicht aan zilver van 984 Gram. De Groote moest dus zwaar zijn $\frac{984}{240} = 4,10$ Gram, of juist zooveel als bij weging is bepaald. Zij kan echter ook geweest zijn de schelling van het oude Culmsche pond, of van het pond Parisis van het hoofdpont van $f 84$. (3)

Maar men rekende in FLORIS' tijd ook reeds met geld, aangemunt op het pond van $f 67,50$, hetwelk blijkens het staatje op bladzijde 71 vermeld, het nevenpond was van dat van 27 gouden Lammen.

(1) Zie bladzijde 53 van dit werk.

(2) Zie bladzijde 91 van dit werk.

(3) Zie bladzijde 80 van dit werk.

Berekent men de zwaarte ook van dit pond, dan heeft men:

$$f105 : f67,50 = 1476 \text{ Gram} : x$$

waaruit $x = 948\frac{1}{2}$ Gram.

De eenheid of de Groote van dit pond had alzoo een gewicht van $\frac{948\frac{1}{2}}{240} = 3,95$ Gram, en ziehier weder een andere munt door Professor VAN DER CHIJS vermeld met hetzelfde gewicht. Ook deze toch omschrijft twee Grooten van 3,95 Gram, doch meent, dat ook deze geslagen zijn door FLORIS V, in wiens tijd echter niet meer met die ponden, welke nog op de oude wijze waren ingedeeld, gerekend werd. (1)

Ook haalt die schrijver terzelfder plaatse Grooten aan van 3,85 Gram, eene mededeeling, waaruit blijkt, dat men met munt te doen heeft van het pond van 25 Gouden Lammen of van f65,62⁵ met hetwelk FLORIS IV heeft gerekend. (2)

Gaan wij ook de zwaarte van dit pond na, dan heeft men:

$$f105 : f65,62^5 = 1476 \text{ Gr.} : x.$$

waaruit $x = 922,5$ Gram.

De Groote van dit pond had mitsdien een gewicht van $\frac{922,5}{240} = 3,85$ Gram bijna. Deze munt moet als Groote alzoo stellig worden toegekend aan FLORIS IV. Het juiste of het theoretische gewicht ervan is echter 3,843, niet 3,85 Gram.

Wij hebben dus naar aanleiding van het oude pond van f70,00, met hetwelk nu blijkt, dat ook onze Graaf FLORIS III heeft gerekend, drie gewogen Grooten nader bepaald, daarbij bevindende, dat derzelver gewicht in overeenstemming is met het bekende gewicht der ponden, een en ander op grond van de zwaarte van het Schild, en van het gewicht der bekend gebleven Sterlingen en Marken.

Om nogmaals met een enkel woord op de Marken zilver terug te komen, zij opgemerkt, dat het onderscheid tusschen Marken, als denkbeeldige telmont, en bepaalde Marken zilver, als weeggeld,

(1) Zie de werken van TEIJLERS Genootschap.

(2) Zie het voorafgaande.

overal duidelijk wordt omschreven. Zoo sprak FLORIS I, in 1058, toen hij RICHARD VAN GELRE en den Graaf van Leuven gevangen nam, reeds van Marken zilver. Beiden zouden niet uit hun gevangenschap ontslagen worden, dan tegen een losprijs voor ieder van 2000 Marken zilver. (1) En Graaf WILLEM, Roomsche-Koning, was genoodzaakt uit geldgebrek, de stad en het gebied van Nijmegen, voor zestien duizend marken zilver aan Graaf OTTO VAN GELRE te verpanden. (2) Kort te voren had de Vorst Duisburg voor twaalf honderd Marken aan den Hertog van Limburg, zijn bloedverwant, verpand. (3)

Nijmegen werd dus tegen eene bepaalde hoeveelheid Marken zilver, Duisburg tegen zeker aantal eenvoudige Marken, verpand. In het eene geval had men met weeggeld, in het andere met telgeld te doen.

Bij zware geldboeten of bij het opnemen van groote kapitalen, rekende men gewoonlijk met Marken zilver, enkele malen ook met ponden zilver en niet zelden zelfs, zoowel met Marken als ponden goud. Onder Graaf WILLEM VAN HOLLAND, Roomsche Koning, komt als hoogste boete voor die van 200 pond goud, onder den naam van Koninklijken Ban. (4)

Een Mark zilver deed f 17,50, een Mark goud: $12 \times f 17,50 = f 210$ en twee Mark of een pond goud had alzoo eene waarde van f 420. De grootste boete, hierboven bedoeld, beliep alzoo een bedrag van $200 \times f 420 = f 84'000$ of juist 1000 van het zoo merkwaardige aloude Frankische pond. (5)

Bij andere brieven van Graaf WILLEM worden boeten van 100 Marken goud voorgeschreven. Deze golden dus voor $100 \times f 210 = f 21'000$. De 1000 Marken zilver, die op de poging om den gift-brief van Turin te verbreken, worden gesteld, verdeelt hij in zulk een geval met den Graaf van Savoye, als de beleedigde partij. Verder worden nog tal van boeten vermeld, als van 50 en 100 ponden goud, doch al deze kunnen alsnu in onze munt worden overgebracht.

(1) AREND. Algemeene Geschiedenis des Vaderlands. Deel II. Eerste stuk. bladz. 71.

(2) Ibid bladz. 232.

(3) Ibid ibid.

(4) Geschiedenis van Graaf WILLEM VAN HOLLAND. Deel IV bladz. 44.

(5) Zie bladz. 76 van dit werk.

Het is van belang het onderscheid van Marken en Marken zilveren in het oog te houden; op de berekeningen van oude geldswaarden kan eene vergissing in deze van grooten invloed zijn, en voor het bepalen van andere munten en ponden is de kennis van het uitgebreide Markenwezen van bijzonder groot belang.

Ook van de Marken, de Marken zilveren, de Marken gouden en de Geldmarken is door de schrijvers over het muntwezen weinig begrepen. AREND meldt dienaangaande het volgende: „De marken „waren in zware en lichte verdeeld. De zware mark bevatte ongeveer de waarde van het kleine pond Tournooisch, de lichte zou „thans genoegzaam een tien centstuk waarde zijn. Doch ook hierin „heerschte in verschillende landen aanmerkelijk verschil. De Brabantsche marken onder anderen, werden gerekend tegen acht en „veertig schellingen Zwarte Tournooisch. Men rekende insgelijks „bij gouden en zilveren marken. De mark gouden zou nu in waarde „met honderd en twintig, de mark fijn zilver met vijf en twintig „gulden onzer munt gelijk staan.” (1)

Zie, hieruit blijkt, wat er van eene zaak te recht komt, wanneer men eenvoudig overneemt wat de schrijvers ons dienaangaande verhalen.

Maar wij eindigen ditmaal onze beschouwingen. In een volgend stuk zetten wij die weder voort, met de ontwikkeling van de niet minder merkwaardige Brabantsche pondenreeks, toegelicht met velerlei oude berekeningen.

(1) AREND. Algemeene Geschiedenis des Vaderlands. Deel II. Eerste stuk, bladz. 520.